

OTROK IN KNJIGA

7

V letu 1977 je revija *Otrok in knjiga* izšla dvakrat (številki 5 in 6). Tudi letnik 1978 bo obsegal dve številki — 7. in 8.

Iz prihodnje številke:

Alenka Glazer razmišlja o možnostih periodizacije slovenske mladinske književnosti; Taras Kermauner nadaljuje serijo svojih esejev o slovenskih mladinskih pesnikih, na vrsti je Jože Snoj; Voja Marjanović piše o fantastičnih temah v Čopičevi prozi za otroke; dr. Muris Igrizović razglablja o književnosti s tematiko NOB za otroke.

Redne bibliografije zajemajo kvalitetne leposlovne knjige za mladino iz knjižne produkcije v Bosni in Hercegovini, na Hrvaškem in v Sloveniji leta 1976.

Nova rubrika Zapisi v letniku 1978 prinaša kratka sporočila o mladinski književnosti, revijah, nagradah in drugih pomembnih dogodkih, povezanih z otroško oziroma mladinsko knjigo.

Osnovno vprašanje, ki bi ga rad osvetlil v zvezi s sklepom o izdajanju *Slovenskega pionirja*, je stvar uredniškega koncepta lista: šlo je namreč za odločitev, ali pričnemo izdajati list za pionirje, ki bi imel težišče na kvalitetnem branju, kakršnega pač otrok vselej potrebuje, ali pa se usmerimo v izdajanje glasila pionirjev, ki naj bi obveščalo, pojasnjevalo dogajanja, zlasti pa mobiliziralo mlade za še aktivnejše vključevanje v splošno revolucionarne napore ljudskih množic.

Mitja Vošnjak: Razmišljanja o Slovenskem pionirju po petintridesetih letih

V dolgih 35 letih nadvse razgibanega obdobja je *Pionir* nujno menjal svoj programski in vsebinski koncept, saj se je moral prilagajati tako potrebam družbe kot toku časa in njegovemu vse hitrejšemu razvoju, s tem pa novim željam in potrebam svojih bralcev. V njegovem naravnem razvoju sledimo več različnim usmeritvam in konceptom, ki so jim bolj ali manj vtisnili svoj pečat vsakokratni uredniki s svojim krogom sodelavcev.

Marko Aljančič: Pionir

27-09-1999

MARIBORSKA KNJIZNICA

KNJIZNICA KAMNICA

Oddelka za odrasle

ODLOK IN KNJIGA

ODDELEK ZA VPRASANJA MLADINSKE KNJIŽNOSTI
IN KNJIŽNE VSEBOJE

MARIBORSKA KNJIŽNICA
KNJIŽNICA KAMNICA
Oddelek za odrasle

1978
ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

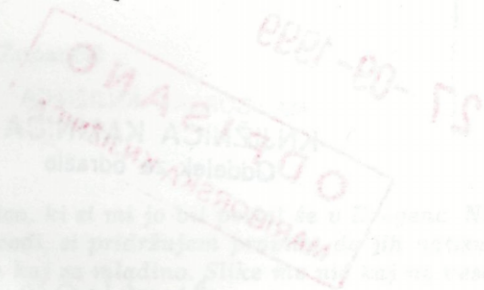

NARODNA KNJIŽNARNA
ODDELAK ZA OTROBE

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI
IN KNJIŽNE VZGOJE

7

1978

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

Uredniški odbor: Milan Divjak, Jože Filo, Nada Gaborovič, Alenka Glazer, Marjana Kobe, Darja Kramberger, dr. Slobodan Ž. Marković

Glavna urednica: Darja Kramberger

Uredniški svet: dr. Milan Crnković, Niko Grafenauer, dr. Matjaž Kmecl, Stanko Kotnik, Albin Kramberger, dr. Ivan Toličič, Andra Žnidar

Redakcija te številke je bila končana maja 1978

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Izdajajo: Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice, Pedagoška akademija Maribor, festival Kurirček in Pionirska knjižnica Ljubljana

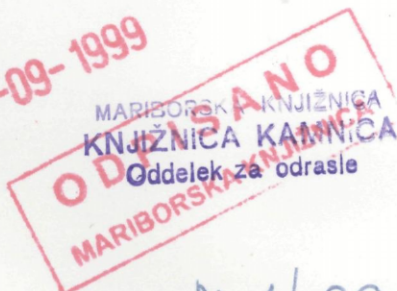
Naslov uredništva: Pionirska knjižnica Maribor, Rotovski trg 2

OTROK IN KNJIŽNICA

REVUE NA / PRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽNOSTI
IN KNJIŽNE VZGOJE

05

27-09-1999

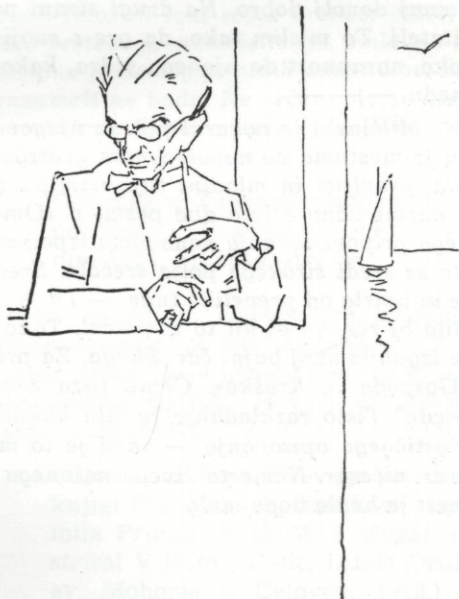
N 1409

3781

Delo je sofinancirala kulturna skupnost Slovenije

OTON ŽUPANČIČ O OTROKU IN OTROŠKI KNJIŽEVNOSTI

Ob stoletnici pesnikovega rojstva 1878—1978

Oton Župančič

Pošiljam ti verze za slikanico, ki si mi jo bil poslal še v Bregenc. Nekaterih sem sam vesel, in ker niso prevodi, si pridržujem pravico, da jih natisnem pozneje, kadar bi izdajal zopet sam kaj za mladino. Slike me nič kaj ne vesele — to ni naše. Človek bi rad podal otrokom kaj čisto domačega, v besedi in sliki slovenskega, potem bi imelo trajen kulturni in vzgojevalni pomen — vrag, da so te stvari tako drage.

Iz Župančičevega pisma založniku Lavoslavu Schwentnerju, pisanega v Kissleggu, 12. VII. 1909; JiS 1957/58, 66—67.

Danes sem pogledal in premislil tiste verze za slikanico še enkrat. Meni se pa le zdi, da bi Marko in Bogdan lahko ostala. Misliš, da niso naši otroci čitali

o teh stvarih? Po starih »Vrtcih« če se ne motim. Pa tudi, če ne bi — kako to, da ne bi umeli, ko je situacija v pesmi vendar povedana, slika pa jo pojasni potem tudi tistemu, ki si iz verzov samih ne bi ustvaril prave predstave, prav gotovo. Taki skoki humorja so prav otrokom lastni in jim ne bodo delali najmanjše težave.

Iz Župančičevega pisma Schwentnerju, pisanega v Bregenzu, s poštnim pečatom 24. IV. 1910; JiS 1957/58, 67.

S priznanjem je sprejela naša kritika Milčinskega pravljice in tudi jaz jim želim srečno na pot, dasi je moje stališče nekoliko drugačno, nego so ga zavzeli dosedanjí njih ocenjevalci. Meni namreč se zdi ta knjiga večjega narodno-pedagoškega pomena, nego estetične vrednosti.

Resničen je tisti mnogo ponavljani izrek, da je iz slovstva za deco najboljše komaj dovolj dobro. Na drugi strani pa je tudi res, da je otrok najženeialnejši čitatelj. To mislim tako, da gre s svojim instinktom vsaki knjigi, ki jo dobi v roke, naravnost do njenega jedra, kakor gre čebela vsaki cvetlici naravnost do medu. — — —

Milčinski je pokazal pot. Iz njegove knjige zveni tisti skrivnostni ton, dasi ga je mestoma po nepotrebnem pretrgal in ušel v takozvani humor in postranska, pravljici in mladini tuja namigavanja. — — — Spretno je spojil pisatelj v harmonično celoto dve pesmi v »Omeru in Omerki«. Žal, da mu sredi gladkega pripovedovanja nenadoma izpodrsne. Omer in Omerka, nesrečna ljubimca, sta se sredi širokega polja srečala. Srečala sta se, nič nista rekla, le objela sta se in umrla od prevelike tuge. — To je gola, čista resnica! — pripomni Milčinski. Bilo bi res, ko bi bil to zamolčal. Tako pa, žal, ni, in ena najnežnejših pravljic je izgubila svoj bajni čar. Škoda. Za primer takozvanega humorja naj opomnim »Gospoda in hruške«. Čemu tista znanstveno eksaktna razlaga, kako se prede? Tisto razkladanje se čita kakor persiflaža prav natančnega, a zato neplastičnega opisovanja — najsi je to mesto tako mišljeno, tukaj nima opraviti prav ničesar. Namesto živega naivnega pripovedovanja literatura, papir. Takih mest je hvala bogu malo.

Iz ocene Otona Župančiča: K Milčinskega Pravljicam, LZ 1911, 205—207.

Vašo pravljico sem zdaj drugič in tretjič prečital, zatoorej upam, da lahko sodim. Tako, kakoršna je, ne morem priporočiti v uprizoritev. Dejanje je mnogo premalo strnjeno in enovito. — — — Imate zmisla za posamezne komične situacije, ne pa za dramski tok — mladina hoče jasnega in enoumnega dejanja: tu simbolistika ni čisto jasna. — — —

Iz osnutka Župančičevega pisma neznanemu naslovniku, najbrž iz leta 1926; Beleznica XXVI, str. 57—58, v Župančičevi zapuščini.

Mislim: kdor ne zna biti priprost kakor dete, ne more biti kompliciran.

Župančičev zapis iz leta 1913; Beleznica XVII, str. 62, prav tam.

Preprost — to se ne pravi skromen in nekomplikiran; preprostost je sklad vnanje oblike z notranjo vsebino, ki jo loči šele analiza, a je v nastanku enovita — (je) nepreobloženost, organičnost, resničnost.

Župančičev zapis, verjetno iz leta 1916; Beležnica XIX, na posebnem listu, prav tam.

Mladinsko slovstvo je za naš razvoj tako važno, kakor le katera literarna panoga, in kdor zbira in izbira spise za otroke, ni nikoli dovolj tenkovesten.

Vse prav in lepo — pouk za življenje, navduševanje za jezik, narodnost, slovenščino in domačo knjigo. Samo tisti, ki ga hočemo navajati na svoja pota, mu priljubiti slovensko besedo in pismo, se ne sme pri vsem tem niti toliko dolgočasiti, kar bi z iglo pičil, če nočemo biti taki, kakor tisti goreči pridigar, ki mu je polovica poslušalcev iz cerkve ušla, druga polovica po klopeh podremala. Saj so ljubeznivi pisatelji, ki so prispevali letos in lani svoje vrstice, videti je, kako jim je do stvari; in vendar — koliko prstenega moraliziranja, omledne solzivosti, suhoparnega poučevanja s stereotipno frazeologijo naših dnevnikov, ki je otroci na mnogih mestih niti oddaleč razumeli ne bodo. Ne rečem, da je vse to pisanje mlatva prazne slame, ali če si zamislim v duhu, v kako sugestivni obliki bi se dalo vse to podati, potem mi je žal naše mladine. — — —

Odlomek iz Župančičevega poročila o publikaciji »Branibor« slovenski mladini 1914. Sn 1914, str. 29.

Sama srčkanost in presrčkanost, samo igrakasto kodranje in krotovičenje sloga in misli; fabule, pravega pripovedovanja, pa niti za pedanj. Otroci bodo to besedičenje zavrnil, in po pravici, zakaj to je otročja, ne pa otroška knjiga. Kaj naj počne mladina s tako nepregledno navlako, če se že odrasel človek ob nji utruje. Kar ni za zrelega moža, ni za otroka.

Odlomek iz Župančičevega poročila o knjigi Pravlјice. (Spisali Utva [Ljudmila Prunkova] in Mira [Šega]. Ilustriral V [iktor] Cotič. Izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1913.) Sn 1914, str. 29.

Berem in gledam. — — — Berem in gledam in strmim.

Brez vsakršnega sentimentalnega spakovanja in prenevedanja nežna, nežna ljubezen do svojcev, velika, velika ljubezen do domače hiše, do zemlje in kar raste na nji, do sosedov, do vsega obdajajočega, tako silna, strastna ljubezen, da si vse to, kar te obkroža, ti sam, da ne veš več, kje je konec človeka in kje se začne vnanji svet.

In silen glad, burna hlasežnost po lepoti sveta!

Še enkrat odprem Solzice. Ali je mogoče lepše prikazati mater, njeno ljubezen do otroka in otroško ljubezen do nje? Pri nas je znal to samo še Cankar.

Glej žensko pred hišo v prvi jutranji svetlobi, ko prejme solzice iz Vorančevih rok! To je prizor, stkan iz same luči, ali ni to Bogomila, ko jo oblije mavrica? Tako lepoto je zmoget pri nas edini Prešeren.

In če se ozrem od Solzic na Samorastnike, se domislim Groharja, ki je pri nas prvi občutil veličastnost kmečkega dela in mu je naslikal s svojim *Spravilom krompirja* najmonumentalnejši spomenik.

Prežihovega Voranca smemo in moramo imenovati v eni sapi z našimi najboljšimi imeni.

In ti, ki boš prebral njegove Solzice, boš vedel več o človeku, kakor si vedel, preden si poznal Voranca; in potem boš komaj čakal, da boš segel še po drugih njegovih knjigah in videl, kako je človek silen in močan v svojem delu.

Oton Župančič: Beseda z Vorancem in o Vorancu. (Odlomki.) Uvod h knjigi Prežihov Voranc: Solzice. Ljubljana, Mladinska knjiga 1949, str. 5—7.

Martina Šircelj

Ljubljana

KRATEK ORIS RAZVOJA SLOVENSKEGA MLADINSKEGA SLOVSTVA*

Ko se razgledujemo po slovenskem mladinskem slovstvu od njegovih začetkov do današnjih dni, ugotovimo, da njegova značilnost ni številčnost slovstvenih del. Toda dela, katerim čas ni mogel odvzeti njihove prave vrednosti, kažejo vse značilnosti situacij, kakršne so v posameznih obdobjih dajale pečat tudi slovenskemu slovstvu za odrasle; tudi mladinsko slovstvo je zrcalo našega narodnega značaja, naših duhovnih poti in odmev na evropske slovstvene tokove, zlasti še tiste iz srednje Evrope, katerih se Slovenci in naši slovstveni ustvarjalci niso izogibali in od katerih se spričo naše zemljepisne lege tudi niso mogli izolirati.

Ta značilnost, odpiranje svetu, je imela še zlasti v mladinskem slovstvu za posledico, da so tuji vzori v nekaterih obdobjih celo prevladovali; toda temu je sledilo praviloma zmerom močno izraženo osveščanje in iskanje lastnih ustvarjalnih zmogljivosti. Tuji vzori niso vodili naših slovstvenih ustvarjalcev k pasivnemu posnemanju, pač pa so jih spodbujali tako, da so jih usmerjali k iskanju novih izraznih možnosti, da so s še tanjšim posluhom zaznavali lastne duhovne vzgibe.

Začetki umetniško pomembnega slovenskega mladinskega slovstva segajo v sredino 19. stoletja. Pred tem časom je mladini namenjeno slovstvo obsegalo dela ljudskega izročila, ki je bilo preoblikovano in zapisano šele v drugi polovici 19. stoletja, bodisi dela, katerih objavo so narekovalе težnje raznih vzgojnih, versko vzgojnih in prosvetljenjskih gibanj.

Obdobje protestantizma, v katerem so dajali prednost oblikovanju slovenskega knjižnega jezika in ga uporabljali tudi pri verskih opravilih, je prineslo slovenski mladini prvi verski priročnik S. Krelja (1538—1567) *Otročja biblija* (1566). Razsvetljenstvo, ki je poudarjalo dobro vzgojo kot temelj za otrokov splošni razvoj, je prineslo v letu 1788 izpod peresa M. Pohlina (1735—1801) *Kratkočasne uganke*, vzorec slovstvene in didaktične zvrsti, ki je bila v tisti dobi za dosego vzgojnih ciljev tako zelo priljubljena. Uganke so bile deloma prevedene iz tujih virov, deloma pa prirejene po primerih iz ljudskega izročila.

* Besedilo je bilo napisano za leksikon otroške in mladinske književnosti, ki ga je pripravil Institut für Jugendbuchforschung na Goethejevi univerzi v Frankfurtu na Maini, in ga objavljamo z izrecnim dovoljenjem založbe Beltz. Prim. *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte und Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur. II. Band: I-0.* Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1977. Str. 104—108.

Opus prvega slovenskega pesnika Valentina Vodnika (1758—1819) obsega tudi nekaj mladini namenjenih pesmi. Po vsebini se te pesmi ujemajo s Pohlinovimi utilitarističnimi težnjami, njihov ritem in motivi pa so vzeti iz ljudskega pesništva. Bile so že obet ustvarjalnosti, ki se bo razvila v drugi polovici 19. stoletja. Prvi polovici omenjenega stoletja pa so še prej morala vtisniti pečat dela A. M. Slomška (1800—1862) in njegovih posnemovalcev. Slomškova dela niso pomenila razvoja niti glede vsebine niti glede oblike. Moralistični utilitarizem razsvetljenstva v prejšnjem stoletju je dopolnilo še sentimentalno neizvirno čustvovanje zapoznelega romantizma, zgledujočega se po delih bavorskega kanonika Chr. von Schmida. Kot v prejšnjem stoletju so tudi zdaj dajali prednost priročnikom, šolskim knjigam in tako je bil tudi prvi slovenski mladinski list v bistvu učbenik *Vedež* (1848—1850).

Literarni program, ki ga je izoblikoval in objavil Fr. Levstik (1831—1887), je bil odločilnega pomena ne samo za slovensko slovstvo na sploh, temveč tudi za slovensko mladinsko slovstvo. Svoja programska načela, nanašajoča se na mladinsko slovstvo, je F. Levstik potrdil s ciklom pesmi *Otročje igre v pesencah* (1880), s povestjo *Martin Krpan* (1858), ki je podobno kot Defoejev *Robinson* postala in ostala prisotna predvsem v mladinskem slovstvu, in z nekaterimi kritičnimi spisi, v katerih je razčlenil in ovrednotil pisanje za mladino v svojem času. Zvest svojemu slovstvenemu programu, kar zadeva vsebino in obliko, je F. Levstik uporabljal v svojih pesmih za mladino gradivo, ki mu ga je nudilo ljudsko pesništvo, in z njimi izpovedoval neposredno doživetje otroštva in otroških let, ki jih je preživel v idiličnem dolenskem okolju in ki so mu po vseh letih bojov in razočaranj kazala iskrenost, pristnost in elementarnost, z eno besedo vse, kar je zahteval od ustvarjalcev svojega časa v svojih teoretičnih spisih in kar vse je v tolikšnem bogastvu odkril v zakladnici ljudskega ustvarjanja.

Levstikovo delo na področju mladinskega slovstva (*Otročje igre v pesencah*) časovno sovпада z leti, v katerih je sodeloval pri drugem slovenskem mladinskem listu *Vrtec* (1871). *Otročje igre v pesencah*, ta prvi biser slovenske mladinske poezije, niso bile izdane v knjigi, marveč so bile dostopne le bralcem *Vrtca*. To dejstvo je morebiti imelo v naslednjih letih za posledico ponovne objave kopice vzgojno nabožnih in rodoljubnih slovstvenih del za mladino. Dela J. Stritarja (1836—1923) so bila objavljena v letih 1895—1906. Navkljub oblikovni in jezikovni izbrušenosti in aktualni socialni tematiki so njegovi spisi za mladino kazali črte konservativnosti; sad tega so bile romantične in sentimentalne verzifikacije pomešane z utilitarizmom, ki niso kdovekaj presegle ravni prosvetljenjskih avtorjev. Stritarjevo slovstveno delo za mladino je v neki meri anahronistično tudi zato, ker je utrjevalo konservativno smer v slovstvu za mladino, čeprav je pisec v svojem zgodnejšem obdobju silovito napadal prav slovstveni konservatizem. Svoja mladinska dela pa je ustvaril v času, ko je prav na področju mladinskega slovstva nastajal zelo pomemben prelom.

Začetek stoletja je namreč prinesel nove poglede na mladinsko slovstvo in novo vrednotenje le-tega. Opazni sta dve smeri: mladinsko slovstvo, ki je podrejeno vzgojnim, zlasti narodnovzgojnim smotrom, in mladinsko slovstvo, ki išče in izraža predvsem estetske in estetsko vzgojne vrednote. Druga smer se je oplojevala ob teoretičnem delu H. Wolgasta in ob njegovih pogledih na mladinsko slovstveno delo. Leta 1900 je začel izhajati nov mladinski list *Zvonček* in kazalo je, da uredništvo lista teoretično sprejema Wolgastove poglede. Še

veliko večjega pomena za mladinsko slovstvo tega časa pa je nastop moderne. Ta je uresničila in prekosila teoretične premise *Zvončka*. Leta 1900 je O. Župančič (1878—1949) izdal *Pisanice*. Pred tem letom pa so mladinski listi že objavljali njegovo otroško liriko in mladinsko poezijo ter prozo D. Ketteja (1876—1899), ki so v knjižni obliki izšle leta 1907 v (Aškerčevi) postumni izdaji prežgodaj umrlega pesnika.

Župančičev uspeh je pripisati dejstvu, da je znal izraziti svet otroštva v vsem njegovem bogastvu ter raznolikosti občutij in domišljije, z oblikovno in jezikovno bleščečimi pesniškimi prijemi (*Pisanice* 1900, *Lahkih nog naokrog* 1912, *Ciciban* 1915, *Sto ugank* 1915). Nova doba, ogreta za estetske vrednote v delih za mladino, je dobila potrdilo v kritiki, ki jo je napisal O. Župančič k F. Milčinskega (1867—1932) zbirki *Pravljice* 1911. V njej je opozoril, da je tudi najboljše komaj dovolj dobro za mladino. Tako je slovensko mladinsko slovstvo začelo svoj ustvarjalni vzpon na pragu 20. stoletja z deli in s kritičnim vrednotenjem dveh pesnikov moderne — Župančiča in Ketteja.

Dvajseta in trideseta leta so prinesla osvežitev tudi v prozi, zlasti v moderni pravljici, v realistični povesti pa tudi pri izdajanju novih mladinskih listov. Nova spoznanja v psihologiji, ki so opozarjala zlasti na specifičnost otrokovega čustvenega sveta, na pomen okolja in družbe, ki ju je naturalizem pojmoval za oblikovalca človeških usod, in naposled politične spremembe po prvi svetovni vojni, ki so potisnile v ospredje družbene in nacionalne probleme, vse to je močno vplivalo na tematiko novih slovstvenih del za mladino. Ustvarjalci so k temu prispevali tudi iz zakladnice lastnih doživetij, oživljali so otroštvo skozi prizmo lastnih izkušenj, svojega poklicnega prepričanja in kritičnega odnosa do družbe (F. Milčinski: *Ptički brez gnezda* 1917); drugi so zopet vnašali v doživljanje otroštva svoje lastne etične dileme, katerim so postavljali v ozadje socialne in nacionalne probleme svojega časa (F. Bevk 1890—1970: *Tatič* 1923, *Jagoda* 1930, *Tovariša* 1934, *Pastirci* 1935, *Pesterna* 1939, *Grivarjevi otroci* 1939 itd.) ali pa socialno problematiko, poantirano z močno razredno osveščenostjo (T. Seliškar 1900—1969: *Bratovščina Sinjega galeba* 1935, *Janko in Metka* 1939). Socialna in patriotična nota sta opazni tudi v zgodovinskih povestih (F. S. Finžgar 1871—1962: *Pod svobodnim soncem* 1917, V. Winkler 1907—1975) in v realističnih živalskih povestih (A. Cerkvenik *1894: *Ovčar Runo* 1937). Zanimiva je ugotovitev, da so najboljši pisatelji tega obdobja v prozi ohranjali realistični oblikovni prijem in da se druge slovstvene struje časa na področju mladinskega slovstva niso mogle razcveteti, tudi če so jih sicer pisatelji uporabljali v svojih istočasnih delih za odrasle.

Slovenska umetna pravljica se opira na ljudsko pesništvo, zapisi katerega so dosegli vrhunec z objavo Štrekljeve zbirke ljudskih pesmi. F. Milčinskega *Pravljice* 1911 so prozna priredba ljudskih pesmi, namenjenih otrokom. Priredbam je pisatelj dodal močno osebno noto, za katero so značilne tako nagnjenost k satiri in humorju kakor tudi naturalistične prvine, ki jih je iskal v snoveh ljudskega pesništva. Liki iz ljudskega izročila imajo pomembno mesto tudi v pustolovsko nadahnjenih spisih J. Vandota (1883—1947): *Kekec nad samotnim breznom* itd.; nasprotno pa se je J. Ribičič (1896—1969) odmaknil od sveta in junakov ljudskega izročila in je nasičeval otroško domišljijo, ki je v začetku 20. stoletja vse bolj pritegovala pozornost slovstvenih ustvarjalcev, z zgodbami iz sveta drobnih živalic: *Čurimurčki* 1936, *Miškolin* 1931, *Nana, mala opica* 1937, itd. B. Magajna (1904—1963) pa je opustil tako rekvizite iz ljudskih in klasičnih pravljic kot iz živalskega sveta ter na stežaj odprl duri mo-

derni pravljici in z njo otroškemu domišljijškemu svetu z zbirkama *Čudovita pravljica o Vidu in labodu Belem ptiču* 1937 in *Racko in Lija* 1943. Okvir njegovih zgodb je sicer vzet iz resničnega sveta; prek otroških domišljijških vizij, ki so jedro pravljič, pa izraža pisatelj svoje sporočilo.

Otroška poezija tega časa je pod močnimi vtisi bleščeče virtuoznosti Župančičeve otroške pesmi. Pesniki si prizadevajo predvsem oblikovno in jezikovno približati se vzorniku: v naravi, v živalskem in rastlinskem svetu iščejo variacije in možnosti, da bi po njihovi analogiji izražali otrokovo čustvovanje in predstave: A. Černej (1900—1944), C. Golar (1893—1948), I. Gruden (1893—1948), K. Prunkova (1878—1947), G. Strniša (1887—1970).

Slovstveno ustvarjanje za mladino med obema vojnama se je utrjevalo tudi v mladinskih listih: *Novi rod* 1921, *Naš rod* 1929 in z ustanovitvijo specializirane založbe za mladinska slovstvena besedila Mladinske matice. Obe smeri, ki smo ju označili kot pomembni za mladinsko slovstvo na začetku 20. stoletja, sta se zlili v programu te založbe. Mladinska matica je izdajala predvsem dela nesporne umetniške vrednosti domačih ustvarjalcev. Pri tem je bila naklada knjig (okrog 30.000 izvodov vsake knjige) za naše nacionalne zmogljivosti in tedanj raven založništva resnično visoka in tako so slovstvena dela postala dostopna širokemu krogu slovenskih otrok.

Po drugi svetovni vojni je slovensko mladinsko slovstvo dobilo nove kvantitativne in kvalitativne razsežnosti. Zanje je značilno naraščanje števila objavljenih del kot nadaljevanje tradicije in programa Mladinske matice. V založništvu je izbor domačih del dopolnjen še s prevodi tujih mladinskih slovstvenih del. Nadaljnja značilnost je velika pozornost, ki jo posvečajo ilustracijam v knjigah za mladino, v zadnjem desetletju pa tudi ilustracijam poljudnoznanstvenih knjig (M. Stupica, A. Gošnik-Godec, L. Osterc, M. Lucija Stupica, M. Bizovičar, K. Gatnik itd.). Tudi število izhajajočih mladinskih listov se je pomnožilo (*Pionir* 1943, *Ciciban* 1945, *Pionirski list* 1947/48, *Kurirček* 1961). Ti mladinski listi zadoščajo bralnim interesom mladine kar zadeva ilustracije kot tudi slovstvena in poljudnoznanstvena ter informativna besedila.

Še nadalje se uveljavlja realistična mladinska povest. Ta z oblikovnega vidika ne prinaša še nobenih novosti, saj se naslanja na klasično tradicijo pripovedništva te vrste med obema vojnama, pač pa je opazna korenita sprememba v vsebini. Psihološke, socialno kritične, etične ter zgodovinske teme so dale prostor nacionalnim snovem in motivom iz osvobodilne vojne. Pisatelji črpajo praviloma iz lastnih doživetij, iz svojega sodelovanja in izkustva v tej vojni. Prevladujoča težnja ustvarjalcev je prilagoditi svoja doživetja otrokovemu svetu tako, da pišejo razgibane zgodbe, v katerih so glavne niti dogajanja v rokah otrok-junakov, katerih dejanja in nehanja uravnava neomajen optimizem. Karakterizacija junakov je praviloma črno-bela, spričo česar so njihove psihološke značilnosti zanemarjene, pa tudi zvestoba zgodovinski resnici ali umetniški prepričljivosti. Otroci junaki za dosego ciljev in zmage žrtvujejo v teh bojih svojo mladost (T. Seliškar: *Tovariši* 1946, *Mule* 1948; F. Bevk: *Mali upornik* 1951; J. Ribičič: *Rdeča pest* 1955; V. Winkler: *Drejc z Višave* 1956; A. Ingolič: *Udarne brigada* 1946). Zgodovinsko dogajanje je, kot rečeno, razgibano, konec optimističen. Tako otroci z bojem in z zmago žrtvujejo največ, kar morejo — svojo mladost. Najbolj umetniško zrela in prepričljiva so tista dela v tej skupini, v katerih ustvarjalec ni le prilagodil svojih spominov otroškemu dožemanju, marveč v katerih opisuje otroštvo v vojnih časih (B. Jurca * 1914: *V pasti* 1955, *Gregec Kobilica* 1973; K. Grabeljšek * 1906: *SOS s TV* 17 1962,

Moja partizanska oprema 1974; L. Suhodolčan * 1928: *Skriti dnevnik* 1961; I. Zorman * 1926: *Gnezdo sršenov* 1968; F. Forstnerič * 1933: *Srakač* 1970).

Druga tema, ki je izrazito prisotna v sodobni realistični povesti za mladino, je življenje otrok v mestih, še posebej problematika mladoletnega prestopništva. Te teme se je lotil A. Ingolič (1907) v povesti *Tajno društvo* PGC 1958.; sledili so B. Jurca in njena *Uhač in njegova družčina* 1963 ter *Vohljači in prepovedane skrivnosti* 1966; L. Suhodolčan: *Rumena podmornica* 1969. Pri tem so uporabljeni pisateljski prijem, podobni tistim iz vojnih zgodb. Poglavitno sredstvo, s katerim opisuje pisatelj zamotane probleme sodobne družbe — sicer zaradi razumljivosti nekoliko poenostavljeno —, je razgibana in zamotana zgodba, ki kaže celo prvine pustolovke. »Družbo« predstavljajo praviloma odrasli, ki s svojim nerazumevanjem in okostenelostjo potiskajo mladino v delinkvenco. Lahko bi rekli, da so mladostniki v teh delih brez krivde krivi. Tak vtis potrjuje še zlasti prizadevanje ustvarjalcev, da bi v vsakem mladem junaku poudarili lepoto in nedotakljivost otroštva, izpostavljenega mrzlim in gluhi sapam našega časa. Kot pri vojnih zgodbah imamo opravka z željo, da bi prilagodili nekatera pereča vprašanja sodobne družbe svetu in doživljanju mladih. Najboljše sadove so zopet obrodila dela tistih pisateljev, ki so se problemov lotili z zornega kota lastnega otroštva (M. Mihelič * 1912: *Pridi, mili moj Ariel* 1965; P. Zidar * 1932: *Pišem knjigo* 1970, *Kukavičji Mihec* 1972).

Realistične živalske zgodbe poskušajo življenju otrok adaptirati »živalsko psihologijo«: M. Tršar * 1922: *Zgodbe o psu Riku* 1968; J. Vipotnik * 1917: *Zgodbe o Diku* 1972.

Otroštvo, prezentirano z drugega zornega kota, skozi igro otroške domišljije, ki je sposobna preoblikovati resničnost, je žarišče sodobne fantazijske pravljice. Ta igra je zelo sproščena, zanjo je značilno, da se malo meni za zakonitosti realnega sveta; edina zakonitost, ki jo spoštuje, je zakonitost otroške fantazije in njenih asociacij, ki so na videz brez logike. Med zavestjo in podzavestjo, med resničnostjo in sanjami ni nobenih pregraj. Fantazijska igra obvladuje vse razsežnosti dogajanja in mu narekuje lastne zakonitosti, ki se utegnejo zdeti absurdne z vidika logike, v resnici pa so pravilo, po katerem se ravna otroška osebnost.

Edina otipljiva razsežnost tega žanra ostaja fantazija, ki je podložna naglim spremembam in v kateri se zrcalijo predstave otrok o resničnosti, njihove želje, dileme in težnje mlade osebnosti. Ta fantazija se poigrava z lastnimi pravili, otroka v celoti obdaja in zavrača vse, kar za otroški svet ni zanimivo. Malone pravilo je, da je svet odraslih, obvladovan z logično razsodnostjo, potisnjen v nepomembno obrobje. Tako je sodobna fantazijska pravljica zasidrana ali v sanjskem svetu (L. Kovačič * 1928: *Zgodbe iz mesta Rič-Rač* 1962; V. Zupan * 1914: *Potovanje v tisočera mesta* 1956; K. Brenk * 1911: *Srebrna račka zlata račka* 1975) ali v svetu otroške igre (E. Peroci * 1922: *Za lahko noč* 1964 in *Moj dežnik je lahko balon* 1955; B. Jurca: *Beli konjič* 1967), v daljnih eksotičnih nenavadnih deželah (V. Pečjak * 1929: *Drejšček in trije Maršovčki* 1961) ali v fiktivnem živalskem svetu (J. Snoj * 1934: *Avto moto mravlje* 1975; S. Makarovič * 1939: *Kosovirja na leteči žlici* 1974 in *Pekarna Mišmaš* 1974).

Napak bi bilo trditi, da grade ustvarjalci sodobne pravljice specifičnost imaginacije in razsojanja otrok zgolj na temeljitem poznavanju le-teh in moderne psihologije. Najbrž bo bolj držalo, da je način razmišljanj in ravnanj otrok v njihovih zgodbah pogojen s subjektivnim izkustvom ustvarjalčevega

otročstva, obogatenem s številnimi asociacijami, ki dajejo barvo ustvarjalnim dosežkom vsakega posameznega pisca.

Otroški domišljijijski svet in igre domišljije prevladujejo tudi v sodobni otroški poeziji, ki oblikovno nadaljuje že začrtano pot z Župančičevo poezijo in utrjeno s prispevki pesniške generacije iz časov med obema vojnama. Vendar je sodobna inačica slovenske otroške poezije skoraj povsem opustila folklorne prvine in motive iz narave, v katerih so pesniki med obema vojnama pogosto iskali analogijo z otroškim predstavnim in čustvenim svetom. Značilnost sodobne otroške poezije je, da otrokova igra in igranja — otrok sprejema resničnost samo prek sestavin, ki jih lahko vključi v svojo igro — prevladujeta tako v motivih kot v občutjih, ki jih izraža sodobna otroška poezija (K. Kovič * 1931: *Franca izpod klanca* 1963; N. Grafenauer * 1940: *Pedenjped* 1966; J. Snoj: *Lajna drajna* 1971; J. Šmit * 1922: *Ježek se ženi* 1974; N. Maurer * 1930: *Kam pa teče voda* 1972; T. Pavček * 1928: *Maček na dopustu* 1957, *Čenčarija* 1975). Intimno lirično noto ter oblikovne spremembe, ki utegnejo sodobno otroško poezijo speljati z že nekoliko izhrojene poti, opažamo v pesniških zbirkah D. Zajca * 1929: *Bela mačica* 1968, *Abecedarija* 1975.

Zusammenfassung

Mit freundlicher Genehmigung des Verlags Beltz wird in unserer Zeitschrift ein kurzer Abriss über die slowenische Kinder — und Jugendliteratur veröffentlicht, den die Autorin für das *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur* verfasste und der auf Seite 104—108 des Lexikons erschien. Der Artikel ermöglicht den Lesern die Literaturentwicklung vom Anfang bis zum Jahre 1975 kennenzulernen. In ersten Teil betont sie, dass sich diese Literatur erst in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts künstlerisch bedeutend zu entwickeln begann.

Weiter bearbeitet sie die Literatur nach dem Jahr 1900, besonders die Kunstmärchen und phantastischen Erzählungen. Es folgt die Behandlung der Literatur nach dem Jahr 1945, da die Kinder — und Jugendliteratur im realistischen Stil wieder aufblüht, thematisch aber meist an den Volksbefreiungskampf angeknüpft ist. Dann erörtert sie die Erscheinung von modernen Erzählungen aus dem Kinderalltag und vor allem aus der Jugendkriminalität, die gesellschaftlichen Probleme miteinbeziehend. Sie beschreibt auch das Phantasiemärchen und die moderne Kinderpoesie dieses Zeitabschnitts.

Taras Kermauner

Ljubljana

KAJ JE NA SREDI JEZIKA?

(Ob Grafenauerjevi mladinski pesniški zbirki: *Kaj je na koncu sveta?*)

*Kam lete ptice
pred zimo?
Do Borovnice,
v najbližjo rimo.
(Kam?)*

1.

Kam se steka svet? V poezijo. Kaj in kakšna je poezija? Pesem *Poezija*, sklepna v zbirki, odgovarja: *A najlepši kraj je Lima. / Tja pošiljajo iz Rima / tovor vseh mogočih rim. / Čuden tovor. Kaj bi z njim? / Rime zlepijo in ukro- jijo / v blagozvočno poezijo.*

Vrhunska, radikalna irealizacija sveta. Nika Grafenauerja v tej zbirki svet sploh ne zanima; sveta zanj ni. »Svet«, ki ga izpričuje, je na koncu sveta; vprašanje je, če se ga še s čim drži. Oklepa se ga prav zagotovo ne. Morda veže »svet« na svet kaj podtalnega, globokega, usodnega, vendar tak morebitni podvodni greben, taka zemeljska plošča v poeziji sami ne pride na dan, skrita je, tudi samemu pesniku, predvsem pa bralcu. Sam sem prepričan, da vez med poezijo in svetom v *Kaj* ni prekinjena; vendar gre za posebno vprašanje, ki se ga bo ta esej dotaknil na koncu.

Ko napoči konec sveta, ko se svet razpoči — apokalipsa je torej že tu, morda že mimo, le tako strahotna je bila, da je nismo niti opazili, se pravi, da so nam zatajili človeški čuti, da nismo zmožni zaznati niti pekla več, v katerem se cvremo — se reši le še njegova slika. Pekel, to je životarjenje v sliki. Životarjenje, pekел? Ti dve oznaki sta zrasli na mojem zelniku, v *Kaj* ju ni. Narobe, *Kaj* nas z očitno eleganco, s prijazno naklonjenostjo, z nevne- mirjeno gesto vodi po »svetu« slike, nam ga, odlični cicerone, razkazuje kot edino mogoče, edino preostalo, edino (kvazi)resnično prebivališče in scenerijo našega bivanja.

Bivanja? dodajam še eno vprašanje. Nas ni (nekdanji) svet naslikal, danes pa se, namalani, nafarbani, sprehajamo po tem barvitem, razkošnem, slonoko- ščenem, tortastem okrožju, se drug drugemu priklanjamo v frakih in cilindrih, v krinolinah in modnih krilih, plešemo četvorke, kot gosi, menjamo oprave, kot kameleoni, se občudujemo v zrcalu, kot levi, salonski seveda, se gluho po- govarjamo, kot ptice, se razkazujemo, kot pavi? Vrteti se po odru in vsevprek

mjavkati, kokodakati, gagati, regati, črikčririkati in krakrakrakraki, je mar to bivanje?

2.

Kaj se plati, skoz vso zbirko, v dve nadstropji, ali bolje: v pritličje in klet. Pritlična hišica, takšna idilična, iz sličic naivcev, saj jo poznate, kajne? Da, ta je vidna, ta je lučkana, kot so vse kolibice iz poezije za otroke; dela se, kot da je ta prava, ta zaresna, iz slonove kosti, včasih polžja, včasih ptičja, opremljena s telefoni in brzjavami in radijskimi aparati in, brez te ne gre, televizijo, v resnici pa je iz marcipana, iz raznih vrst odišavljenega sladkorja, iz lešnikov in banan, iz zgodbic.

Da, pesniška stavba, ki je vsem na očeh, je kratkočasna zgodba, sorodna tisočerim otroškim zgodbam, le da je od večine duhovitejša in bolj izbranega okusa. In ta štorija ima zmerom tudi svoj konec. *Kaj* je na koncu zgodbe? Domislica, presenetljiv obrat, poanta, zadetek: nenevarno, neboleče, a v sredo tarče zapičeno želo.

Če bi bil *Kaj* lupina brez temeljev, kot je polževa, bi bil Grafenauer pesnik, kakršnih je na ducate; pesnik z eno roko, z enim očesom, z enim čutom in z enim izrazilom. Pa ni, zato ga pošteno cenim. Rudar je, oznojeni težak, ki koplje pod površino rove, jame, zanke: pravi pravcati lisičji brlog, past za slone. Pod pritličje je izvrtal klet, ki je za njegovo poezijo mnogo bolj odločilna; prav zato, ker je nevidna. Ta obsežna luknja je resnica *Kaj*-a. Pritličje je le videz. A paradoks — na te se navadite, zbirka jih je polna, moj esej ne bo mogel mimo njih: v resnici (v skritem delu zbirke) nam pesnik strašno silovito prišepetava, tako prepričljivo in dosledno, da nas skoraj obrne v svoje učence; resnica je le videz, sugestivno mrmra.

Kako? Tako: vidni del: videz. Skriti del: resnica. Ta resnica pa pravi, da je ves svet le videz. Resnice torej ni; je le videz resnice. Videz resnice je ogledalo (kot veste, že iz *Sneguljčice*, ogledalo nikdar ne laže); v tem ogledalu odseva resnica videza, ki je le videz resnice.

Ojoj. *Kaj* je torej res? — Paradoks je res. Žal pa je narava paradoksa — jezikovno čezjezikovnega bitja, ki je na koncu sveta in jezika — da se je že izmuznil iz območja, v katerem še velja razlika med resnico in lažjo, med resnico in neresnico.

Se pravi, stavek: paradoks je res, je ravno toliko resničen, kot če bi zapisal: paradoks ni res.

Res je.

Kaj je torej paradoks?

Paradoks.

Slaboten odgovor.

Nič slaboten. Na koncu sveta, na koncu jezika so stvari takšne, da jih pojmovno izražanje (logika) ne obvlada več, raciju se zafeclja, znori.

Torej vsega konec, norišnica?

Kje pa! Na ta dragoceni trenutek čaka poezija, da upove, česar znanstvena misel ne zmore. Visoki hip se rodi, Grafenauer in z njim vprašanje, na katerega zna odgovoriti le on sam in njemu podobna pesniška svojat.

Kaj je na koncu sveta?

Odgovor, edini ustrezeni, je kratka trakulja pesmi: *Kaj je na koncu sveta?* Te pesmi, konkretne, pa niso le vprašanje; kot pesmi, sestavljene iz mnogo verzov, so že tudi odgovor.

Kakšen?

Očiten: me smo na koncu sveta, pesmice, poezija. Tako na koncu, kot je na koncu zbirke pesem *Poezija*.

Na koncu torej, brez moči? Je poezija tam, kjer se neha svet, vera, ljubezen, požrtvovalnost, moč, sovraštvo, boj, trpljenje? Kjer pade svet skupaj?

Da, svet se na koncu samega sebe sesuje, vase, kam bi se drugam? čudežno se podre v bilijoninko prejšnje mase, ekspanzije, obsega, veličine samega sebe, enako, kot to opažamo pri nekaterih zvezdah. Vendar, kar ostane, ni nič. Jedro je, skrajnje zgoščeno: osredotočena slika sveta. Poezija, i kaj bi drugega!

3.

Pritličje Grafenauerjevega pesniškega postopka: zgodba. Verz: *Tja pošilja jo iz Rima / tovor vseh mogočih rim*. Rim je resnično mesto na zemlji, v Italiji. V Rimu so železnice, letalske proge, avtobusne, blizu Rima ladijske poti; nobena težava, naložiti tovor rim na čezoceanko in ga napotiti v Limo; tudi ta je stvarno mesto v Južni Ameriki, med obema krajema poteka gost in trajen transport. Tovor rim pa je tako lahka zadeva, da bi ga nesel lahko celo poštni golob, če bi zmogel preleteti Atlantik.

Si predstavljate? Vlaki, letala, podmornice brzijo med Rimom in Limo in prevažajo kupčke in gore rim. Hecno, kajne? Dozdaj smo bili prepričani, tako so nas učili, da so v poštnih vagonih, v poštnih vrečah kuverte s knjigami, da bodo slovenski izseljenci v Limi, če jih je kaj, brali lahko Grafenauerjevo zbirko *Kaj je na koncu sveta*, izdano pri *Mladinski knjigi leta 1973*, in jo uživali, kot jo mi. Pesnik sam pa nam pravi, da s tem ni tako; da potujejo same rime in da šele v Limi, v bogvekakšnih pesniških delavnicah rime sestavijo, zlepijo in ukrojijo v poezijo. Tako nekako kot v koprskem Tomosu, kjer sestavljajo avtomobile iz različnih delov, dobljenih iz francoskih in drugih tovarn.

Zdaj slutimo, kaj je Grafenauerjeva pesniška poanta. Zlepi dvoje reči, ki ponavadi ne gresta skupaj, od katerih vsaka zase je popolnoma razumljiva, zveza pa čudna in povzroči presenečenje. Čisto naravno se nam zdi, če sestavljajo avtomobile, hladilnike, pralne stroje; to počno v tovarnah. Enako naravno je, če pesniki sestavljajo pesmice iz verzov in rim; vendar njihovo delo ni industrijsko, ne potrebuje armade delavcev, čeprav je delov, iz katerih je sestavljena pesem, nemalo (na deset tisoče besed, ki se jih da skombinirati v milijarde kombinacij, pesnik pa mora zadeti pravi spoj, ustrezno zvezo). Navaženi smo, da pesnik opravi kar sam, včasih celo v nekaj sekundah, za pisalno mizo, na sprehodu, celo pri obedu ali, oprostite, če je pa res, na stranišču.

Grafenauer se je poigral z dvojnim pomenom besede, na katero bravec misli, ko bere pesem *Poezija*, čeprav v sami pesmi ni zapisana: sestavljati. In je pripisal pesniku, kar si običajno predstavljamo le v tovarni. Zadel nas je. Presenetil. Začudil. Ne moremo se dobro znajti, ravno to pa je pesnik želel. Prijateljsko nas brcniti, da bomo znova pogledali okrog sebe in si porekli: mej duš, svet pa le ni tako znan, preprost, jasen, kot sem menil dozdej. Tu za svetom, na njegovem koncu so stvari, o katerih se mi še sanjalo ni. Pesnik svet odpira, obrača, seka, se z njim poigrava, meče nas iz blaženega samozado-

voljstva. Pri tem pa še uživamo, saj je njegova brca duhovna, je bolj zbudljaj, duhovito opozorilo, duhovna vaja.

4.

Klet.

Še enkrat si preberemo navedeni verz: *Tja pošiljajo iz Rima / tovor vseh mogočih rim*. Če nas na pesnikovo potegavščino ni nihče opozoril, ne bomo opazili, kar je najbolj očitno. Pesnik sledi Poejevemu postopku: ve, da bomo iskali zadaj, v globini, na koncu, a zgrešili, kar nam je pred nosom. Grafenauer sploh ne prizna globine, ozadja, temelja. Njegova skrita klet — spet paradoks! — je le slika kleti, narisana na prvo steno ljubeznive hišice, tik zraven vhodnih vrat, morda celo na vrata sama. Vstopamo, v to poezijo, vidimo naslikano klet, temno, skrito, nenavadno, pa si požvižgamo in rečemo: ha, revež, brez kleti je, pa si jo je napleskal, zdaj živi od videza. Torej vemo, da hiša nima kleti.

Hop, ta hip nas je pesnik strašansko potegnil za nos. Klet (resnica) njegove hišice (poezije) je, spomnite se prvega paradoksa, le videz: tisto, kar se vidi. Resnica je, po grško, prinašanje iz teme na dan, v svetlobo. Resnica je torej, za pesnika, ki mu je resnica grškega pojma resnica (aletheia) všeč, zmerom le vidna; ker pa je pesnik in se mora igrati skrivalnice, se je odločil, da bo vidno tako porinil gledavcem pred oči, da tega vidnega sploh ne bodo opazili oziroma, če ga bojo opazili, se ga ne bodo zavedeli, in bo, paradoks, postalo ne-vidno.

Rešitev preveč vidne uganke:

Iz Rima pošiljajo tovor rim. Vzemite besedo *Rima*, nanjo nanesite besedo *rim*; videli boste, da se prekrivata in da beseda *rim* izhaja iz besede *Rima*. Iz besede *Rima* se pošilja beseda *rim*. Preprosto, mar ne?

5.

Prvi in paradigmatični model programa: rimi *Lima* in *Rima*. Zadnje tri črke so v obeh besedah iste in si sledijo v istem zaporedju. Enako v zadnjih verzih zbirke: ukrojijo — poezijo. Odkrili smo kroj Grafenauerjeve poezije,

Lahek postopek, kaj? Kar razstavljen, v materialnosti in obliki samega tiskarskega zapisa. Mi pa smo tuhtali in kopali pod hišico, v namišljene teme-lje, v podzemsko klet! Nič skritega zaklada! Nikjer globlje resnice, pouka, spoznanja, ki bi ga mogli izluščiti iz pesmi! Sam videz! Pesem je, kar se vidi: pesem je lepljenje in krojenje rim (besed, črk). Pesem je slika na vhodnih vratih. In ne le to; zdaj nas čaka še novo presenečenje, najbolj skrita, se pravi najbolj vidna pesnikova poanta:

slika kleti (resnice) je naslikana na vrata, a tudi vrata sama niso resnična, tudi ona so le naslikana na hišico, a tudi hišica ni resnična, tudi ona je nasli-kana. Na kaj? Na papir. Na bravčevo predstavno zmožnost. Na siloviti, vse-stranski, barviti ništrc. Kje je pesem? Zgrabi jo, če jo moreš! Črke, polkrepke, borgis ali petite, vidiš, a kar vidiš, je le slika nečesa, kar se je vzbudilo v tebi, dragi bralec, kar prebiva le v tebi, neujemljivo, neizrazljivo in vendar čisto določno, tako da o tem lahko ure in ure razpravljamo, napišemo na tisoče knjig (ništrcev na ništrc, kajpada) in se v njih, bolj ali manj jasno, izražamo. Poezija je slika božanskega ništrca.

Skočimo s konca na začetek, zalistajmo knjigo nazaj, s *Poezije h Goskam*, ki, razumljivo, niso resnične goske, ampak le poetične slike gosk, torej poezija,

in se vprašajmo: kaj je na začetku sveta, vedoč, da je svet le poezija? Odgovor: isto kot na koncu. Poezija. Naleteli bomo na isti postopek kot v *Poeziji*, le da je bil na koncu, kar se spodobi, tematiziran, na začetku je impliciran.

Berimo: tri goske in en gosak se zibljejo k reki; ko pa se pogledajo v vodo, glej čudež: *en gosak in tri gosi / se zrcalijo na nji*. Rezultat: *Dva gosaka, šest gosi / na valove se spusti*. Kaj je resnica, kaj videz? Če je videz resnica resnice, če je torej videz resnica, potem na vprašanje ni odgovora. Na zemlji so štirje, v vodi jih je osem. Zemlja in voda pa sta enakopravna osnovna elementa (voda je, po nekaterih mitih, celo osnovnejša, kaj pa pravi znanost, tako vsi vemo). Pesniku je voda bližja, nič čudnega; lastna ji je namreč poteza, ki je zemlja nima: voda odseva.

Pesnika prav za prav ne zanima niti zemlja niti voda, ampak tisto, kar je na njiju; v kar se zmoreta spremeniti: zrcalo. Lastnost zrcala pa je, da odbija, kar se v njem zrcali: da proizvaja sliko (naš dragi barviti ništrc). Zrcalo je osnovno delovno sredstvo poezije.

Kaj je poezija? — naj znova zastavim to vprašanje. Berimo: *V štiri pare se zvrstijo, / ples na vodi priredijo. / V belem fraku, v krinolini, / se vrtijo na gladini*. Resničnost in videz se držita za roke, speta sta v eno, v plesni par, drseč po kateri koli gladini, tudi po bleščečem se parketu. Dve bistveni besedi: ples, gladina. Gladina, to so natančno ona vrata, na katera je naslikana klet (resnica, skrivnost), in ki so sama le naslikana. Gladine same sploh ni. Gladina je na koncu vode, kot je poezija na koncu sveta; točneje: gladina je konec vode, kot je poezija konec sveta. Gladina je zrcalo, bistvo zrcala pa je slika, se pravi odsev tistega, ki je zunaj zrcala, zunaj poezije. Vendar ta, ki je zunaj poezije, ne vdira, nasilnik, v vodo, v poetični svet, z namenom, da bi ga podrl, razdejal; narobe, ta šele »je«, ko se spusti na gladino, voda-zrcalo je njegov pravi element, kot za goske. (Zato goske v tej pesmi niso ena izmed mnogih zvrsti živali, ampak tista živalska vrsta, ki je najbolj sorodna ljudem, kakršne riše in predstavlja pesnik: ljudem moderne družbe koda.) Med svetom poezije (gladino) in svetom zunaj poezije ni nasprotja; šele skupaj tvorita pravi svet poezije, kajti če sveta zunaj poezije ne bi bilo, ne bi imela gladina kaj odsevati in bi bila poezija prazna: zgolj lepljenje suhih črk, zgolj forma.

Zrcalo presrečno pričaka realno bitje in ga pomnoži. Obogati ga, s skrajno lepo harmonijo. Poezija je božje skladje. Ubranost; pesnik pravi: *Vseh osmero kljun odpira, / v en glas pesmico ubira*. Pesem in ples. Ples je igra. Zunajpoetična realnost se v poeziji nemudoma spremeni v igrivi videz. Goske (ljudje) s krili zamahujejo in z njimi opisujejo tako čudovite plesne like, gibi obeh členov v paru se tako lepo skladajo, kot se v pesmi rime in v rimah črke. Plesna igra živali-ljudi je pesniška igra besed-črk.

Kaj je izjemno enotna zbirka. Vsa poje na eno glavno in nekaj stranskih tém. Kaj prav za prav ni zbirka, v kateri bi bile zbrane po naključku nastale pesmi, sadovi različnih priložnosti. Je ena sama pesem, razdeljena na niz snovno motivno samostojnih, a notranje spetih poglavij.

To nam omogoča, da prodiramo od pesmi do pesmi, zadevali bomo na isto vprašanje, na isto strukturo, na isti pesniški postopek, le vsebina videzov bo različna. Bralca zavaja pač prvi vtis bogastva in raznolikosti pojavnih slikanice, nastopi rački in goski in levovi, medtem ko so vse živali v resnici dresirane na enak način, pod roko istega dirigenta, doma pod istim cirkuškim platnom.

Ena izmed važnih Grafenauerjevih podtem je obleka, v katero so živalska bitja oblečena. Pri priči sklepamo: obleka je človekova druga koža; je tisti videz, ki se ga da — s spretno manipulacijo, z modo, s pogostnim in nadarjenim ukvarjanjem s samim sabo — najbolj spreminjati in prilagajati okoliščinam. Kot blago iz prvega nadstropja veleblagovnice (modernega sveta) je obleka hvaležna téma poezije za otroke; kot resnica iz skrivnostne kleti še hvaležnejša, saj gre še bolje vkup z Grafenauerjevo filozofijo.

Nihče ni nag; nihče ni resnica kot taka. Vse se zavija v razkošna oblačila. Goske v frak in krinoline, kameleon pa: *Oblučil se je kot baron / v neštete barvaste oprave*. Baron, da, to je naš nastopač, zmerom oblečen po raznobarni modi. Svet kot kar se da iluminativno gledališče, v katerem je vsakdo svoj igralec in gledalec.

Da se mi ne bo treba pozneje vračati k tej podtemi, naj naštejemo nekaj primerov oblačenja; vsi pričajo, da je obleka bistveno važna v Grafenauerjevem pesniškem svetu; in da je ta obleka brez izjeme bogata, gizdalinska, visoka, aristokratska.

Pingvini so v belih srajcah, v črnih frakih. Ne upajo si v vodo, ker *gizdalini se bojijo, / da bi čevlje si zmočili*. Pomembna je obleka, obuvalo, ne prehod v drugo (z zemlje v vodo); ker nič ne tvegajo, ker več ne letajo in ne plavajo in ne potujejo (kar so v prejšnjih časih), se samo *prestopajo, na obali obsedijo*. Konec aktivizma je radikalna imobilizacija; je obmirovanje v členu obrnjenem k samemu sebi.

Pesem *Rak* ima za glavni motiv izdelovanje oblek, krojaštvo. Krojač izgovarja: *suknje hlače, pelerine, / hišne halje, kape, krila, / plašče, jopiče, kostime, / vseh vrst spodnjega perila, / spalne srajce in pižame...* Torej tako rekoč vse; nobeno mesto na telesu (na zemlji) ne smemo biti nepokrito, nobena mišica, nobeno meso, noben naturen gib, noben neposreden krik ne sme pretrgati zraka, zadeti bližnjega srca, vzpostaviti vroč stik. Vsako bitje skrito vase, pokrito z blagom, zavatirano, zavarovano za barvastim steklom. Tako si razstavljena bitja ogledujemo v prvem nadstropju, na modni razstavi, v veliki javni dvorani.

7.

Vzporedna raziskava — kontraprireditvev — v kleti govori drugače: *Rak je mojster med krojači, / ništrc reže in kroji, / vse od kraja z njim oblači, / da se kdo ne prehladi*. Obleka je ništrc (videz). Videz je nič. Krojači so tisti, ki oblačijo moderna bitja v videze; moderni sistem je takšno navidežno krojaštvo, ki vsa bitja izničuje kot bitja (nihilizem) in jih zvaja na člene. Najprej se zdi, da jih razdevlje na znake. Znak je zmerom znak za nekaj; nekaj označuje. Kaj označujejo goske, lev, pingvini, rak? Neeksistenco, nič, videz modernih bitij (njihovo pretvorbo v obleko in zrcalo). Se pravi, da nič ne označujejo; da niso niti več znaki, ampak zgolj členi, nevtralni delčki kompjuterskega sistema.

Resnica: vsakdo se oblači v nič; in ker je vsakdo zgolj obleka, je vsakdo nič. Barvasti nič. Vendar nič posebnega tipa. Rak reže in kroji. Ker nič ne pride spod njegovih rok, ne moremo reči, da dela; delo je temeljna kategorija že presežene civilizacijske oblike, model prejšnjega stoletja, epohe produkcije. (Koliko mladinske poezije ga je povzdigovalo!) Moderno bitje ne dela več, čeprav *rak vihti in suče škarje* in opisuje z rokami gibe. Gibi, ki niso delo, so

geste. A geste posebnega tipa: za hip vtiskujejo v zrak — v nič — črte, kroge, elipse, packe: znake *iz nevidnega tekstila*.

Vprašati se je treba: kaj je nevidni tekstil? Tekstil je sorodnik teksture; tkanina sestra tkanja. Tkanina varuje pred mrazom, pred realiteto (naturo, bolečino). Čeprav je tkanina ništrc, obvaruje pred nasilno, bolečo resničnostjo. Kako? S čim? Pesnik ve: *Brez oblek so še ta dan / dame in gospodje*. Torej nagi? Če bi bilo tó res, potem bi klavrno propadla vsa moja razlaga kože in obleke kot zamene za nekdanjo realiteto. Prepričan sem, da ni res.

Kletna resnica pravi: bitja niso oblečena v snovno, otipljivo obleko, v proizvedeno blago; to je le videz, to je zastarela resnica blagovno produkcijske družbe. Če bi bila bitja le v blagu, bi bila dejansko gola, blagó je le nekaj na njih, kar lahko navsezadnje odvržejo. Ekshibicionizma ni mogoče preprečiti.

Moderni sistem koda pa je izumil drugačno obleko; ta je neodvrgljiva. Krojačeve geste so pisava in jezik (iz njiju je poezija). Moderni človek je spoznal, da je jezik njegov najbolj usodni in začetni konstituens (Lacan); njegov nepresegljivi zakon. Izstopiti iz jezika pomeni prenehati biti človek. Ker pa je pisani jezik le rezanje ništrca (Rim zgolj kot rima, kot beseda), je tudi moderni človek pisani in govorjeni nič.

Pisani jezik je videz; dame in gospodje so brez oblek. A se prav nič ne pritožujejo; nikjer v *Kaju* nobene kritike. Ljudje smo zadovoljni z jezikovno obleko, ki je naša notranja struktura; kar naprej jo zahtevamo, zmeraj več je želimo (jezik se razmnožuje), saj nas varuje pred naturo. Jezik je antinatura; je kultura kot taka. Obdani z jezikom, odznotraj in odzunaj, smo rešeni pred nevarnostmi pragozda, pred trpljenjem in grozo, pred smrtjo in, konsekvентno temu, pred življenjem. Jezik je brezkraven, je trak kože — odsevana znamenja — ki se zavija sam vase, v krogu, v sistemu konvencije. Kot členi jezikovnega sistema smo nesmrtni.

Modernizacija sledi tudi iz verza, da rak oblačila *izdeluje brez plačila*. Iz sveta, ki je temeljil na potrebah, na redkosti in na zaslužku (denar, zlato!), smo spolzeli v sistem, ki je ne le odvisen od jezika, ampak je sam na sebi jezik (signali, informacije, znaki). Gibljemo se med željami in jezikom, ki ga želje pišejo. Biološki obstoj ni več ogrožen, kot še pred vojno, zaradi pomanjkanja hrane, obleke, stanovanja.

Smrt je pregnana z obzorja. Ko delamo, se igramo. Pisava je igra. Pisati pomeni označevati: kodirati.

8.

Omenil sem stanovanje, ki je v zavarovanem sistemu zagotovljeno. Vendar, kakšno je, to stanovanje? Nekoč so hoteli biti ljudje na svojem, da bi se rešili pred zlom nature; da bi se vanj zatekali pred nevarnostmi; da bi iz njega napadali druge. Z drugimi so gojili odnos ljubezni in nasprotovanja, zbliževanja in smrtnega boja. Stanovanje je bilo dom, svet tujina. Zapuščali so dom, se podajali v pustolovske dogodivščine tujstva in se vračali umirat k svojim. Danes so te razlike odpadle. Sveta ni, zato ni tujine. Vse je dom. A ker je dom tujina in tujina dom, prav za prav ni nič dom: vse je sivo nevtralna zmes, brezspolna nedoločenost, ki ni ne dom ne tujina. Je sistem, v katerem smo členi; a kako naj imajo členi dom? Členi spadajo v določen sistem, v njem mirujejo, kot lev, ali se prestopajo, kot pingvini, ali se vrtijo, kot goske, v vseh primerih pa nastopajo. Nastopaštvo členov pomeni, da so zmerom v izlo-

bi (igrački), v publiciteti sistema, nabitega z javnimi mediji, zmerom na plakatu, naslikani; kako bi bila izložba dom ali tujina?

Bitja ne živijo več v naturi; vsa so potaknjena po stanovanjih. Kakšnih? Začetek pesmi *Lev* takšno moderno prebivališče opiše: *Na robu mesta / je četrta / z zvenečim imenom: / Živalski vrt*. To je *stanovanje*, v katerem *lev* prebiva sam zase. Značilno. Sistem koda je napravil iz naših domov živalski vrt, se pravi z žico ograjen (taborišče), ali z zidovi zamejen (zapor) prostor, v katerem se — na nekaj kvadratnih metrih — navidez prosti gibamo. Vseeno je, kam stopimo, kaj počnemo, le da ostanemo znotraj določenega okvira. Moralne zapovedi so odpadle; *Kaj* ne pozna ene same. Pedagoška vsiljevanja so odveč; *Kaj* se zanje ne spremeni. Udejanjena svoboda, ideal meščanske družbe. Vendar za ceno nekaj bistvenih izgub:

Prvič, vsak je le sam zase; torej osamitev iz grupe, iz občestva, iz komunikacije, vrženost v egoistični avtizem.

Drugič, lastnega življenja si več ne ustvarjamo sami, ne izbiramo si sami družic in klavnih žrtev. Hrano nam prinaša sistem, samice enako, če nas sploh ne oplaja umetno, znanstveno. Pusti nas — od nas celo terja — da pišemo, da govorimo, da rišemo čačkarije praznih znamenj po zraku, te čiračare pa so le odsev naše denaturalizacije, v katerem se uživamo.

Svet je živalski vrt, živalski vrt pa je otroški vrtec. Ljudje smo zvedeni na otroke, vendar nad nami ni več staršev-gospodarjev-avtoritet. Avtoritarna družba je mimo; končano je s patriarhalizmom, z razmerjem gospodar — hlapec. Zato tudi ni več uporov Špartaka zoper Ram, kavk zoper golobe, izrinjenega volčjega krdela zoper vladajoče; niti pastirja zoper volka. Današnji volk je sistemski, kodiran, neulovljiv; povsod je in nikjer: hudič. Nihče ni hlapec, nihče gospodar, vsi le izolirani — privatizirani — prebivalci cvetočega vrta, modernega sistema milijonskih kletk, velemest, velekletk, razparceliziranih na vrsto majhnih rožastih in plešočih ječic, v katerih se igramo, takó, da rišemo-pišemo po lastni koži: po samem sebi.

9.

Kaj ne uporablja več klasičnega imperializma staršev, gospodarjev. Živali ne udomačujemo, da bi nam služile; da bi večale slavo človeku-Kralju sveta; da bi mu pomagale pri delu in zvečevanju akumulacije. Akumulacije ne razširja več manualna proizvodnja, ampak znanost, novi tehnološki postopki. Proizvajanje se je umaknilo kodiranju. Nobene živali v katorgo ali fabriko! Vse le na vrt! V udejanjeni paradiž, kjer je vsega v izobilju! Zdaj ne služimo več nikomur iznad nas; le sebi. Samooogledovanje je, na ravni ekonomije, samosluženje. Če sem sam gospodar in hlapec, nisem več ne eno ne drugo. Stroj sem, kibernetški, ki razširja znake: ki kodira; ki nas same upravlja, a zmerom le z označevanjem, nikdar s tepežem. Stisnjen sem v kožo, ki jo je ustrojil stroj-sistem. Na njenem zaslonu je napisano, kaj — vsak posamezen hip in sploh — sem.

Kodiranje je igra; odtod pesnikova praksa, da tako rad in zakonito uporablja besedne igre. Igra je irealizacija sveta in človeka. Igra v poeziji je estetska igra: estetski kod. Svet kot kvazirealnost, kot znotrajtekstualnost. Igra je ples: vrtenje po gladini jezika.

Po povedanem smem zapisati glavno enačbo: živali v *Kaju* so ljudje. Med obema zvrstema živih bitij ni nobene razlike. Ker ni razlike med ljudmi in

rečmi (med gospodarji in sužnji, med subjekti in objekti, med akcijami in sredstvi, med načrti in snovjo). A ljudje niso reči, kot je mislil začetni reizem. Ljudje so le členi. Danes velja lingvizem.

10.

Literarna ideologija lingvizma v poeziji sama razkrinka sebe; klet je neizprosna. Pesem *Krokodili* pojasni tudi to, kaj je na koncu jezika.

Trije nilski krokodili / so odšli neznanokam. / Nikdar niso se vrnili / več od tam. Posrečilo se jim je, česar niso bili zmožni pingvini in na kar goske še pomislile niso. Pobeg v tujino, v svet (*niso znali več domov*). Kdor se oddalji od varne kodiranosti v člen, od doma-gladine, izgine v nič; tako uči sistem koda. Torej: ne plezajte čez vrtno ograjo, ne zapuščajte veletaborišča; tu ste evnuhi, tam boste nič(ni)! — Ta nauk je napisan na transparentu, obešen čez vse prvo nadstropje. Grafenauer pa ne bi bil, kar je, če ne bi v kleti pripravil čisto drugačno resnico. Popisuje, kako krokodili jokajo po mami (po domu), nazadnje pa se zgodi: *V lastnih solzah so utonili / brez sledov.*

Paradoks, besedna igra, ki jo omogoča sintagma krokodilje solze. Resnica sintagme: besedna igra (igra jezika, jezik kot igra, kot kod) povzroči, da tri realna bitja utonejo v jeziku-videz, v besedni igri, ki je kot taka do kraja fiktivna, irealna. A kot mejni primer jezika je zanj paradigmatična; v nji jezik razkrije svojo naravo: kulturno igro, s katero nadomešča naturo. Samoizbris nature (krokodilov) potegne za sabo tudi samoizbris jezika. Kaj je na koncu sveta? Utopitev, izginotje, izničenje: svet brez sledov. Ker pa jezik ni nič drugega kot sistem sledov (znakov)...

Avtizem odsevanja v jeziku mora nujno pripeljati do absolutnega izničenja. Člen kot tak namreč nima realitete v sebi, neobstojen je, hipen, le zarisan, nahaja se kjerkoli, sam zase je neopredeljiv, sistem se z njim ukvarja le tedaj, ko nastopa v velikih množinah in je zanimiv za sociološko, politično, masovno manipulacijo; ko ga sistem računa kot poprečje členov, torej do kraja razindividualiziranega, razosebljenega, zgolj kot številčno razmerje. Sam na sebi je brez posledic izbrisljiv. A če je človek člen, potem...

potem je razumljivo da krokodili tedaj, ko skušajo ubežati sistemu, niso nič. Le odsotnost, dolga celo večnost.

Osnovni model je vzpostavljen in razložen. V naslednjih pesmih zadevamo na duhovite in motivno nove variacije.

11.

V *Žabjem radiu* se seznanimo z ustrojem govora: z *žabjo govorico*. Kodirani govor ni več klasični, ki je ločil središče in obrobje, smisel (samostalnik, glagol) in dopolnila, določila (pridevnike, prislove), subjekt, ki je izhodišče, mera, cilj, in objekte, ki so sredstva. Zdaj: »rega rega« brez *olike / sučejo vsevprek jezike*. Vsevprek je princip koda: vsi členi so enakopravni, zamenljivi. S klasičnega stališča je to razkroj, zmeda: *žaba se na žabo krega, / češ da ji v besedo sega*. Pač surova kultura. Z modernega stališča pa sistem perfektno funkcionira.

Moderni svet ne more oddajati sporočil, le poročila; zato je verz: *s svojo žabjo govorico / si sporočajo novico* (informacijo) paradoksen. Dejansko le poročajo. Kar sporočajo, je nesmisel: *Kdor ne mara, da ga zmoči, / naj pod streho v vodo skoči*. Sporočanje kot tako je v družbi koda nesmiselno, nemogoče.

Sporočanje predpostavlja poroko med dvema: med tistim, ki govori, in onim, ki posluša; kdor posluša, se odpira in spreminja, kdor govori, hodi za poslušajočim in se mu predaja; oba se družno dogajata in preoblikujeta, presnavljata. Poročila pa so zgolj oddajanje znakov na zaslonu; brez kakršnih koli posledic. Žabe skačejo na osnovi poročila tja, kjer ves čas že so: v lastni element, v identiteto. Kar pa se pravi obenem; na gladini so vidne — so na način koda, pod gladino pa se skrijejo: izginejo v nevidno, v odsotnost, v nič. V paradoksu se člen izniči.

Kako komunicirati? Kako se pogovarjati? Kako se menjati? Absolutno nemogoče. Kako se sporazumevati? Sporazumevanje je *vrišč*. Po *ptičjem telefonu* se pogovarjajo ptice. Kaj počne vsaka? Zgolj z *jezikom spet opleta*. Čivka o sebi. Ker je jezik instrumentaliziran, tehniciziran, manipuliran, sploh ne more sprožiti dejavnega odmeva, sodelovanja, občevanja; pesem navaja le nagovore; odgovori manjkajo. Pa še to krakrakrakranje je dopuščeno samogovorcem le tako dolgo, dokler dovoli sistem. *Komaj pa se noč spusti, / ptičji telefon zaspí. / Nekaj v njem je zahreščalo — / izklopili so centralo*. Niti jeziki v navidezno komunikacijo se ne da več, tako je vsakdo od nas odvisen od telefonskega — planetarnega scientističnega tehničnega — sistema (centrale), na katero nima nikakršnega vpliva. Člen utihne — izgine v nič (v noč). Šele naslednje jutro ga centrala spet pokliče v navidezno bivanje: ga navidez oživi, dejansko pa le navije. Življenje igračk. (Očitno je kvazibivanje ščebetanje: govorjenje.)

12.

V *Putki* odkrijemo, da med resnico in lažjo ni razlike. Obe se nam enako izmikata. Ničemur ni mogoče priti do dna, ker sistem koda nima dna (temelja), ne potrebuje izhodišča, iz katerega raste. Prosto lebdi v praznem (v niču). Člena ni mogoče najti, ker je vsak v sebi svojevoljen, prost.

Kokokokopolicija, ki uvaja preiskavo, kam je izginilo velejajce, je ostanek starega sveta; zato je neuspešna. *Kikirikikomisar* je stari pedagog, oče, sodnik, kralj, samozavesten, izpolnjujoč zahteve resnice in pravice. Ko ugotovi, da je putka lagala, da *po nemarnem je skalila / javni kurji red in mir*, reagira z zakonom in silo: *Ročno uredi vso stvar: / goljufivko da ukleniti*. Pesnik ve, da je tudi te vrste teror zastarel, ker je nepotreben; kaj boš uklepal nje, ki so sami iz sebe uklenjeni! Zato ostane policaj praznih rok, kajti: *Toda putka se je skrila / in v neznano smer odšla. / Le na vratih je pustila / listek, da je ni doma*.

Člen, sam na sebi, je zmerom v neznani smeri, na neznanem tiru, ker sploh ni važno, kje je; sistem ga, kot posameznika ne potrebuje. Lastnost nevidnosti mu da sam sistem, da s svojo vidnostjo ne bi žarčil, gorel, svetil, kot so nekdanji ljudje! Samoizničenje človeka iz nekdanjega subjekta v člen človeka sicer obvaruje pred telesnim nasiljem (pred policijo, oblastjo, državo), pred trpljenjem v stari mučilnici, v srednjeveški temnici, je pa to varovanje brez pomena, absurdno, saj mu nevarnost umora zamenja z neeksistenco (ničem). Nasilje sploh ni več potrebno, ker ni nikogar, ki bi sploh še kaj hotel, deloval, se upiral, izsiljeval: ki bi še živel. Življenje zahteva jasno razliko s smrtjo, čeprav izhaja le iz smrti; med resnico in lažjo je prav tako razloček. V svetu, kjer je oboje isto, pa zadošča, da putka vnovič razširi neko informacijo (da je ni doma) in postane s tem nevidna, neujemljiva.

Paradoks putkine izjave je prostor, v katerega člen izgine; kako naj dokazujem, iščem, terjam resnico, kjer je zgolj jezik in zgolj kopa informacij?

V zadnjih pesmih zbirke se Grafenauerjeva poezija samotematizira, samo-reflektira. Odgovori se eksplicirajo. *Odkod karavane / velblodov v puščavi? / Iz fatamorgane / v razbeljeni glavi.* Odkod realiteta? Iz imaginarnega: iz poezije, ki je delovanje vroče glave, rodni sad (ne izrodek!) domišljije. *Kje so doma / sibirske lisice? / V kožuhih gospa / od Moskve do Nice.* Niso kožuhi iz lisic, lisice so iz kožuhov, iz kultiviranih, ustrojenih, ukrojenih, lepotnih, dragocenih, kot potujoča razstava ogrinjanih, v znak nastopaške bogatije prekodiranih oblačil. Kožuhi so nadomestni svet; in samó ta danes »je« (= se zdi, izgleda: videzuje).

Zemljevid sveta je bil nekoč znak ali simbol za svet, zdaj je svet le še zemljevid: videnje zemlje (sveta), a tako, da vidimo le še znak za svet, da zremo le še v zemljevid. Nekoč so kraje na svetu vezale človeške komunikacije (osvajanja, poroke, promet, delo); zdaj jih veže le še poezija. *Lima, Smolensk, Oslo, Krim, / Bled, Ljubljana, Reka, Split — / vse to zlepi nekaj rim / v svojevrsten zemljevid.* Rime, ki popajo in spajkajo, seveda niso simbol klasične poezije — primerjaj Župančiča na to témo! — ki je sanjajoč ustvarjal svet; tu so zgolj rime. Rime (stiki) so tehnični princip enotnega vezanja (vezenja — teksture) oblik, fonemov in morfemov, zlogov. To pa je edini obstojni (?) svet.

Jedilnik. Na Dunaju je običajna jed / kar jedilnik iz besed. V vsaki rimi pesmi je vsebovana hrana, to je: ime za neko vrsto hrane; ker pa smo poučeni, da velja ime in ne hrana, je vse v redu. Ponekod je v imenu-rimi kar celotna jed: Trbiž — riž; drugod njen del: kremo — Remo.

Kako in od kod / se je spustila / ta pesem na pot. / Iz kaplje črnila. To je zadnje vprašanje, najpomembnejše. Reizem se pretaka v lingvizem. Kaplja črnila ni samo reč (snov), ampak z njo označujemo, vlečemo črte, črke, znake. Črke so iz črnih kapljic. Ta verz ukinja tudi razbeljeno glavo in domišljijo, postulirano v prvem verzu pesmi *Odkod?* Konec želje. Zavlada akefalnost kodiranja. Sistem sam piše pesem, skozenjo pa (ustvarja) svet, ljudi. Svet je fiktiven na drugo potenco.

Zusammenfassung

Der Verfasser versucht mit der Lesung der Niko Grafenauers Gedichtensammlung *Kaj je na koncu sveta* (Was ist am Ende der Welt) zwei wichtige Fragen der modernen Poesie zu beantworten: wie und wofür entsteht die Poesie heute und die Frage der Wahrheit in der Kunst. Für ihn sind die beiden Fragen unauflösbar miteinander verflochten, weil er die Wahrheit als *Unverborgenheit* (ALETHEIA), die nur in der Kunst möglich ist, und das Wesen der Kunst als Ins-Werk-Setzen der Wahrheit, oder das ästhetische Hervorbringen (POIEIN), versteht. Die Interpretation beginnt mit der Auflösung des Konstruktionsprinzips bei dem Bau der Reime: bei diesem Wörterspiel entstehen nicht nur die Reime, sondern es geht aus dem ersten Wort das zweite hervor. Das zeigt sich als bedeutend für das Verstehen des Form-Inhalts-Verhältnisses, womit in der Grafenauers Poesie die alte griechische Frage nach der Wahrheitsfunktion der Kunst neu beantwortet wird. Und da die Kunst heute nicht mehr als die weltgründende angenommen werden kann, scheint sie nunmehr nur noch ein Spiel zu sein — so kann man die für die Kinder gedachte Poesie auch als Erwachsene lesen — nur noch ästhetisch bedeutend, jedoch ohne

alle ethische Funktion. Damit bestätigt die Interpretation der Gedichtesammlung *Kaj je na koncu sveta* (Was ist am Ende der Welt) Hegels These, dass die Kunst in einer Welt der begriffenen Wahrheit aufgehoben ist — die Wahrheit ist der absolut im Begriff sich fassende Geist, der für sein Erscheinen kein sinnliches Scheinen der Idee (oder die Kunst) mehr braucht. Aus dieser Begriff gewordenen Welt sieht der Verfasser keinen Ausweg, wenn auch er selbst noch immer die Kunst (und Grafenauers vor allem für Kinder gemachte Gedichte) als die Wahrheit der Welt enthüllende (MYTHOS) und nicht nur als eine auf das Spiel begrenzte menschliche Tätigkeit erfährt.

Vili Vuk

Maribor

LITERARNOST SCENARIJEV

Otroški in mladinski televizijski program, ki ga realizira ljubljanska televizija, bi seveda zaslužil daljšo študijo. Pri tem bi bilo vredno opozoriti, da bi taka študija, če bi do nje kdaj prišlo, terjala tudi natančnejše primerjave med otroškimi in mladinskimi oddajami drugih jugoslovanskih televizij. Take primerjave bi prišle prav pri temeljitejši obravnavi ljubljanskega televizijskega deleža na otroškem in mladinskem področju, kajti — če bi sklepali brez zanesljivejših podatkov in dokončnejših ugotovitev — ljubljanski tovrstni program pomeni prav gotovo kar krepak zaostanek za stanjem in dosežki v drugih jugoslovanskih televizijah. Če bi mimogrede omenili vzrok za tako površno ugotavljanje, velja reči, da se kaže na primer v okviru festivalov jugoslovanske televizije, kjer se republiški in pokrajinski studii predstavljajo tudi z otroškimi in mladinskimi oddajami. Na festivalih pa se čisto jasno kaže bornost ljubljanskih otroških sporedov, saj nimajo nikakršne zrele in zaokrožene podobe, prav tako pa ne predvajalne rednosti, četudi je za otroke in mladino vsak dan nekaj na sporedu; toda to je premalo, da bi mladi gledalci mogli pričakujoče slediti svojemu televizijskemu sporedu — in da bi ta spored imel zaradi svoje učinkovitosti ter dramaturške popolnosti tudi kakšen kulturni uspeh.

V prejšnji številki naše revije smo ob televizijski lutkovni nadaljevanki Zverinice iz Režije govorili o literarnih osnovah mladinskih televizijskih oddaj in pa o informativnosti, ki jo televizija pri takem načinu dela opravlja pravzaprav za področje književnosti. Torej bi rekli, da televizija s svojimi oddajami zbližuje otroka in knjigo, kar seveda ni slabo, vendarle pa ob tem mora nastati vprašanje, ali je to glede na medialnost televizije in glede na njeno vizualno funkcijo tudi edino pametno in edino veljavno. Najnovejši primeri otroških in mladinskih programov na ljubljanski televiziji namreč še kar naprej kažejo težnjo po nepopustljivem opiranju televizijske ustvarjalnosti na mladinsko književnost. V kratkih časovnih zaporedjih smo gledali kar troje otroških ali mladinskih televizijskih nadaljevanek, ki so prav vse nastale po literarnih delih. Tu gre za nadaljevanke Udarne brigada (po istoimenski Ingoličevi pripovedi režiral Matija Milčinski), Moj prijatelj Piki Jakob (po Koviču režiral Marjan Ciglič) in Kosovirja na leteči žlici (po Svetlani Makarovič režiral Igor Prah).

Ob presenetljivi ali presenetljivo pogosti osnovi televizije (podobno je pri filmu) v književnosti gre tudi za razmišljanje o razmerjih med knjižno in televizijsko obliko posameznega dela, četudi v televizijski ali filmski ustvarjalnosti do takih vprašanj in misli ne bi smelo prihajati. Ekranizacija kakršne-

gakoli literarnega dela ne izsiljuje vprašanja o literarni predlogi, ker sta bodisi film, bodisi televizija s svojimi izrazili in s svojo dramaturgijo ustvarila povsem samostojno, od literature gotovo neodvisno delo. O Udarne brigadi, če jo omenimo za primer, bi se torej veljalo pogovarjati zgolj s stališča televizije, medtem ko bi Ingoličeva mladinska proza z istim naslovom morala v tem primeru ostati čisto ob strani.

Vendar pa tako ostre meje ni mogoče postavljati in jo kritiki ali publicisti tudi redko postavljajo. Vprašanje je, zakaj je temu tako? Ali je vizualna kultura v tem hipu še premlada, da bi mogla doseči svojo popolno neodvisnost od klasične kulture, v kateri dajemo v naši zvezi pač določeno prednost književnosti? Ali pa je moč književnosti tako prodorna, da se film ali televizija kljub svoji jasni in samostojni zgradbi in kljub svojemu specifičnemu jeziku ne moreta v razumevanju gledalca ustaliti kot povsem avtohtona kulturna medija? Ali pa gre, preprosto, za nujne primerjave med literaturo in televizijo (ali filmom), če je televizija za svoj program segla na področje književnosti?

Odgovori so lahko mnogoteri in jih tokrat ne bi iskali. Pač pa se je treba zaustaviti ob tako imenovani literarnosti scenarijev, saj naštetih trije primeri iz ljubljanskega mladinskega TV sporeda kažejo in povsem jasno opozarjajo na to razmerje. Literarnost televizijskih scenarijev, kot jo ugotavljamo ob omenjenih nadaljevanjih, brez dvoma ni ničesar drugega, kot opozorilo, da je televizijska umetniška ustvarjalnost za otroke neizvirna in nesposobna, da bi dosegla kakšen uspeh na svojem, to pomeni televizijskem področju. Udarne brigada, Moj prijatelj Piki Jakob in Kosovirji so sestavina mladinske književnosti, kulturna ali duhovna aktivnost teh del je že izpričana pri številnih navdušenih mladih bralcih. Potemtakem so vsa tri dela natančno in globlje znana med bralci, ki so seveda (ali pa najbrž) tudi vneti gledalci televizije.

Ko torej pride do ekranizacije takih del, ponudimo mladinskemu gledalskemu avditoriju nekaj, kar je že znano. Tu je televizija storila le toliko, da je s svojo tehniko oziroma s sposobnostjo svoje elektronike literaturo uprizorila oziroma da je prej spodbudila literarnost svojih scenarijev. Literarnost scenarijev, to je treba pojasniti, pojmujemo v smislu pobude, torej tako, da je scenarij spodbujen z literaturo, ne pa v smislu literarne vrste scenarija, torej kot prozno zvrst, ki seveda mora imeti literarno naličje.

Pravzaprav bi morali biti še natančnejši in reči, da televizija z obliko, v kakršni je ponudila troje literarnih del, ni dosegla ničesar, kajti v nekaterih primerih je televizijsko uprizorjanje literature vendarle smiselno in učinkovito. Seveda pa v tem primeru, to je bilo že zapisano, ne bi silili v razmišljanje o literaturi, temveč bi mirne duše ostali izključno pri televizijski izvedbi.

V vseh treh primerih (Udarne brigada, Moj prijatelj Piki Jakob in Kosovirja na leteči žlici) so se televizijski avtorji odločili za obliko nadaljevanke. Glavna zmeta ali glavna težava je najbrž prav v tem, kajti zaključene literarne enote so se v televizijskem primeru razdrobile, tako da je mlademu gledalcu bilo najbrž silno težko slediti dogodkom v vsaki od omenjenih treh nadaljevanjih. Najbolj tipična primera za tovrstno težavo sta nadaljevanke Udarne brigada in Kosovirja na leteči žlici. Od nadaljevanja do nadaljevanja so mladi gledalci morali preživeti teden dni. To je prevelik presledek, da bi Udarne brigadi ali Kosovirjema bilo mogoče slediti z želenim zanimanjem in da bi pričakovali zelene uspehe. Pri takem »doziranju« televizija gotovo pasivizira gledalca in ga postavlja v nedoločen položaj, kjer se izgubi v nezaključenosti posameznega nadaljevanja. Pri tem je televizija dejansko kruta in bi morala

kloniti pred literaturo, ki take odnose in probleme preprečuje. Knjigo je namreč mogoče vzeti v roko vsak hip, jo brati določen čas, prihodnost dogajanja pa je mogoče navsezadnje tudi odkriti z diagonalnim branjem naslednjih strani.

Televizija, če gre za nadaljevanko, tega ne omogoča in ustvarja nedopustno praznino. Ingoličeva Udarne brigada je kot književnost pristno in pritegljivo delo, v kateri so dimenzije pravljčnosti bralcu vsak hip jasne in dostopne. V televizijski izvedbi se je pa ta za gledalca dovolj pomembna jasnost izgubila, tako da že v prvem nadaljevanju spred televizijskega zaslona ni bilo mogoče oditi brez zmedenosti in brez čudnih občutkov. Skalile so namreč — že na samem začetku — meje med Ingoličevo pripovedjo o Borčiju, ki je moral s starši v Srbijo, kamor jih je pregnala vojna, in pa med pravljico, ki jo pisatelj pripoveduje Borčiju in v kateri napoveduje pohod Borčijevega igralca. Rekli bi, da gledalec ob gledanju Udarne brigade ni mogel biti zadovoljen, ker so nadaljevanja onemogočala celovitost prikaza, ki je pa pri mladem gledalcu najbrž silno pomembna.

Podobno, če ne celo hujše, se je dogajalo z nadaljevanko Kosovirja na letišči žlici. Fantastičnost in poetičnost besed Svetlane Makarovič sta v literaturi nespodbirni, to pomeni, da pri mladih bralcih temeljito zaležeta. V televizijski nadaljevalki pa sta se Kosovirja spremenila v dokaj pasivni figuri, ki sta morebiti šarmirali le v svojem skrbno urejenem televizijskem prostoru, kakšnega podteksta ali kakšnega sporočila pa mlademu gledalcu nista prinesla. To je bila predvsem tiha, dokaj nepomembna oddaja, če mislimo na njeno besedno ali dialoško mikavnost in če odštejemo nekatere izvedbene rešitve, ki pa so mogle priti do zadovoljivega izraza le pri otrocih, ki so Kosovirja lahko gledali v barvah. Predvsem so bila posamezna nadaljevanja prekratka, da bi gledalstvo burila in pritegovala.

Nekoliko drugače je bilo z nadaljevanko Moj prijatelj Piki Jakob. Nadaljevanka se je iztekla v logičnem in povezanem zaporedju, ki pa jo je omogočala realnost pripovedi Kajetana Koviča, tako da so otroci ob gledanju posameznih nadaljevanj vendarle lahko bili vsaj delno potešeni.

Literarnost scenarijev zato televiziji ni v prid. Z baziranjem v književnosti ne bo izoblikovala svojih posebnosti, prav tako pa ne bo zadovoljivo spopolnila otroškega in mladinskega programa oziroma repertoarja. Televizija bi morala pogosto in pogumno oblikovati svoj, seveda izrazito televizijski otroški in mladinski program. Scenariji za take oddaje bi morali nastajati zunaj književnosti, televizija pa v okviru mladinskih oddaj ne bi smela pozabljati tudi na to vrsto klasične kulture. Književnost bi morala biti na televiziji prisotna, vendar ne toliko v ekranizacijah kot v obliki dovolj prikupnih informacij.

SUMMARY

The television children program should be treated with a study in details. It is our review which task is to deal with this problem, because the majority of children transmissions on Ljubljana television program are taken off the juvenile literature. The paper deals with the problem concerning three children television series. It states that literary works are still the main starting-point for children television program. The transmissions presenting something specifically televisionary to a child spectator are still very few which means that, although the epoch of television, literature is prevailing. Strictly speaking, television doesn't give anything of its own but it mediates literature only. The question is how this literature is presented on television media. The paper also deals with this problem.

MLADINSKI PERIODIČNI TISK

Referati s strokovnega posvetovanja v okviru sklepnih prireditev 15. festivala Kurirček 16. decembra 1977.

Mitja Vošnjak

Ljubljana

RAZMIŠLJANJA O SLOVENSKEM PIONIRJU PO PETINTRIDESETIH LETIH*

Formalni sklep o izdajanju *Slovenskega pionirja* je sprejel Glavni iniciativni odbor Zveze slovenske mladine julija 1943, nikakor pa ne komisija za šolstvo pri SNOS, kot sem to nedavno zasledil v sicer zelo skrbno in lepo pripravljeni publikaciji *Skozi trnje do svobode*.¹

Pogoje za ustanovitev lista pa je dejansko zagotovila široka aktivnost slovenskih pionirjev na neosvobojenem ozemlju in zlasti še na ozemlju, ki je že bilo osvobojeno. Sicer je o delu otrok, ki so se znašli v okoliščinah boja našega ljudstva za svobodo, pisala že *Mladina* in še prej *Mlada Slovenija*. V članku »Papirnate so naše čake in puške naše iz lesa« je tako pisala dvojna številka 8-9 *Mladine* za junij in julij 1943:

»Kako se mi borimo, ki nimamo pušk... Radi hodimo na sestanke. Tam se pomenimo, kako bomo pomagali našim hrabrim borcem partizanom, ki se s puško v roki borijo za svobodo... Mi, mladina svobode, pa pridno zbiramo prostovoljno vse, kar je v naši moči. Tudi z delom pomagamo in bomo pomagali posebno onim družinam, ki imajo sinove pri partizanih...«

Ali pa:

»Tako moramo tudi mi podpirati našo partizansko osvobodilno vojsko... Mi se moramo učiti in od mladih nog organizirati, da bomo znali svobodo pravilno uživati... Imamo tudi puške, lahke in težke strojnice, seveda iz lesa. Pa včasih imamo kakor prave vojaške vaje.«

* Mitja Vošnjak je bil prvi urednik *Slovenskega pionirja*. Leta 1943 je uredil tri številke, v II. letniku leta 1944 še 1. številko. (Prim. Pleničar Boža: *Pionir in Slovenski pionir*. Bibliografsko kazalo. 1945/46-1969/70, 1943-1945. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970.) Op. ured.

¹ Pregl Tatjana: *Skozi trnje do svobode*. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1977. (Pionirjeva knjižnica.)

Ali pa v članku iz *Mladine* konec maja, ki posreduje nagovor komisarja pionirjev članom svoje čete:

»Fantje, da mi ne boste kleli. To je sramota za pravega partizana. Južino si razdelite po bratsko. Ljudi na cesti ne ogovarjajte. Ne pripovedujte, kdo ste. Ne tekajte po njivah in po travi. Če srečate Malčo ali Tono, ki hodita z Italijani, ju zasmehujte. Da mi ne bi kdo Italijanom kaj odgovarjal, italijanščine ne razumemo.«

Ali pa poročilo o tekmovanju v Beli Krajini, kjer se je najbolj izkazal Suhor, saj so »nabrali 260 kg fižola, 89 kg koruzne moke, 14 kg suhega lipovega cvetja, 3,5 kg masti, 68 kg bele moke, 93 kg krompirja in to vse še pred začetkom žetve. Razen tega so še posebej oskrbovali vojsko. 10 delovnih čet je delalo na poljih partizanskih družin in na belogardistom zaplenjenih poljih 20.000 ur...«

Kljub precejšnji pozornosti, ki jo je glasilo Zveze slovenske mladine posvečalo najmlajšemu odredu naše revolucije, pa je postajalo vedno bolj nujno, da dobe pionirji svoj lastni list. Takšen sklep je sporočila v začetku avgusta *Mladina*, ko je napisala:

»Pionirjem, ki so postali res že zelo pridni, ki pomagajo povsod pri našem delu, bomo dali majhno nagrado za njihovo marljivost. Pričeli bomo izdajati poseben list. Seveda, če bodo pridni ostali, če bodo radi prebirali ta časopis in če bodo tudi sami vanj kaj napisali. Prva številka bo izšla v nekaj dneh.«

V začetku izhajanja *Slovenskega pionirja* seveda ne moremo govoriti o nekakšnem uredništvu ali o urednikih. Uredništvo lista sem pač za prvih nekaj številk sprejel še kot eno od dodatnih opravil sam, za ilustracije je poskrbel slikar Ive Šubic, tiskanje oziroma razmnoževanje na ciklostilski tehniki pa je prevzela partizanska tiskarna Urška. Še majhen nesporazum, ki se že nekajkrat ponavlja, v Gubčevi brigadi nisem bil in torej nisem mogel priti iz nje nazaj v Ljubljano, da bi tam urejal *Mladino* in opravljal posle sekretarja okrožja SKOJ in ZSM — gre vsekakor za zamenjavo z bratom Sergejem.

Že v drugem letu izhajanja, torej v letu 1944, so se objektivni pogoji za izdajanje lista bistveno izboljšali, kar velja za tehniko samo, saj je prva številka izšla že normalno tiskana, še zlasti pa za nastanek kroga sodelavcev lista. Na osvobojenem ozemlju se je zbralo precejšnje število pisateljev in slikarjev, ki so se z ljubeznijo lotili tudi sodelovanja pri *Slovenskem pionirju*. Sicer pa sem se poslovil od uredništva lista in sega to obdobje že preko okvirov, ki sem si jih zastavil za svoj prispevek.

Osnovno vprašanje, ki bi ga rad osvetlil v zvezi s sklepom o izdajanju *Slovenskega pionirja*, je stvar uredniškega koncepta lista: šlo je namreč za odločitev, ali pričnemo izdajati list za pionirje, ki bi imel težišče na kvalitetnem branju, kakršnega pač otrok vselej potrebuje, ali pa se usmerimo v izdajanje glasila pionirjev, ki naj bi obveščalo, pojasnjevalo dogajanja, zlasti pa mobiliziralo mlade za še aktivnejše vključevanje v splošno revolucionarne napore ljudskih množic. V izrednih razmerah okupacije, oziroma rojevanja nove ljudske oblasti, v okoliščinah neizprosne boja za svobodo in mobilizacijo celotnega revolucionarnega potenciala smo se odločili, kot je ustrezalo nenormalnim objektivnim pogojem: obveljalo je namreč, da mora biti *Slovenski pionir* politično glasilo slovenskih pionirjev, seveda z željo, da bi bilo to na kulturnen način urejevano in pisano glasilo, kar je zlasti zagotovilo kasnejše sodelovanje vrste pomembnih slovenskih kulturnih delavcev.

O odločitvi, ki jo je bilo treba sprejeti še pred izidom prve številke, sem lahko prvič resno razpravljal šele šest mesecev pozneje, ko je imel *Slovenski pionir* za sabo že prvi letnik s tremi števkami in prvo številko drugega letnika. V februarju 1944, nekaj dni pred konferenco primorske mladine na Štjaku, sva se v taborišču kurirskega terenskega voda v gozdovih nekje nad Senožečami srečala z urednikom primorskega *Mladega roda*, pisateljem France-
tom Bevkom. Skoraj od polnoči pa vse do jutra sva v globokem snegu stala med drevesi, sedeti namreč nisva imela kje, in pretehtala njegove argumente, ki so govorili v korist listu za mladino, seveda z močnim partizanskim poudar-
kom, pa moje razloge, zakaj nam je potrebno politično glasilo pionirske orga-
nizacije. Na koncu, proti jutru, sva se dokopala do ocene, da imava najbrž
vsak po svoje prav. Na Primorskem je bilo pač vse drugače kot drugod v Slo-
veniji, saj je bil tam več kot dve desetletji prepovedan slovenski jezik in zatrt
slovenski tisk.

Ob pričetku izhajanja *Slovenskega pionirja* smo si zamislili, da bi moral
zajeti čim širši krog otrok na osvobojenem in na neosvobojenem ozemlju, se
angažirati v boju proti poskusom okupatorjev in domačih izdajalcev, ki so si
hoteli pridobiti vpliv na mladino, utrjevati v otrokih občutek, da so skupaj z
vsemi ostalimi tudi oni odgovorni za bodočnost vsega ljudstva, nakazovati nuj-
nost udeležbe v boju, seveda v okviru njihovih objektivnih možnosti.

Že vse od začetka okupacije so si zlasti italijanski fašisti poskušali zagoto-
viti vpliv na mladino z najrazličnejšimi obljubami, z uniformiranjem, dajanjem
hrane in podobno. Zlasti mladinska organizacija (in z njo vred tudi *Slovenski
pionir*) je bila odgovorna, da prepreči takšne nakane. V akcijo se je torej
vključil tudi list, ki je v poročilu o pionirjih v Ljubljani zapisal:

»Italijani so jih hoteli pridobiti zase, hoteli so iz njih napraviti Itali-
jane. Začeli so jih na vse mogoče načine vabiti in siliti v GILL, v to
fašistično mladinsko organizacijo. Le malo so jih dobili. Te so potem
oblekli v laške uniforme, pripeli so jim fašistične znake... Še majhne
puške so jim dali... Velika večina pionirjev pa dela drugače. Noče po-
zdravljati po italijansko, pretepa tiste, ki so se prodali Italijanom, trosi
po cestah listke in piše po stenah napise... Nabirajo denar, živež in obleke
za naše partizane in za tiste, ki so zaprti v Italiji...«

V listu je vselej našel prostor vsak prispevek, ki je poudarjal aktivnost
in dejanja naših otrok, takšnih, kakršni so bili, nič več otroci, pač pa prepriča-
ni, da so vsaj pionirji, če že ne pravi partizani. Značilno je pismo kurirčka
Palčka, objavljeno na celi strani prve številke, kjer med drugim pravi:

»Mlad sem še, a vendar razumem, kaj je partizan in kaj okupator.
Sedem bratrancev imam v partizanih in so vsi živi in zdravi. In ko me je
v zgodnjih letih pretresla groza o umorih okupatorja, stopil sem v parti-
zanske vrste, zgrabil za puško in jo nameril na okupatorje. Star sem
komaj 14 let, pa imam puško, bombe, bajonet...«

Značilen je tudi uvodnik v 1. številki, kjer med drugim piše:

»Vaš list bo izhajal samo, če boste pridni tudi ostali. Če se ne boste
pretepali med seboj. Če boste ubogali očeta in mamico, če boste vedno in
povsod pomagali starejšim tovarišem, posebno pa še partizanom, če boste
lepo po naše pozdravljali, če boste radi pokazali komu od nas pot, če
boste še naprej nabirali vse, kar naši junaki potrebujejo, in če boste včasih
v ta vaš list tudi kaj napisali! Seveda o tem, kako živite in kako našim
partizanom pomagате...«

Mimogrede, dozdeva se mi, da gre pri vrsti navedenih in navedenih odlomkov kar za majhen program dela pionirjev, da gre za poskus, združiti agitacijo tudi z vzgojno akcijo, za spajanje trajnih vrednot z novimi, ki so odraz izrednih pogojev, za nekakšne skromne nove revolucionarne etike.

Željo, da zagotovimo tudi otrokom dostopno informacijo o političnih dogajanjih ilustrirata najbolj dva primera: dve povesti o barvah pomenita poskus, pojasniti transformacijo raznih tipov kvizlinških enot v drugačne formacije z naravnim pojavom spreminjanja zaščitnih barv pri kameleonu, ki seveda bistva živali nič ne spremeni, po drugi strani pa zgodba o Tončku v obliki prvega partizanskega stripa, ki na osnovi resničnih doživljajev pripoveduje pionirjem o nastanku Užiške republike, vključevanju Slovencev-izseljencev v partizane, Titovi vlogi v revoluciji, o zločinah nemških okupatorjev, četniškem izdajstvu in dejavnosti pionirjev.

Kako se je list angažiral na mobilizaciji najmlajših, naj pokaže nekaj primerov: Slikanica s kratkimi teksti — pionirji pobirajo po opravljeni žetvi na njivi izgubljeno klasje; pionir dobi od mame malico in jo prosi, naj mu da še kos kruha za partizane; pionir je nabral pol kilograma suhega lipovega cvetja za partizansko bolnišnico; pionir se upira, da bi mu čevljar napravil nove čevlje, ker naj usnje raje porabi za obutev partizana; pionir najde izgubljen naboj in takoj ve, da ga mora predati partizanom.

Ali pa dopis iz Dolenjskih Toplic, kjer so si pionirji napravili puške in strojnice iz lesa:

»Mamice pa so slišale o tem, bale so se, da bi Italijani videli puške in so jih zato pokurile. Pionirji pa se ne dajo, saj vedo, da ni važno, če imajo puške, saj z njimi našim partizanom sploh ne morejo pomagati, važno je samo to, da delajo kaj takega, kar partizanom res koristi. Kaj če bi šli iskat celo granate? ...«

Ali dopis iz belokranjske vasi Bojanci:

Po topovskem obstreljevanju vasi se je zgodilo — »Cela vojska naših najmlajših junakov se je zbrala, se oborožila z lopatami in šla na delo. Ves dan so se trudili, pa so le izkopali granato, ki se je zarila globoko v zemljo ... Prišli so v vas in presenečenim partizanom dali tako lepo darilo (namreč 6 neeksplodiranih granat).«

Navedel bi še dva citata, ki pojasnjujeta aktivnost številnih slovenskih pionirjev in seveda tudi uredniški koncept lista. V uvodniku številke, ki je izšla po kapitulaciji Italije, je *Slovenski pionir* pisal:

»Z zbiranjem obleke in hrane za našo vojsko, z listkovnimi in napisnimi akcijami in z mnogim drugim delom ... ste mnogo pripomogli k delni osvoboditvi ... Delo pionirjev še ni končano, vi pionirji ... se boste prav gotovo še bolj junaško borili proti Nemcem in vsem izdajalcem ...

Premładi ste še, da bi lahko prijeli za orožje in odšli v partizane (podčrtal avtor), toda kljub temu lahko tudi doma ogromno prispevate k naši dokočni in popolni zmagi ... Tekmovali boste med seboj, kdo bo bolj pomagal naši narodni vojski — slovenskim partizanom. Če vas bo kakšen partizan vprašal za pot, mu jo boste takoj pokazali, karkoli vas bo vprašal, mu boste lepo odgovorili. Opazovali boste, kje se skrivajo ostanki beloplavih izdajalcev. Če boste kje izvedeli za kakega izdajalca, ga boste takoj javili naši narodni oblasti OF. Še naprej boste vršili listkovne in napisne akcije. Pomagali boste doma, pomagali kmetom pri delu, hodili na sestanke. Opazovali boste, kaj delajo Nemci, iskali boste

obleko, odeje in živež, vse, kar so pustili Lahi, in nosili to partizanom. Po delu pa boste sredi vasi zapeli naše pesmi...!»

Na prvem kongresu Zveze slovenske mladine v Kočevski Reki pa je predstavnik pionirjev povedal, »da so se pionirji že ves čas naše osvobodilne borbe borili. Borili so se po svojih močeh. Niso mogli prijeti za orožje (podčrtal avtor), zato pa so na drugačen način pomagali naši vojski. Nabirali so hrano, obleko in obutev za naše borce, prenašali sporočila, kazali pot našim partizanom in še mnogo drugega«.

Posebej bi se zadržal pri obeh podčrtanih stavkih. Sicer je res, da je marsikateri pionir v času revolucije sodeloval v oboroženih akcijah, se vključil v partizanske enote in se izkazal dejansko kot vzoren borec. O takšnih primerih je mladinski tisk seveda s ponosom poročal. Značilno pa je, da v času maksimalnih naporov za mobilizacijo novih borcev (mladinska organizacija je na osvobojenem ozemlju sprejela tudi sklep, da morajo vsi mladinci, ki so še politično delali na terenu, oditi v vojaške enote in jih naj na terenu zamenjajo dekleta), ne zasledimo nikjer nobene agitacije za vključevanje otrok v oborožene akcije ali v partizanske enote. Takšna akcija bi namreč bila predvsem nesmiselna in avanturistična, razen tega pa še vzgojno povsem nesprejemljiva!

Vsekakor je zanimivo tudi vprašanje odnosa lista *Slovenski pionir* do šole, saj je vsakomur znano, da so odnosi med šolo in med učencem dostikrat precej različni, kar je odvisno prav toliko od ljudi v šoli kot od samega šolskega sistema.

V času okupacije se je odnos med mladino v šoli in med šolo do skrajnosti zaostril. Ker je poskušal okupator uporabiti šolo kot orožje proti patriotski zavesti mladih ljudi, je pač največji del mladine gledal na takšno šolo kot na enega med mnogimi sovražnimi objekti, ki jih je treba onemogočiti. Vrstile so se torej borbene akcije proti fašizirani šoli — na področju pod italijansko okupacijo bojkot učenja italijanščine, rimskega pozdrava in fašistično usmerjenega dela pedagoškega kadra (na področju pod nemško okupacijo pa je bila slovenska šola prek noči itak likvidirana). Vse večje število učencev je šole zapuščalo — zaradi izključitev, izseljevanja, zapiranj ali odhoda v partizane. Marsikje so imeli mladi ljudje zaradi svojega negativnega odnosa do šole doma težave: starši so se pač bali, da bodo to izgubljena leta. Okrožni odbor Zveze slovenske mladine v Ljubljani je sprejel zato pomladi 1943 izjavo in obljubil vsem, ki bi izgubili kakšno leto šolanja, da jim bodo po koncu vojne priznana vsa zamujena leta (zaradi te izjave, za kakršno seveda okrožni odbor ni imel nobenih pooblastil, je doživel kritiko poverjenišтва Izvršnega odbora OF, izjava pa je vkljub temu ostala, pomirila marsikje zaskrbljene starše, po vojni pa je ljudska oblast dejansko zagotovila pogoje, ki so omogočili nadoknaditi izgubo, povzročeno zaradi odsotnosti angažiranih mladincev iz šole).

Potem pa se je pojavila na osvobojenih ozemljih, še posebej po kapitulaciji Italije, nova, partizanska slovenska šola. Do takšne šole je zavzela Zveza slovenske mladine, torej tudi pionirska organizacija in list *Slovenski pionir*, povsem drugačen odnos, kakršnega pri nas najbrž še ni bilo nikoli prej. *Slovenski pionir* se je vključil v agitacijo za ustvarjalen odnos najmlajših do šole s prav enako zavzetostjo, kot se je vključeval vselej v agitacijo za njihovo sodelovanje v narodnoosvobodilni borbi. List, ki so ga ob pomanjkanju ustreznega berila sicer marsikdaj prebirali tudi v šolah, pa nikoli ni imel naloge, da to berilo trajneje nadomesti — odsek za šolstvo pri SNOS pa je začel pripravljati posebne publikacije, ki naj bi imele

to nalogo: decembra 1943 je začel tako izhajati ciklostirani *Mladi rod*, oktobra 1944 pa tiskani *Novi rod*. Funkcija *Slovenskega pionirja* je torej ostala takšna, kot jo je list imel že od začetka izhajanja, da še naprej ostane politično glasilo najmlajšega odreda naše revolucije. Dogajalo pa se je vendar nekaj povsem novega, list sicer ni prihajal v šole kot šolski pripomoček, pač pa kot eden od subjektov, ki se vgrajujejo v sistem vzgojno-izobraževalnega dela. Vzgoja in izobraževanje od takrat naprej pa vse do današnjih dni ni več enostranski proces, kjer bi bila mladina predvsem objekt, pač pa edinstvena celota, v kateri delujejo različni aktivni faktorji, poleg šole same, oziroma prosvetnih delavcev v njej tudi mladina, njena organizacija in tudi njen tisk.

Zusammenfassung

Im August 1943, während des Partisanenkampfes, begann in Slowenien die Kinderzeitschrift *Slovenski pionir* (Der slowenische Pionier) zu erscheinen. Die ersten Nummern wurden auf einem Vervielfältiger vermehrt, der zweite Jahrgang aber schon gedruckt. Die Illustrationen besorgte der Maler Ive Šubic. Der erste Redakteur des *Slovenski pionir* Mitja Vošnjak berichtet nach 35 Jahren über die Entstehung der Zeitschrift, über ihre Aufgaben und über das Redaktionskonzept. In den ausserordentlichen Umständen der Okkupation, des unerbittlichen Freiheitskampfes und der Mobilisierung des gesamten revolutionären Potentials wurde der Entschluss gefasst, dass der *Slovenski pionir* das politische Organ der Pionierorganisation werden soll, das Nachrichten verbreiten, Begebenheiten erklären, einen möglichst weiten Kinderkreis auf dem befreiten und unbefreiten Gebiet erfassen und ihr Bewusstsein festigen soll.

Mit zahlreichen Beispielen aus den Beiträgen im *Slovenski pionir* illustriert der Verfasser, worüber man in der Zeitschrift schrieb und wie sie sich bei der Mobilmachung der Jüngsten für Tätigkeiten, die ihren Kräften angepasst waren, engagierte. Der *Slovenski pionir* bot auch den Kindern zugängliche Informationen und berichtete über die Tätigkeit und die Handlungen der Kinder selbst. Besonders bedeutend war die Einstellung dieser Zeitschrift zu den Partisanenschulen, die auf den befreiten Gebieten eröffnet wurden. Der *Slovenski pionir* schloss sich der Agitation für eine schaffensfreudige Beziehung der Jüngsten zur Schule an, obwohl ihre Aufgabe nicht darin bestand, ein Schulhilfsmittel zu werden, denn zu diesem Zweck bereitete man besondere Publikationen vor. Es bestand aber der Wunsch, dass der *Slovenski pionir* eine kulturvoll redigierte und geschriebene Zeitschrift vorstellen sollte. Auf dem befreiten Gebiet kam eine ziemlich grosse Zahl von Schriftstellern und Malern zusammen, die liebevoll auf die Arbeit bei der Zeitschrift für die Jüngsten Hand legten.

Marko Aljančič

Ljubljana

PIONIR

OB 35. OBLETNICI IZHAJANJA

Pionir je edina slovenska — in kolikor vem tudi edina jugoslovanska — mladinska revija, ki se ponaša z najdaljšo in izjemno tradicijo: izhaja nepretrgoma od svoje ustanovitve na partizanskem Rogu leta 1943. Prvi urednik tedanjega lista za najmlajše, kakor je pisalo na ovitku ciklostiranega *Slovenskega pionirja*, Mitja Vošnjak si je morda želel (list je kljub skromnemu videzu in obliki, kakršno je pač premogla ilegalna partizanska tehnika Urška, ustanovljena konec aprila 1943 pri Kraljevem kamnu v Kočevskem Rogu, blizu partizanske kurirske postaje TV-14), da bo list izhajal daljšo dobo, saj so bili v kolofonu navedeni vsi bibliografski podatki, predvideni za daljše obdobje. Morda si je želel, pravim, najbrž pa si je kljub veri v zmagovit boj in lepšo prihodnost v svobodni domovini težko predstavljal, da bodo 35 let pozneje tisoči in tisoči pionirjev prebirali revijo, ki bo iz nekdanjega skromnega obsega v ciklostilni tehniki prerasla v moderno, bogato ilustrirano barvno periodiko, ki ni samo ena najlepših mladinskih revij pri nas, marveč tudi v naši širši domovini, in ki se lahko primerja, tako po vsebini kot po opremljenosti s podobnimi revijami po svetu. Takšnih pa po svetu ni mnogo in celo veliki narodi bi se upravičeno ponašali z njimi. To ni zgolj hvala ali fraza, marveč (in zaradi česar navajam) predvsem priča o naši vsestranski rasti in zavesti samoupravne skupnosti, ki tako revijo omogoča.

Ponosni smo na takšno tradicijo, ki morda — strogo vzeto — ni kontinuirana v ožjem pomenu besede, ampak pomeni nepretrgano prizadevanje za posredovanje kvalitetnega branja za najmlajše. Na raznih koncih Slovenije so od leta 1943 naprej namreč izhajale pokrajinske izdaje *Slovenskega pionirja*, ki se je na Gorenjskem pozneje imenoval *Gorenjski pionir*, v Beli krajini *Belokranjski pionir*, na Primorskem pa je že od vsega začetka nosil naslov *Mladi rod*. Zaradi težkih in neurejenih vojnih razmer je revija izhajala neredno, uredništvo se je moralo seliti, tehnična stran revije (papir, format, naklada) se je ravnala po trenutnih možnostih, večkrat pokrajinske izdaje sploh niso imele povezave med seboj. Ali jih moremo imeti zgolj za pokrajinske ali pa jih moramo šteti za samostojne liste, ne bi mogel reči, vsekakor pa se mi zdi, da gre — kakorkoli že inicirano — za splošno potrebo izdajanja takšnih periodik v NOB. Moja izvajanja, ki so bolj razmišljujoča kot pa neoporečna strokovna razprava, so lahko nepravilna. Vsekakor pa brez omenjenih začetkov med NOB, mislim, nikakor ne bi mogli tako uspešno — kar sicer velja za vse kulturniško delo med NOB — začeti po osvoboditvi s tako gotovostjo in širino,

ki terjata nedvornih delovnih izkušenj. Teh pa je bilo, kot znano in povedano, dovolj med ljudsko revolucijo. Ko se pripravljamo na 35. obletnico nepretrganega izhajanja *Pionirja*, mislimo in vključujemo *Slovenskega pionirja* iz leta 1943 v Rogu, iz katerega je po uredniški liniji nastal prvi *Pionir* po osvoboditvi. Pri tem pa moramo pojasniti, da v kolofonu sedanje revije pri navedbi letnika ni tiskarska napaka (naveden je letnik XXXIII), marveč se to štetje nanaša na sklep iz leta 1954/55, naj se štejejo samo letniki po letu 1945, sklep na podlagi po moje prav neosnovanih pomislekov, o katerih sem pravkar govoril, ki pa sem jim vzel nepotreben dvom z navedeno mislijo o tradiciji ideje.

V dolgih 35 letih nadvse razgibanega obdobja je *Pionir* nujno menjal svoj programski in vsebinski koncept, saj se je moral prilagajati tako potrebam družbe, kot toku časa in njegovemu vse hitrejšemu razvoju, s tem pa novim željam in potrebam svojih bralcev. V njegovem naravnem razvoju, na katerega je delovalo več faktorjev, poleg omenjenih časovno-družbenih zlasti še nekateri subjektivno-objektivnega značaja (npr. izdajanje novih mladinskih listov in revij ipd.), sledimo različnim usmeritvam in konceptom, ki so jim bolj ali manj vtisnili svoj pečat vsakokratni uredniki s svojim krogom sodelavcev. Razumljivo, da je bil *Pionir* iz partizanskih časov zaradi potreb in razmer, v katerih je nastajal, organizacijski, politični list, saj je bil njegov namen, po besedah Mitje Vošnjaka, prvega njegovega urednika, prikazovati in opisovati politično situacijo in najrazličnejše pionirske akcije. *Slovenski pionir* je bil politični list in mislim, da je tak moral biti, piše Mitja Vošnjak. Po vojni pa je dobil *Pionir* izrazito literarno vsebino in je tako nadaljeval predvojno tradicijo revije *Naš rod*, ki jo je dolga leta urejal priljubljeni mladinski pisatelj Josip Ribičič. Politično-informativno vlogo je prevzel kmalu ustanovljeni *Pionirski list* (ki je izhajal pogostejše in je bil tako lahko aktualnejši, ažurnejši). Z razmahom mladinske leposlovne literature, s široko knjižno produkcijo založbe Mladinske knjige je pojemale literarna vloga *Pionirja*. Kratke črtice, odlomki in tudi nadaljevanja so se v listu sicer še dolgo pojavljala, vendar se je *Pionir* vse bolj vživljal v novo vlogo. Bolj in bolj je postajal specializiran poljudno-znanstveni list. Že leta 1960 se je uredništvo zavedlo izrednega razvoja znanosti in hkrati pomanjkanja poljudnega branja za mlade radovedneže. Naloga je bila več ko na dlani: na poljuden način je treba posredovati kar največ znanja in zanimivosti z vseh področij človekovega udejstvovanja, posebej iz znanosti in umetnosti. Pri tem je treba poudariti posebne ambicije uredništva, da namreč iz poljudne znanosti ne naredi trivialnega branja za pouk in zabavo na stopnji dvomljive poulične periodike, marveč obravnava znanstvena dognanja in odkritja, sicer primerno stopnji svojih bralcev, resno in strokovno neoporečno. Ta preusmeritev in koncept, ki ga je začel v letniku 1960/61 urednik Branko Perko, dve leti pozneje pa prevzela, nadaljevala, izpopolnila in razširila Draga Tarmanova, pomeni po mnenju takratne ravnateljice Pionirske knjižnice v Ljubljani Martine Šircelj popoln odmik od koncepta otroške literarne revije in v zvezi s tem tudi delen odmik od otroške publike. Ta sicer trezna, vendar kar simptomatična strokovnjaška ugotovitev je bila izražena leta 1970, potem ko je revija že zabeležila svoje največje naklade in je začela izhajati tudi v hrvaški in srbski izdaji. Pač pa je v onem času začela izhajati v *Pionirskem listu* lahkotnejša vesela šola, ki je razgibala in za seboj potegnila desettisoče osnovnošolcev. *Pionir* je vztrajal pri svoji ravni in, če hočete, zahtevnosti, vendar je uvedel neposredne raziskovalne naloge in s tem spodbudil raziskovalno žilico mladih krožkarjev in posameznikov.

Ves naš napredni mladinski tisk si sicer nedvomno prizadeva, da svojim bralcem postreže s kar najbolj kvalitetnim branjem, pri čemer včasih nujno pride do ponavljanja (kar v bistvu seveda nikakor ni slabo), vendar je trenutno revija *Pionir* kot specializiran mladinski poljudnoznanstveni mesečnik edina tovrstna publikacija za stopnjo, ki ji je namenjena, in zato nepogrešljiv v naših skupnih prizadevanjih za vzgojo in temeljito izobrazbo mladega rodu. Ne zgolj njegovo neprekinjeno izhajanje skozi tri desetletja in pol, temveč njegova priljubljenost med bralci ter njegova praktično-didaktična uporabnost močno obvezujeta ne samo njegove neposredne oblikovalce — uredništvo in sodelavce — temveč tudi celotno našo socialistično samoupravno družbo. Naj zato malo obširneje spregovorim o *Pionirju*, o njegovi vsebini in njegovem namenu, s tem pa neposredno tudi o njegovem pomenu pri vzgoji mladega človeka. Iz izkušenj mi je znano, da obravnavajo *Pionirja* šablonsko in pavšalno, da nekateri dostikrat zamenjujejo *Pionirja* in *Pionirski list*, da ga — spet kategorično — ocenjujejo za preveč zahtevnega. Res je, da je njegova naklada v primerjavi z naklado *Pionirskega lista* ali *Cicibana* majhna in čeprav je padla pod 20 tisoč, ni rečeno, da za *Pionirja* med našimi šolarji ni več prostora in zanimanja ter da ne bi bilo lahko naročnikov skoraj enkrat več — po drugi strani — tudi ta naklada ni neznatna, vendar pa ni ekonomična, če se izrazim zgolj gospodarsko (pri čemer pa se to praktično pozna pri ceni in opremi). Nedvomno je, da smo se in se še vedno pri tem premalo trudimo, tako propagandno-prodajna služba založbe in posledično pedagogi in pedagoški delavci, katerim smo sicer v veliki meri hvaležni, kot tudi uredništvo. *Pionir* je namenjen, tako mislimo in temu primerno ga tudi krojimo, bralcem od 10. do 15. leta starosti, to je šolarjem nekako od 5., rajši 6., do 8. razreda osnovnih šol. To je populacija, ki je v največji meri dovzetna za vse novo, pri čemer še ne zna ločevati med dobrim in slabim branjem. V primerjavi s *Pionirskim listom*, ki pokriva približno enako starostno stopnjo in je zlasti informativno vzgojni tednik ter kot tak ažurno spremlja vsakdanje dogodke doma in po svetu, ima *Pionir* kot izključna poljudnoznanstvena revija bolj ali manj enciklopedičen značaj. Pri tem pa nikakor ni izoliran in ekskluziven, marveč se po svojem osnovnem konceptu ne le tesno prilagaja potrebam šole s tem, da se vključuje v njihove učne programe in dopolnjuje redna učila, zlasti učbenike, ampak to učnoprogramsko osnovo tvorno razširja v smislu poglobljanja znanja vseh učnih predmetov z novimi izsledki in perečimi problemi teh strok. S tem animira otrokovo zanimanje za predmetno stroko, poteši njegovo radovednost ali vzbuja željo po samostojni dejavnosti v okviru interesnih krožkov, za kar ima dosti možnosti v *Pionirjevih* raziskovalnih nalogah. Ni reklamna fraza, če trdim, da postaja *Pionir* družinska revija. Kjer je v družini eden ali drugi otrok njegov naročnik, ga z zanimanjem preberó vsi družinski člani. O tem smo se lahko ponovno prepričali po pripovedovanju in pismih naših bralcev. *Pionir* postaja morda širša revija kot pa je bil njen prvotni namen. Žal pa jo veže ime na določeno organizacijsko stopnjo, katere asociacija je močnejša kakor pa prvotni pomen te besede. V resnici pa bi *Pionir* po novem konceptu in vsebini lahko vodil v lepote znanstvenega spoznanja tako osnovnošolsko kot srednješolsko mladino. Na tej poti spremlja bralca bogato ilustrativno gradivo, črno-belo in barvno, večinoma izvirno ali pri nas prvič objavljeno. Tako je skoraj vsaka v *Pionirju* objavljena fotografija domala že sama po sebi nazorno in praktično tudi uporabljena kot učilo. O pestrosti, primernosti, praktičnosti, komunikativnosti vsebine *Pionirja* pričajo knjižice *Pionirjeve* knjižnice, nastale iz zani-

mivih serij, knjižice, ki so postale ne le priljubljene med mladimi bralci, temveč so nepogrešljive na njihovih knjižnih policah ter dobrodošle pri šolskem pouku ali pri delu v interesnih krožkih. O siceršnji tehtnosti in uporabnosti teh tekstov se moremo prepričati tudi po tem, da jih kot pomožno, dopolnilno slovstvo, tako za otroke, predvsem pa za učitelje citirajo in priporočajo učni programi, ki jih izdaja republiški zavod za šolstvo. Uredništvo si bo tudi v prihodnje prizadevalo obdržati zastavljeno smer ter po kritičnih pripombah ustanoviteljev in izdajateljev revije, po stanju konkretnega pozitivnega znanja in najnovejših problemih v posameznih strokah, ob upoštevanju nasvetov, potreb in želja pedagogov ter lastnih izkušnjah in izročilu treh desetletij in pol plodnega dela izboljšati svoje delo ob pomoči najboljših strokovnjakov iz vse Jugoslavije. Tako bo revija še naprej simbolizirala svoje ime, ki ga ni menjala od svojega začetka. Še več, prav s pritegnitvijo avtorjev iz bratskih republik bo *Pionir* presegel slovenske meje in ob zanimivostih ter novicah iz vse Jugoslavije budil med bralci domoljubnost in občutek pripadnosti jugoslovanski skupnosti.

Uredništvo se zaveda pomena in družbenopolitičnih obveznosti *Pionirja*, ki so predvsem v zajeztvi kvarnih vplivov sumljive, strokovno in družbeno nekritične periodike ter poplave svetovnonazorsko neustreznih publikacij. *Pionir* mora vzgojiti rod široko razgledanih ljudi marksistične miselnosti in dialektičnega svetovnega nazora. Zato si uredništvo prizadeva, da zbere okrog revije najvidnejše politične, družbene in znanstvene delavce ter kulturnike iz vse Jugoslavije.

Poleg enciklopedičnega posredovanja temeljnega znanja z vseh področij človekovega udejstvovanja zajema *Pionir* v svoj program tudi mnoge aktualnosti. Angažiranost revije se je pokazala ob izidih posebnih števil, posvečenih NOB (Bela krajina 44) in raznim osvobodilnim gibanjem narodov — žrtev imperialistične in kolonialne agresije in rasne nestrpnosti (Vietnam, Palestina, afriški jug) ter neuvrščenosti. Posebne številke so izhajale v velikih nakladah in bile vse razprodane, kar dokazuje, da s skupno akcijo lahko razpečamo takšne publikacije v najširši krog naših šolarjev in da bi bila ob potrebni zavzetosti lahko naklada rednih števil večja, kot je.

Vzgoja mladih bralcev pa ne poteka samo s podajanjem, marveč tudi z vključevanjem. Poleg omenjenih raziskovalnih nalog, ki so zelo odmevne med šolarji, je treba omeniti zlasti še Literarne igrice, priljubljeno rubriko, ki jo vodi že več let pesnik Jože Snoj, pa rubriko Mladi raziskovalec, v kateri pišejo o svojem delu bralci sami. Sodelovanje otrok v vseh mogočih oblikah, povsod pa ob skrbnem mentorstvu strokovnjakov, bomo razvijali in poglobljali še naprej.

Mislim, da med pedagogi in javnimi delavci, ki tako ali drugače skrbje za vzgojo mladega rodu, ni nikogar, ki *Pionirja* ne bi poznal vsaj po imenu. Želel pa bi, da ga ne bi dobili v roke samo slučajno, občasno, marveč da bi ga redno spremljali ter kot pedagogi in javni delavci z njim tudi sodelovali. Vsi si prizadevamo za to, da naši otroci dobe v roke najboljše. Največ, kar kot angažirana samoupravna socialistična družba lahko storimo za napredek človeštva, za zmago naprednih idej, za enakopravnost svobodnih ljudi, je humana vzgoja mladega rodu, pri čemer ne moremo mimo temeljite izobrazbe in nevsiljivega posredovanja miselnosti o pametni uporabi pozitivnega znanja. Ne smemo dopustiti, da bi naši otroci morali nositi težo neznanja zgolj zaradi

naše nezavzetosti. Omogočimo, vsak po svoje, da dobi vsak šolar v roke primeren list, pri čemer nikakor ne more in ne sme manjkati posebej njemu namenjena poljudnoznastvena revija *Pionir*.

Zusammenfassung

Der *Pionir* ist die slowenische Jugendzeitschrift mit der längsten Tradition; sie erscheint ununterbrochen seit dem Jahr 1943. In den 35 Jahren ihrer Entwicklung war es aber unumgänglich notwendig, das Programm- und Inhaltskonzept zu ändern. Nach dem Krieg war sie ausdrücklich literarisch gerichtet. Mit dem Erscheinen neuer Jugendzeitungen und mit dem Aufschwung der Jugendliteratur gab ihre literarische Rolle nach und sie begann Kenntnisse und Interessantheiten aus allen Gebieten der menschlichen Tätigkeit, besonders aus der Wissenschaft und der Kunst zu übermitteln. Heute ist das eine spezialisierte, populärwissenschaftliche, den Lesern vom zehnten bis zum fünfzehnten Lebensjahr bestimmte Jugendzeitschrift, die sich nicht nur auf die Darstellung beschränkt, sondern mit Untersuchungsaufgaben die jungen Leser zu selbständiger Tätigkeit anregt, sowie auch mit anderen, dieser Stufe geeigneten Formen.

Das reiche schwarz-weiße und farbige Illustrationsmaterial ist meist originell oder wird bei uns zum ersten Mal veröffentlicht. Unter den Mitarbeitern zählt sie hervorragende politisch, gesellschaftlich und wissenschaftlich wirkende und Kulturträger aus ganz Jugoslawien.

Muris Idrizović

Sarajevo

ŠESTINDVAJSETLETNICA VESELE SVESKE

V štiridesetih letih našega stoletja, ko je nastajala otroška književnost, ni bilo na ozemlju Bosne in Hercegovine niti enega literarnega časopisa in niti ene revije za otroke. Pred tem obdobjem je sicer bilo nekaj resnih poskusov, toda vsa tovrstna prizadevanja so se izjalovila. Ti poskusi, četudi pogostni, niso bili deležni večjega odmeva. Čeprav je središčna téma tega prispevka — mladinska periodika in časopisi od začetka druge svetovne vojne, menim, da je potrebno vsaj v glavnih obrisih prikazati potek izhajanja časopisov in revij za otroke vse od začetka dvajsetega stoletja.

Po podatkih Andjelka Ristića je prvi mesečnik za otroke — *Mali ilustrirani svijet* — začel izhajati leta 1903, toda izšle so le tri številke. Mesečnik *Mladi prirodnjak* so tiskali samo 1926. in 1927. leta. *Dječji novi behar* — kot priloga *Novog behara* — je izhajal dvakrat mesečno od 1932 do 1933 in od 1942 do 1943. *Male novine* — list za otroke Jugoslavije — je začel izhajati leta 1936, njegov urednik je bil učitelj, novinar, književnik in pozneje partizanski borec Ilija Grbić. *Male novine* niso prikrivale resnice o stvarnosti tistega časa in zelo kritično so pisale o tem obdobju ter tako mlade usmerjale k dogodkom, ki so se napovedovali. Namere uredništva so kaj kmalu preprečili in list je že po tretji številki prenehal izhajati.

Med dvema vojnama je bila na ozemlju Bosne in Hercegovine razširjena proletarska revija za otroke *Budučnost* — mesečnik za pouk in razvedrilo, ki so ga urejali in izdajali v Beogradu. Pobudnik te revije je bila organizacija za vzgojo otrok organiziranih delavcev leta 1920. Na naslovni strani te revije je bilo napisano: Otroci vseh dežel — objemite se!

Že v prvem in v drugem letu narodnoosvobodilnega boja so se pojavile organizirane enote mladih v vaseh Birča (Šekovići in ostale vasi pri Vlasenici). Dečki in deklice so bili uvrščeni v čete, ki so pozneje prerasle v brigade, na primer v Braincih in Šekovićih, kasneje — 27. 8. 1943 — pa so se strnile v Birčansko pionirsko divizijo, v kateri je bilo več kot 600 dečkov in deklic. V okvir dejavnosti te pionirske divizije je vsekakor sodilo tudi obveščanje in kurirski posli, pionirji so bili vodiči številnih partizanskih enot, pomagali so ljudski oblasti in negovali ranjence. Odraslejši so se vključili v enote borcev — pretežno v Birčanski odred. Izdajali so svoje glasilo — *Nova mladost Birča*, v katerem so objavljali prispevke o svoji dejavnosti. Po sedmi ofenzivi leta 1944 je glasilo prenehalo izhajati.

Mladi borci so želeli poročati o svojih izkušnjah in s pisano besedo izražati svoja doživetja. Tako so v enotah kar čez noč nastajala nova glasila pa spet obmolknila, ko so komaj najavila svoj obstoj. Njihova vloga je bila pomembna: vzgajala so mladi rod in mu pomagala, da je lažje dojel cilje boja in bil redno seznanjen z dogodki doma in po svetu.

Prva revija za otroke je začela izhajati med NOB na osvobojenem ozemlju Hrvaške. K temu je leta 1942 pripomogel Glavni odbor Saveza mlade generacije Hrvatske. Revijo, ki se je imenovala *Pionir*, so prinašali tudi na osvobojeno področje Bosne in Hercegovine.

Specifični pogoji bojevanja, premiki enot in stalni pohodi z enega osvobojenega ozemlja na drugo so ovirali redno izhajanje časopisov za otroke. Tovrstne potrebe so zadovoljevali časopisi za odrasle. Glasilo Avnoja — *Mi mladi* je imel prilogo za pionirje z naslovom *Mali, ali hrabri*. Glasilo USAOBIH-a *Riječ* je objavljalo prispevke v stalni rubriki — *Iz života naših pionira*. *Mladi krajišnik* je odmeril otrokom Pionirsku stranu. Za naše pionire in Našim pionirima pa se je imenoval dodatek *Naše borbe*, mladinskega časopisa za vzhodno Bosno.

Po osvoboditvi je *Omladinska riječ* objavljala prispevke za otroke vse do izida *Pionirskega lista*, ki je začel izhajati leta 1946. Centralni komite Narodne omladine Bosne in Hercegovine je ob koncu leta 1948 ustanovil *Glas pionira*, časopis za otroke od devetih do štirinajstih let. Izdajanje tega mesečnika je kasneje prevzel Savjet društava za vaspitanje i brigu o djeci Bosne i Hercegovine, razpečavali pa so ga samo po ozemlju teh dveh dežel, in sicer v visoki nakladi 55 tisoč izvodov. *Glas pionira* je za najmlajše uvedel prilogo, iz nje pa se je razvila *Vesela sveska* kot mesečnik za predšolske otroke in učence nižjih razredov. Prva številka *Vesele sveske*, glasila pionirjev, se je pojavila v maju 1952. leta in odtlej ta revija izhaja nepretrgoma že — 26 let.

Vesela sveska je vztrajala pri svojem konceptu: bila je otrokom prvo okno v svet, posredovala jim je prva doživetja o svetu in prve življenjske izkušnje. *Vesela sveska*, dolgo časa edina tovrstna revija v Bosni in Hercegovini, je rastla skupno z mladimi. Uveljavila se je kot jugoslovanska mladinska revija ne samo zaradi kvalitetnih prispevkov in sodelovanja književnikov iz vseh naših republik in pokrajin, temveč tudi z dvojno pisavo (latinica in cirilica). Skratka, *Vesela sveska* se je prikupila mladini in književnikom. V eni številki ali v razdobju enega meseca so bili objavljeni prispevki pomembnih literatov, med katerimi so: Desanka Maksimović, Gustav Krklec, Mato Lovrak, Grigor Vitez, Anton Ingolič, France Bevk, Šukrija Pandžo, Branko Čopić, Mira Alečković in mlajši književniki, ki so v prvih letih izhajanja te revije šele stopali v literaturo, tako na primer Dragan Lukić, Ahmed Hromadžić, Derviš Sušić, Dragan Kulidžan, Advan Hozzić, Nasiha Kapidžić-Hadžić, prav tako pa tudi bosansko-hercegovski literati, ki so se udejstvovali že pred prvo svetovno vojno, Slavko Mićanović, Aleksa Mikić, Vera Obrenović-Delibašić in drugi. V listu *Vesela sveska* objavljajo tudi Esad Makuli, Mirko Petrović, Branka Jurca, Vidoe Podgorec, Vida Brest, Gligor Popovski in drugi.

Z literarnozgodovinskega vidika je zanimiva istočasnost: začela je izhajati *Vesela sveska* in (nekoliko pozneje) *Male novine*, hkrati pa so se pojavljala imena literatov, ki so s svojimi deli postavljali temelje književnosti za otroke v Bosni in Hercegovini. Literati in mladinski tisk so skupno osvajali kulturni prostor te republike in prodrli na širše področje Jugoslavije. V isti dejavnosti, z isto vnetostjo so bogatili otroštvo, spodbujali mlade k ustvarjalnosti, bili pove-

zani s svetom otrok. Ob listu *Vesela sveska* so doživljali prvo veselje in zanos zaradi napisanih in objavljenih proznih in pesniških besedil pa tudi malodušje in dvome. Prejemali so težko pričakovana pisma, ki so jih bodrila in spodbujala, pa tudi kritike in pojasnila, zakaj prispevki niso bili objavljeni. Tako so se literarno oblikovale in uveljavljale generacije mladih pesnikov in prozaistov, pa ne samo iz Bosne in Hercegovine: Ismet Bekrić, Ivica Vanja Rorić, Kornelija Šenfeld, Laslo Blašković, Todor Bjelkić, Dušan Djurišić, Milenko Ratković in drugi.

Revija ima jugoslovanski značaj, saj je njena izhodiščna ideja bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti. Hkrati je tudi bosansko-hercegovska, ker enakopravno ravna in objavlja prispevke književnikov vseh narodnostnih skupin v Bosni in Hercegovini. Toda ni številke brez prispevkov Leopolda Suhodolčana, Ele Peroći, Olivere Nikolove, Nedžata Zekerije, Rifata Kukaja, Ferenc Fehera, Juraja Slovaka in drugih, kar potrjuje prizadevanje pritegniti k sodelovanju vse ustvarjalce mladinske književnosti.

Prelistavajoč letnike *Vesela sveska*, ugotovimo, da ni povojnega literata v Bosni in Hercegovini, ki ne bi kaj objavil v tej reviji. Isak Samokovlija je v vezani besedi napisal zgodbo o starem mačaku Pesi — *Dija, dija Pesa* — prav za *Veselu svesku*, v tej reviji je objavljala tudi znani pesnik in romanopisec stare generacije Hamza Humo, med sodelavci je tudi sodobni pripovednik Nedžad Ibrišimović (prispevek *Gdje sam ja?*), ki sicer ne piše za mlade.

Obstoj *Vesela sveske* in poznejših *Malih novina*, ki so sčasoma pritegnili k sodelovanju vse več literatov, je povezan z naglim razvojem otroške književnosti v Bosni in Hercegovini, z zlato dobo knjige za otroke, ko so zbirke *Mladi dani*, *Bambi* in *Lastavica* v visoki nakladi izdajale vse pomembne jugoslovanske pesnike in pripovednike. Istočasno so se razvijali tudi ilustratorji in nekateri izmed njih so postali svojevrstni mojstri likovnega izražanja (Mersad Berber, Hamid Lukovac, Željko Marjanović in drugi).

Od leta 1970 *Vesela sveska* postopoma spreminja svoj koncept. Literarne strani so povezane s funkcijo pouka materinščine pa tudi razvedrilo podrejšo raznim spoznanjem in tako revija postaja dopolnilo šolskega branja. *Vesela sveska* kot neobhodno potreben vir in gradivo pri sestavljanju učbenikov postaja vse bolj funkcionalna glede etično-estetskih zahtev, toda manj zabavna in mikavna kot branje. Številno rubrik v reviji se povečuje, seveda na rovaš literarne, prispevki postajajo novinarski, saj poročajo o aktualnih dogodkih. Revija si prizadeva informirati o življenju otrok, in sicer v vsestranskem pomenu besede. Korak za korakom spremlja šolski program, kar pomeni, da objavlja stvaritve književnikov, programiranih v berilih, spremlja manifestacije v jugoslovanskem prostoru (Jugoslovanske pionirske igre, Festival djeteta v Šibeniku, Zmajeve dečje igre, mesec knjige, turneje književnikov po Bosni in Hercegovini, nastope na literarnih večerih s sodelovanjem mladih literarnih začetnikov itd). Zaradi tega postaja revija nenadomestljiva, uresničuje tudi izvenšolske funkcije in si prizadeva vključiti se v izobraževalni program, da bi med bralci čim lažje doumeli šolsko snov. Nerešen problem financiranja revij povzroča težave redakciji, ki mora spreminjati njen koncept in otroško revijo prilagajati potrebam šole, nekaj časa pa je celo objavljala reklamne reportaže in obvestila, kar je še bolj zoževalo obseg revije. Vloga revije prehaja tudi na področje knjige za otroke, bolje rečeno uresničuje komunikacijo v odnosu mladi — knjiga. Literarna srečanja so postala ena izmed ustaljenih oblik, razpisi natečajev so bili nekaj časa splošno znani, najprivlačnejši pa so vseka-

kor bili razgovori in skupni nastopi znanih književnikov in prav mladih literarnih začetnikov, ki jim je bilo dano ob izkušenih tovariših primerjati svoje dosežke besedne ustvarjalnosti.

Vesela sveska spremlja literarna dogajanja tudi s tem, ker sprejema le neobjavljene prispevke (seveda je tudi nekaj izjem). Tako je kvaliteta revije, vsaj glede literarnih prispevkov, odvisna od dosežkov sprotnega ustvarjanja in organizacijske sposobnosti redakcije pritegniti k sodelovanju vse jugoslovanske književnike. Zdi se nam, da bi bila revija lahko še bolj odprta zlasti mlajšim ustvarjalcem in likovni prispevki niso vedno na ustreznih ravni. Namreč ne zažive kot samostojne umetnine v povezavi z besedilom, ki ga ilustrirajo.

Revija uresničuje koncept, ki se da strniti v sledečih programskih ciljih:

1. da literarno-estetsko vzgaja,
2. da je dopolnilo šolskemu programu,
3. da goji rodoljubje in tradicije NOB,
4. da spodbuja otroke k ustvarjalnosti in aktivnosti,
5. da objavlja zabavna besedila.

Redakcija *Vesele sveske* — kakor tudi večina listov za otroke — ugotavlja, da upada število književnikov, ki pišejo za otroke, vsaj na ozemlju Bosne in Hercegovine. Vse manj je izkušenih in znanih literatov, ki se odločijo pisati o svetu otrok, kar je v nasprotju s prakso založniških hiš, kjer se kopičijo rokopisi, ki obravnavajo otroštvo. Vsekakor je to nenavaden pojav: namesto da bi mladi književniki preizkusili svoj talent na straneh mladinskih revij in časnikov, se podvizajo in takoj ponudijo rokopise, pogosto še nezrele in umetniško nedognane.

Zaradi manjše ponudbe izvirnih literarnih prispevkov si uredništvo pomaga s prevodi, včasih pa tudi nesistematično in nenačrtno.

Vesela sveska je prestala vse preizkušnje in dočakala šestindvajset let. Bila je deležna številnih priznanj, med katerimi je nadragocenejše poslal predsednik republike tovariš Tito, ki je ob dvajsetletnici te revije napisal:

Veseli me, da so med mladinskimi tiski tudi listi, namenjeni mlajšim učencem. Ko sem prelistaval komplet *Vesele sveske*, sem ugotovil, da je pomagala našim najmlajšim, ki so se šele naučili brati ali pa to šele počno, spoznavati svet okrog sebe, da opazijo in osvoje, kar je lepo, dobro in plemenito. Želim, da se na straneh te revije še nadalje vrste prispevki, ki otrokom utrjujejo ljubezen do domovine in do naših narodov, jih spodbujajo k dožemanju skupnega življenja v bratstvu in enotnosti, utrjujejo delovne navade, tovarištvo in najlepše človeške lastnosti.

Predsednik republike je ob koncu pisma poudaril naslednje:

Mimo tega pa morate poskrbeti, da bo vaša *Sveska* zares vesela, da otroštvo ne bi bilo prikrajšano glede razvedrila, skrbi pa, ki so v življenju neizogibne, naj mladi spoznajo v poznejšem obdobju, ko so že toliko odrasli, da so jim kos. (Beograd, 2. 3. 1972)

Uredništvo *Vesele sveske* je vztrajalo pri svoji koncepciji, da neguje in razvija specifični izraz, ki je povsem usklajen z možnostmi percepcije malih bralcev: gre namreč za besedila, katerih avtorji upoštevajo otroka, ki še nima oblikovane predstave ali pa so te predstave naivne, ki »misli« in govori v podobah, ki se izraža in dojema stvari okrog sebe v metaforah. Hkrati se je revija

izogibala poenostavljanja in naivnega pristopa k svetu otroštva, kar pa je pogosten primer v knjigah in v prispevkih revij in časnikov za otroke.

Razen priporočila revij, naj bo »vesela«, bi bilo treba še pristaviti, naj bo zabavnejša, naj objavlja več prispevkov, ki bolj poglobljeno obravnavajo otrokova doživljanja, prispevki »resnobne« vsebine pa naj bodo bolj dojemljivi — pač v skladu z razvojno stopnjo mladih bralcev: skratka — naj revija bo in ostane »jedno malo čarobno ogledalo u kome se ogleda čudetni maštoviti svijet djetinstva«, kakor ji je ob dvajsetletnici zaželel Branko Ćopić.

Vesela sveska je znana revija, ki si je utrdila sloves, ima svojo fiziognomijo in širok koncept, v katerega so se lahko vključili književniki stare generacije vse od Vladimira Nazorja do povsem mladih literatov, uveljavila se je s plemenitim prizadevanjem gojiti in ustaliti najlepše otrokove lastnosti, zlasti ljubezen do domovine, do socialistične skupnosti v duhu bratstva in enotnosti vseh naših narodov in narodnosti in tako sodobnim otrokom — v skladu z njihovimi potrebami in interesi — nudi znanje, jih spodbuja k igri in ustvarjalnosti. Priznanja, ki jih je *Vesela sveska* prejela, njen sloves, ki ga uživa med književniki in ustvarjalci za otroke pa tudi naklada — 200.000 izvodov, vse to obvezuje revijo, da nadaljuje in še pogloblja pomen svojega kulturnega poslanstva in vztraja pri svojem konceptu.

Prevedla Gema Hafner

Zusammenfassung

Das Bestreben auf dem Gebiet von Bosnien und Herzegowina eine Zeitschrift für Kinder herauszugeben, ist trotz wiederholten Versuchen im Zeitraum zwischen den zwei Kriegen erst nach dem zweiten Weltkrieg in Erfüllung gegangen, als die Zeitschrift *Vesela sveska* (Das lustige Heft) zu erscheinen begann. Diese Zeitschrift hat in den 26 Jahren ihres Bestehens eine bedeutende Leistung auf dem Gebiet der ästhetischen Erziehung, der Anregung zum kindlichen Schaffen und der Unterrichtsergänzung vollbracht. Auf ihren Seiten hat sie die Schöpfer für Kinder aus allen jugoslawischen Literaturen vorgestellt, an ihr haben sich junge bosnisch — herzegowinische Dichter und Erzähler ausgebildet. Nach dem Jahr 1970 hat sich die Zeitschrift aus einer vorwiegend literarischen in eine mehr informative umgestellt und sich in stärkerem Masse als bisher aktualisiert.

Hristo Georgijevski

Beograd

KRATEK PREGLED ČASOPISOV IN REVIJ ZA OTROKE V SR SRBIJI

Periodika za otroke v Srbiji ni ostala na robu družbenih političnih in kulturnih dogajanj. Porajala se je in razvijala z novo Jugoslavijo. List *Pioniri* (1944—1964) je naprimer začel izhajati v obdobju hudih bojov za osvoboditev naše dežele. Prva številka tega lista za najmlajše se je pojavila v dinamičnem in pomembnem trenutku, bila je natisnjena leta 1944, »još dok se nad Beogradom izvijao dim eksplozija i čuli pucnji, u danima velikih borbi za oslobođenje našeg glavnog grada.«¹ Večina prispevkov v prvih številkah je prikazovala zgodovinsko obdobje osvoboditve in obnove naših dežel, izražala je duh junaške borbe in izredno odločnost naših narodov, da čimprej odstranijo sledove razaranja. Prvi uredniki tega lista so bili Branko Čopić, Mira Alečković, Arsen Diklić in Branko Celić. List je pritegnil številne sodelavce, razvijal se je skupno z izgradnjo naših dežel, nenehno je bil tesno povezan z življenjem pionirskih organizacij, šol, učiteljev in učencev ter pomembno vplival na vzgojo dvajsetih rodov učencev.

Razen proznih in pesniških prispevkov je list objavljala tudi časopisne članke: najprej je izhajal kot mesečnik, potem pa kot tednik.

S podobno koncepcijo kot *Pioniri* in skoraj ob istem času se je pojavil *Poletarac* (1947) in izhajal enkrat mesečno. Po nekaj prekinitvah so ga znova začeli izdajati junija 1973. Spočetka *Poletarac* ni uvedel določenih rubrik: mimo književnih besedil (kratke zgodbe in pesmi) je objavljala aktualne in priložnostne članke, razen vzgojno pomembnih o razvijanju in utrjevanju socialistične morale in rodoljubja tudi poučne (na primer Petogodišnji plan, Električna snaga, Kanal Dunav—Tisa—Dunav, zgodbe o herojih, o avtocesti in podobno).

Poletarac je objavljala tudi besedila starejših avtorjev: Branka Radičevića, Zmaja, M. Mitrovića-Šapčanina, Alekse Šantića. V njem so tiskali tudi prevode, včasih iz ruščine, občasno pa so se pojavljala tudi besedila iz ljudske književnosti, v rubrikah, namenjenih razvedrilu, najdemo vrsto priložnostnih iger, ugank in podobno. *Poletarac*, ki je izredno patriotično usmerjen, saj skoraj ni številke brez tovrstnih prispevkov, izhaja le v šolskem letu.

¹ V jubilejni številki *Zmaja* Desanka Maksimović poudarja ta trenutek: »Jedan od podviga u zemlji od ratu izmučenoj, skoro desetkovanoj, u zemlji gde su, pored njiva i šuma, popaljene i biblioteke, bilo je i osnivati časopis za mlade«. (*Zmaj* XI, januar 1974, Beograd, br. 1 str. 2). Vsekakor upravičeno trdimo, da je bil pravcati podvig izdajanje lista *Pioniri* v izredno neugodnih okoliščinah, ko je uredništvo moralo premagovati številne hude ovire in velike težave.

Od leta 1954 izhaja v Beogradu književni časopis za otroke *Zmaj*. Že od 11. številke so se začela vrstiti besedila rodoljubne vsebine, objavljene so zgodbe in pesmi iz NOB, v katerih nastopajo kot junaki otroci in mladinci (zgodbe — Sonja Salihović: *Mostarske kiše*, Aleksander Petković: *Mladost za slobodu*, Ivanka Bunuševac: *Smela grupa*, Jovan Jovičić: *Herojska smrt skojevca Dragana Popa*, Bosa Jovović: *Dečaci iz Peći*, Mirko Vujačić: *Domišljati dečak*; pesmi — Desanka Maksimović: *Ranjena pastirka*, *Krvava bajka*, Branko Ćopić: *Marija na Prkosima*, Oskar Davičo: *Pod Zrenjaninovom slikom*, Slavko Vukosavljević: *Kadinjača*). S ponatisi pa jih je redakcija želela še bolj približati najmlajšim bralcem. Pogosto je zaslediti zgodbe, v katerih sta zelo poudarjena nesebičnost in junaštvo preprostih ljudi. Izredno domiselno so napisane zgodbe, v katerih se živali junaki v obdobju revolucije (Momčilo Tešić: *Belidžan*, Lojze Jakopič: *Nepouzdan kurir*, Seliškar: *Priča o trdoglavoj i pametnoj mazgi*).

V *Zmaju* so priložnostno in slikovito obravnavane sovražnikove ofenzive. Posamezni udeleženci doživeto pripovedujejo o trpljenju, o smrti in junaštvu ljudstva in partizanov.

Redakcija je s posebno pozornostjo in domiselno urejevala priložnostne tematske številke. Zlasti so raznovrstne in vsebinsko bogate majske številke, v katerih se praznuje *Veliki majski dan*, dan, »što krvav je često osvitao u toku minulih ljeta« (Šukrija Pandžo). V majskih številkah ožive spomini na Titova srečanja s pionirji kakor tudi dogodki iz njegovega življenja. V novembrskih številkah teče beseda o dnevu republike in verzi rodoljubnih pesmi opevajo domovino. Uredništvo *Zmaja* posveča pozornost pomembnosti tudi drugih jugoslovanskih in mednarodnih praznikov ter jubilejev. Zato so vsebinsko bogate številke z določeno tematiko, na primer o oktobrski revoluciji in osvoboditvi Beograda.

Zanimivi so podatki o nastanku lista *Dečje novine* iz Gornjega Milanovca. Začel ga je izdajati krožek učencev, izhaja pa že 21 let. To je list učencev višjih razredov osnovnih šol, izide pa vsak torek med šolskim letom. Objavlja različne zgodovinske članke, prispevke, ki osvetle lik znanih osebnosti (heroji, književniki, izumitelji), romane v nadaljevanjih, razne kritike, rubriko Po literarnih poteh, zgodbe o velikanih umetnosti in znanosti. Izobraževalnemu procesu je zelo koristna rubrika Moja domovina, kjer različna besedila seznanjajo učence z lepotami naših dežel. K izobraževanju pripomorejo tudi rubrike: Pogled u prirodu, Priroda i društvo, Kalendar događaja, Opštenarodna odbrana od A do Ž, Proveri svoje znanje, Iz sveta nesvrstanih itd. Njihov novinarski pomen se najočitneje kaže v poročilih o življenju in dejavnostih osnovnih šol (rubrika Zvončići), pesniške dosežke učencev objavljajo, kot je v navadi, ali pa le izbor najlepših verzov.

Dečje novine so zanimiv list moderne koncepcije, poln aktualnih prispevkov, lepo ilustriran in v veliki meri pripomore k uspešni vzgojno-izobraževalni dejavnosti ter literarnemu usmerjanju učencev.

26. decembra 1957 je *Borba* začela izdajati zabavnik *Kekec*, svojevrsten list za mlade »od 7 do 77 let«. V njem je vrsta zanimivih rubrik: Svet umetnosti, Svet tehnike, Kosmonauti nam pričajo, Dopisi šolskih redakcija (rubrika, v kateri so objavljena prozna besedila, pesmi in risbe učencev), Deca celog sveta crtajo i pišu itd.

Od novembra 1966 izhaja v Kragujevcu še en časopis, namenjen kulturno-umetniški ustvarjalnosti otrok, *Dečje iskre*, v katerem objavljajo učenci os-

novnih šol, izhaja pa le v zvezi s praznovanjem pomembnih dni, torej pred 29. novembrom, 22. decembrom, 8. marcem, 1. majem in 21. oktobrom.

V prvi številki je Desanka Maksimović v svoji pozdravni besedi izrekla dvojno željo: naj bi se pojavila nova literarna imena (»Neka bi se među onima koji budu u njemu surađivali našli novi Jakšići, Zmajevi, Župančići, Čopići, Andrić«) in da bi časopis pri mladih vzbujal ljubezen do knjige, jezika in literature.

Prispevki otrok-sodelavcev so različni: informativni (ogledi razstav, ekskurzije, srečanja, iz življenja in dejavnosti posameznih šol) literarni (zgodbe, pesmi, kritike itd.).

V Gornjem Milanovcu je nekoliko pozneje začel izhajati *Venac* — mladinska revija za književnost, umetnost in kulturo, svojevrstna po tem, da je namenjena mladini in mladim ustvarjalcem. Zaradi te naravnosti, ki ji je pripomogla k popularnosti, je revija resnično postala odraz »dejanja in nehanja« mladih. Obravnava vse, kar mladino zanima in kar lahko poteši njeno hlastno vedoželjnost. Skratka-očitno je, da je bila takšna revija nujno potrebna. Prispevki pestre vsebine nudijo mladim različna nova spoznanja, revijo pa odlikuje tudi učinkovita in domiselna grafična koncepcija, ki pa se ne kaže le na njenih naslovnih straneh, temveč tudi v ilustraciji in tipih črk.

Prevedla Gema Hafner

Zusammenfassung

In dem kurzen Überblick über die Kinderzeitschriften der Sozialistischen Republik Serbien werden zuerst die Zeitschriften *Pionir* und *Poletarac* vorgestellt. Die Zeitschrift *Pionir* begann noch während des Kampfes für die Befreiung Beograds zu erscheinen, *Poletarac* aber bald nach dem Kriege.

In Beograd erscheint regelmässig die literarische Kinderzeitschrift *Zmaj* (Der Drache), daneben noch die Unterhaltungszeitung *Kekec*, die von der Tageszeitung *Borba* herausgegeben wird. Auch in anderen Städten Serbiens erscheinen Kinderzeitschriften, unter denen die Zeitschrift *Dečje novine* aus Gornji Milanovac besonders interessant ist, weil sie zuerst von einer literarischen Kindergruppe selbst herausgegeben wurde und seitdem schon 21 Jahre als bedeutende Kinderzeitschrift erscheint. In Kragujevac gibt es die Zeitschrift *Dečje iskre* (Kinderfunken), deren Aufgabe es ist, die Kinder zu selbständigem, kulturkünstlerischem Schaffen anzuregen.

PRISPEVEK K NEGOVANJU IN RAZVOJU TRADICIJ NOB NA STRANEH LISTA PIONERSKI VESNIK 1945—50

Prva številka Pionera je izšla 3. januarja 1945. Takrat so bile v teku borbe v Sremu, na Hrvaškem in v drugih krajih naše dežele. Naša narodnoosvobodilna vojska je preganjala okupatorja, v osvobojenih mestih in vaseh se je začelo novo življenje. V naši republiki so se prvič odprle makedonske šole, začeli so obnavljati vse, kar je bilo razrušeno med vojno...

(Iz uvodne besede)

Prvo petletno obdobje v razvoju mladinskega tiska v Socialistični republiki Makedoniji je čas izrednih naporov, da bi se tudi to področje do skrajnih možnih meja izrabilo za vzgojo in izobraževanje mlade generacije. To je čas, ko so bili *Pioner*, *Pionerski vesnik* in *Titovče* — prvič v zgodovini makedonskega naroda — tudi nosilci makedonskega literarnega jezika. Bili so hkrati učbenik, berilo in informator. *Pioner* in *Pionerski vesnik* kot organa pionirske organizacije v Makedoniji sta se z geslom »Za domovino — s Titom naprej« vtkala v temelje socialistične vzgoje otrok od sedmega do štirinajstega leta, to pa so generacije, ki so se nato kontinuirano vklaplale v izgradnjo naše samoupravne socialistične družbe.

Če gledamo danes skozi prizmo več kot treh desetletij s skromno željo, samo skicirati delež, ki sta ga dala *Pioner* in *Pionerski vesnik* razvoju tradicije NOB, je treba ugotoviti, da to plemenito področje še vedno čaka, da bi ga preučili.

Opazni so napor urednikov Slavka Janevskega in Borisa Bojadžinskega, da bi v času skromnih možnosti odgovorila na mnogotera vprašanja, prav tako je opaziti čut skrajne odgovornosti glede tega, kako in kaj ponuditi mlademu bralcu. Na teh prvih straneh se srečujemo z imeni in prvenci danes znanih makedonskih književnikov, akademikov, družbenopolitičnih delavcev, časnikarjev, prevajalcev, pedagogov. Če se spomnimo, da je *Pionerski vesnik* izhajal dvakrat mesečno in da je imel naklado več kot 70 tisoč izvodov, potem je jasno, kakšni so bili zavestni napor pri uresničevanju idejnih vzgojnih smotrov, kajti mladinski tisk je bil pomembna sestavina celokupnega vzgojno-izobraževalnega procesa, v katerem se je otrok oblikoval v osveščenega in aktivnega graditelja in borca za samoupravno socialistično družbo.

Razvijanje bratstva in enotnosti med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi, kot ena od najpomembnejših pridobitev NOB, in ljubezen do domovine sta vselej prisotni temi, ki sta se izražali tako v pesniških in proznih tekstih kakor tudi v informativnih člankih. Dneve vstaje in datume osvoboditve mest so redno izrabljali za priložnostne zapise, v katere so zajemali vse republike in posebej podčrtaivali skupen boj za svobodo in izgradnjo enotne enakopravne skupnosti. Sublimat takšnih člankov je vsekakor delo Djordjija Abadžieva *Pet svobodnih Ilindenov v naši domovini* (PV 1949 št. 14/15, str. 8).

Na straneh *Pionerskega vesnika* v letih 1946, 1947 in 1948 bomo našli na pesmi, ki imajo antologijsko vrednost: *Domovina* Vanča Nikoleskega ali *Domovina, v srcu te nosim*, *Republika naša, bodi večno živa* Slavka Janevskega.

Uresničevanje enakopravnosti vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti je zajeto v temah, ki so neposredno povezane z odpiranjem makedonskih in albanskih šol, z razvojem makedonskega knjižnega jezika, s formiranjem prve univerze v Skopju, s pravico glasovanja in svobodnega opredeljevanja. Posebne pozornosti je vredna rubrika *Naši pionirji* v Pirinski Makedoniji, v kateri so zabeleženi zanimivi podatki vse do prekinitve odnosov v letu 1948 (*Pionerski vesnik* do septembra 1948). Ker še ni bilo dovolj del v albanskem jeziku, so občasno tiskali prispevke tudi v albanščini.

Številni in bogati so prozni in pesniški teksti, kakor tudi spomini in članki neposrednih udeležencev NOB. V primerjavi s kasnejšimi obdobji je opaziti načrtno in sistematično vodenje rubrik: Iz naše slavne preteklosti, Narodni heroji, Pionirji v NOB. Redno so tudi zabeležili vsak pomembnejši zgodovinski datum, posebno zasedanje AVNOJ in ASNOM, 11. oktober, dan JLA, Prvi maj in dan zmage nad fašizmom — 9. maj. Stalna informativna rubrika je bila *Naš koledar*, v kateri so jedrnato obdelani pomembni datumi. To je bilo vsekakor zelo koristno v prvih povojnih letih, ko je bilo treba zapolniti praznino zaradi pomanjkanja učbenikov in ko je bilo treba otrokom dati natančne zgodovinske informacije.

Na straneh *Pionerskega vesnika* od leta 1947 do 1950 našimo na članke o sovražnih ofenzivah in drugih pomembnih bitkah. V vseh člankih, pogovorih in spominih imata vodilno mesto KPJ in tovariš Tito. Posebno zanimivo bi bilo zasledovati Titov lik v pionirskem tisku tega obdobja.

Spomini na narodne heroje so povezani z obletnicami njihovih smrti. Razen biografskih podatkov so v člankih tudi opisi poslednjih borb ali spomini na pomembne trenutke njihovega življenja. Stvaritev Partizan Karpoš je padel je natisnjena v *Pionerskem vesniku* št. 3 leta 1949. Dan smrti pesnika in revolucionarja Koča Racina je zabeležen tudi z objavo njegovih pesmi *Lenka* in *Nabiralci tobaka*, kakor tudi s spomini na Racinovo otroštvo. Ob smrti O. Župančiča in V. Nazorja zasledimo v *Pionerskem vesniku* št. 15.—16. iz leta 1949 zapis z naslovom *Slava ljudskima umetnikoma*, kakor tudi prvi makedonski prepev Župančičeve pesmi *Ciciban — Cicifuj* (Vančo Nikoleski). Naši narodi so izgubili dva velika pesnika in borca — je rečeno v članku. S črtico *Nagrada* je naznanjena smrt slovenskega pisatelja Prežihovega Voranca (PV št. 11—12, 1950).

Na straneh listov *Titovče* in *Pionerski vesnik* dobiva mladi bralec globalne informacije o aktualnih dogodkih, ki so neposredno povezani z razvojem druž-

be, v kateri raste in se razvija. On je nedvomno spremljevalec razvojnega procesa, a v njem tudi neposredno sodeluje.

Posebna tema je negovanje tradicij in oživljanje dediščine Zveze pionirjev, ki se je razvijala v tesni povezavi z imenom tovariša Tita.

(Prev. in prir. S. Jug)

Zusammenfassung

In der Sozialistischen Republik Mazedonien erschienen im Zeitraum von 1945 bis 1950 drei Zeitschriften für Kinder: *Pioner*, *Pionerski vesnik* und *Titovče*. Sie haben bedeutende Aufgaben bei der Erziehung und Ausbildung der jungen Generation in der Zeit ausserordentlicher Anstrengungen nach dem Krieg erfüllt und waren zum ersten Mal in der Geschichte des mazedonischen Volkes auch Träger der mazedonischen schriftstellerischen Sprache. Im Artikel wird besonders der Einsatz betont, den die Zeitschrift *Pionerski vesnik* für die Pflege der Traditionen des Volksbefreiungskampfes beigetragen hat.

Rifat Kukaj

Priština

PERIODIKA ZA OTROKE V SOCIALISTIČNI AVTONOMNI POKRAJINI KOSOVO

Decembra 1946 je bila v SAP Kosovo natisnjena prva številka lista za otroke v albanščini *Gazeta e pionierëve* (Pionirski list). List je vzniknil takoj po vojni iz želje, da bi olepšali življenje najmlajši generaciji. Osnoval ga je pokrajinski komite antifašistične mladine Kosova v povezavi z ustanavljanjem pionirske organizacije. V treh letih obstoja je napravil prve korake v časnikarstvu za otroke in hkrati ustvaril lepo tradicijo. Ponovno je začel izhajati pred petimi leti in tako je bila, čeprav šele po dolgem premoru, zadovoljena potreba po informiranju otrok o življenju in razvoju naše nove družbe, ki jo je bilo čutiti mnoga leta, in tisk za otroke nadaljuje svojo normalno pot. Ta informativni list za otroke si je pridobil veliko število bralcev, njegova naklada dosega že 12.000 izvodov.

List *Pionieri* za razliko od informativnega Pionirskega lista že trideset let živi kot književni časopis. Stari ljudje pravijo, da modrec gleda življenje s tremi očmi. S prvim očesom vidi preteklost. Naš list je to storil s stotinami pesmi in pripovedi, primernih za otroke. Bilo je nujno potrebno prikazati zgodovinsko stvarnost iz izkušenj odraslih. Hkrati pa vidi list z drugim in tretjim očesom sedanost, našo vsakdanost, polno poleta in delovne vneme, šolskega znanja in drugih dobrin, ter prihodnost — vizijo še lepšega in srečnejšega življenja. Družba, ki skrbi za življenje in vzgojo otrok, kaže svojo zrelost in humanizem, hkrati pa sebi zagotavlja bodočnost in perspektivo. Naša družba je to uvidela takoj na začetku in omogočila otrokom, da imajo razen učbenikov še druge knjige in časopis v materinščini. V takih okoliščinah je list *Pionieri* častno izpolnil svojo nalogo. Gledal je življenje in družbeno problematiko s tremi očmi in polna tri desetletja vzgajal in duhovno pripravljal ter bogatil rodove, ki bodo povrnili trud s svojim delom in humanostjo. Krog bralcev se večja in naklada se je ob tridesetletnici dvignila na 50.000 izvodov, kar je najboljša potrditev njegove uspešnosti.

List je veliko prispeval k razvoju albanske književnosti za otroke v Jugoslaviji. V njem se je uveljavilo veliko pisateljev, mnogi njegovi prvi bralci so danes njegovi najboljši sodelavci. Prek petindvajset avtorjev albanske narodnosti, ki pišejo za otroke, so danes člani društva pisateljev. Ustrezno je gojil poezijo in prozo, dramo in izvirni strip ter vedno odpiral razglede po literarni dediščini drugih narodov Jugoslavije. Tako so pomembni in najbolj uveljavljeni pisatelji jugoslovanskih narodov in narodnosti »peli« v albanščini in bogatili duhovno življenje mladih bralcev. Lahko rečemo, da so se ob izmenjavi

književnega gradiva med časopisi v Jugoslaviji gradili mostovi bratstva in razumevanja med ustvarjalci in bralci. Nekaj časa je ob časopisu obstajala posebna zbirka, v kateri so si prizadevali antologijsko predstaviti poezijo jugoslovanskih narodov in svetovno poezijo. Šestindvajset naslovov te zbirke pomeni pomembno književno in delno glasbeno bogastvo.

Posebna pozornost je bila v listih posvečena tudi ilustraciji in opremi. K oblikovanju in rasti izvirne ilustracije je prispevalo veliko število odličnih ilustratorjev.

Za sedaj je list *Pionieri* namenjen učencem nižjih in višjih razredov osnovne šole. Bralcem na nižji stopnji že več let odmerja poseben razdelek Harabeli (Vrabec), ki naj bi prerasel v poseben list za najmlajše. Pričakujemo, da se bo ta težnja uresničila, ko se bo uredništvo lista preselilo v nov dom tiska. Ob stvaritvah odraslih za otroke list *Pionieri* spodbuja tudi književno izražanje otrok v redni rubriki Prvi ščebet.

Širjenje založniške mreže za otroke zahteva pridobivanje novih kadrov in tesnejše sodelovanje vseh uredništev. Veliko je prispeval tisku za otroke dnevnik *Rilindja* s svojo prilogo za otroke *Rilindja për fëmijë*, ki spremlja delovanje Zveze pionirjev, šolsko in zunajšolsko dejavnost otrok, delo organizacij in ustanov, ki se bavijo z vzgojo otrok. Literarne priloge so izdajali tudi dnevnik v srbohrvaščini *Jedinstvo* ter listi *Zëri i rinisë* (Glas mladine) in *Shëndeti* (Zdravje.) Precejšen del albanskega jezikovnega področja pokrivata dva časopisa iz Skopja: *Gëzimi* (Radost) in *Fatosi*, zadnji še posebej zato, ker je namenjen najmlajšim. V Makedoniji in v Črni gori pa na šolah s poukom v albanščini uporabljajo liste, ki izhajajo na Kosovu.

Zusammenfassung

Für die Kinder albanischer Nationalität in der Sozialistischen autonomen Provinz Kosovo erscheinen in der Muttersprache folgende Zeitschriften: *Gazeta e pionierëve*, *Pionieri*, *Rilindja* (für Kinder). Diese Kinder aber lesen in albanischer Sprache auch Zeitschriften, die in der Sozialistischen Republik Mazedonien erscheinen: *Gëzimi* und *Fatosi*. Alle diese Zeitschriften erfüllen eine bedeutende Aufgabe besonders beim Entwickeln der albanischen Kinderliteratur in Jugoslawien. Sie ermöglichen den Kindern auch die Werke der Kinderschriftsteller der jugoslawischen Völker kennenzulernen.

LISTI ZA OTROKE V JUGOSLAVIJI

BOSNA in HERCEGOVINA

Male novine. Jugoslovenski nedeljni informativni list za mlade. Urednik Ahmet Salihćehajić. Sarajevo, Oslobođenje. 200.000 izv. — Izhaja tedensko med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1956.

Vesela sveska. Urednik Dragan Kulidžan. Sarajevo, Oslobođenje. 200.000 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1952.

ČRNA GORA

Titov pionir. Urednik Nada Kosović. Titograd, Savjet za vaspitanje i brigu o djeci Crne gore. 30.000 izv. — Izhaja mesečno v šolskem letu. Začetek izhajanja: 1950.

Poznanstva. Urednik Dragan Radulović. Nikšić. 15.000 izv. — Izide pet števil v šolskem letu. List učencev osnovnih šol Nikšića, Plužina in Šavnika. Začetek izhajanja: 1974.

HRVATSKA

Radost. List za učnike osnovnih škola. Urednik Vilko Gliha Selan. Zagreb, Naša djeca. 85.000 izv. — Izide 10-krat med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1951.

Modra lasta. Revija za pouku, zabavu i samostalan stvaralački rad učenika osnovne škole. Urednik Dragutin Brigljević. Zagreb, Školska knjiga. 150.000 izv. — Izhaja 24-krat na leto. Začetek izhajanja: 1954/55.

Galeb. List za učnike osnovne škole. Urednik Borislav Ostojić. Rijeka, Novi list. — Izhaja 12-krat letno. Začetek izhajanja: 1959.

Smib. Smilje i bosilje. Zabavno poučni list za djecu. Urednik Marija Duš. Zagreb, Školska knjiga. 107.000 izv. — Izhaja 24-krat na leto. Začetek izhajanja: 1970.

Maslačak. Dječja revija. Urednik: za vsako številko drug urednik. Osijek, Izdavački centar »Revija« Radničkog sveučilišta »Božidar Maslarić« u suradnji sa Zavodom za prosvjetno-pedagošku službu iz Osijeka. — Izhaja 4-krat letno. Začetek izhajanja: 1975/76.

MAKEDONIJA

V makedonščini

Drugarče. Urednik Gligor Popovski. Skopje, Detska radost. 28.000 izv. — Izhaja štirinajstdnevno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1953.

Naš svet. Urednik Boris Blagoevski. Skopje, Detska radost. 40.000 izv. — Izhaja tedensko v šolskem letu. Začetek izhajanja: 1959.

Razvigor. Urednik Aleksandar Popovski. Skopje, Detska radost. 35.000 izv. — Izhaja štirinajstdnevno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1960.

Rosica. Urednik Gligor Popovski. Skopje, Detska radost. 9.000 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1977.

V albanščini

Gëzimi. Urednik Fejzi Bojku. Skopje, Flaka e vëllazërimit. 15.000 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1960.

Fatosi. Urednik Mehmed Ali Hodža. Skopje, Flaka e vëllazërimit. 20.000 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1960.

V turščini

Tomurdžuk. Urednik Ajša Mehmet. Skopje, Birlik. 1.800 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1960.

Sevinč. Urednik Ajša Mehmet. Skopje, Birlik. 2.500 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1950.

SLOVENIJA

Ciciban. List za najmlajše. Urednik Božo Kos. Ljubljana, Mladinska knjiga. 73.000 izv. — Izhaja 15-krat v šolskem letu. Začetek izhajanja: 1945.

Kurirček. Urednik Marjan Manček. Ljubljana, Borec. 47.500 izv. — Izhaja desetkrat med šolskim letom. Začetek izhajanja: 1961.

Pionir. Poljudnoznanstvena revija za mladino. Urednik Marko Aljančič. Ljubljana, Mladinska knjiga. 17.000 izv. — Letno izide deset števil. Začetek izhajanja: 1945.

Pionirski list. Glavni urednik Valter Samide, odgovorna urednica Marta Lešnjak. Ljubljana, Mladinska knjiga. 61.000 izv. — Izhaja med šolskim letom ob četrtkih. Začetek izhajanja: 1947/48.

SRBIJA

Dečje iskre. Dečki časopis za kulturno-umetniško stvaralaštvo. Urednik Živorad Marković. Kragujevac, Savet za vaspitanje i brigu o deci i Centar za društveno-političko in ekonomsko obrazovanje radničkog univerziteta. — Izhaja šestkrat letno. Začetek izhajanja: 1966.

Dečje novine. Jugoslovanski list učenika osnovnih škola. Urednik Srečko Jovanović. Gornji Milanovac, Dečje novi-

ne. — Izhaja vsak teden. Začetek izhajanja: 1966.

Kekec. Jugoslovanski list za mlade. Urednik Mirko Petrović. Beograd, Borba. — Izhaja med šolskim letom ob četrtkih. Začetek izhajanja: 1957.

Zmaj. Književni časopis za decu. Urednik Mira Alečković. Beograd, »Vuk Karadžić«. — Izhaja mesečno. Začetek izhajanja: 1954.

VOJVODINA

V madžarščini

Jó Pajtás. Urednik Mucsi József. Novi Sad, Forum. 21.000 izv. — Izhaja v koledarskem letu ob četrtkih. Začetek izhajanja: 1947.

Mėzeskalács. Urednik Musci Jozsef. Novi Sad, Forum. 14.000 izv. — Izhaja mesečno med šolskim letom.

KOSOVO

V albanščini

Gazeta e pionierëve. Urednik Abdyl Bunjaku. Priština, Rilindja. 12.000 izv. — Izhaja med šolskim letom enkrat mesečno. Začetek izhajanja: 1972. [Izhajal tudi od 1946 do 1949.]

Pionieri. Urednik Vehbi Kikaj. Priština. 50.000 izvodov. — Izhaja desetkrat letno. Začetek izhajanja: 1949.

PREGLED OTROŠKIH SLIKANIC MLADINSKE KNJIGE V LETU 1977

Moj pregled otroških slikanic Mladinske knjige v letu 1977 zajema likovno področje. Za razumevanje sedanjega likovnega stanja otroških slikanic pa je pomembno, da se na kratko ozremo na dosedanje povojno likovno tradicijo in rezultate, ki jih je prinesla založniška politika MK na tem področju.

Povojna slovenska otroška ilustracija ni bila enotna, ampak jo lahko razdelimo na več tokov. Nekatere je Mladinska knjiga podpirala, drugi pa so nastajali samorastniško in so se le s težavo in počasi uveljavljali v našem prostoru.

Mladinska knjiga si je po vojni predvsem prizadevala ustvariti nacionalno slovensko slikanico, s katero bi se lahko uveljavila na mednarodnem tržišču, zato ni podpirala razvoja več individualnih avtorskih ilustratorjev, ampak raje manj in te stilno enotnejše. Najuspešnejša ilustratorka iz tega obdobja je bila Marlenka Stupica. Prek raziskovanj gotskega stila je prišla do slovenske folklore, kjer je dosegla svoj vrh in mednarodno priznanje v slikanici *Pastir*. Vendar se tega nacionalnega okvira ni znala več rešiti, ker se je z naslanjanjem na panjske končnice naslanjala v bistvu na neustvarjalno obrtniško šablono panjskih končnic, kar jo je šabloniziralo. Njen vpliv se še danes čuti v ilustracijah Maričke

Koren in Jelke Reichman. Nacionalnim likovnim okvirom se je izmaknila druga pomembnejša povojna ilustratorka Lidija Osterčeva. Njen stil, ki je zasnovan na strukturah in abstrakciji, ni vplival na druge ilustratorje, ker je njen pristop preveč svojski in otrokom premalo vablljiv. Likovni višek je Lidija Osterčeva dosegla v slikanici *Hišica iz kock* Ele Perocijeve, ki ga do danes še ni presegla. V svojih novejših slikanicah se brezuspešno trudi vzpostaviti stik z bralcem, kar pa ji pomanjkljiva risba ne dopušča.

Ob teh favoritih Mladinske knjige so se s težavo prebijali veliko bolj samosvoji ilustratorji, kot so Jože Ciuha, ki se navezuje na ilustratorsko delo Franceta Miheliča. Te smeri ne moreš kopirati in zahteva ilustratorja ustvarjalca. V sedanji generaciji ilustratorjev ni nikogar, ki bi jo nadaljeval, bodisi da ni čas za to primeren ali pa da ilustratorji še niso dovolj samostojno zreli. Po dolgih letih je uspelo prodreti v Mladinsko knjigo izvrstnemu ilustratorju Seljaku Čopiču, ki je izdelal likovno zelo čist način predvsem v obdelavi partizanske tematike. Po njem se delno zgleduje Marjanca Jemec Božičeva v *Kurirju Markcu*.

Ta pregled zajema tri zbirke slikanic MK: Velike slikanice, Male slikanice in Čebelico. Pri splošnej-

šem pregledu opazimo, da se različni avtorji pojavljajo v različnih zbirkah, kar kaže na kategoriziranje ilustratorjev v tri skupine. V prvo, elitno in komercialno najuspešnejšo, spadajo ilustratorji, ki se pojavljajo v Velikih slikanicah in imajo precej podoben likovni pristop. Že uveljavljeni, vendar komercialno manj uspešni in stilno likovno bolj raznoliki so ilustratorji, ki se pojavljajo v zbirki Male slikanice, in še neuveljavljeni ilustratorji, ki se šele preizkušajo v Čebelicah. Razumljivo je, da so cenejše zbirke odprte novim avtorjem, dražje pa že preizkušenim; ni pa pravilno, da se najelitnejša zbirka Velike slikanice preveč podreja modnim in komercialnim, ne pa toliko likovno kvalitetnim merilom.

Značilnost naše najbolj reprezentančne zbirke slikanic za otroke je odklon od pri nas po vojni uveljavljenega stila ilustriranja za otroke, ki so ga izoblikovale predvsem ženske ilustratorke: Marlenka Stupica, Lidija Osterčeva, Marička Koren in Jelka Reichman. Čeprav je v začetku vsaka od njih izhajala iz svojih originalnih likovnih iskanj, se je sčasoma njihov stil izenačil in šabloniziral. Lanskoletna produkcija Mladinske knjige kaže, da se sedaj uspešno uveljavljajo novi, predvsem moški ilustratorji, z novimi likovnimi pristopi, ki pa na žalost ponekod že postajajo nova šablona. Značilnosti tega bolj moškega pristopa so dobra risba, ki se naslanja na secesijsko, dinamično kadriranje ilustriranih prizorov, v čemer se kaže vpliv stripov in Disneyevih risank, in poudarek na komičnosti prizorov. Barva je vložena v konturirano risbo, kar preprečuje zahtevnejše barvne rešitve in prehode ter nosi v sebi nevarnosti neosebne in poenostavljene šablone, v kar se je izrodi-

la večina Disneyevih risanih filmov in ameriških stripov.

Ta način izhaja iz secesijske risbe, česar se pri Mladinski knjigi, kakor je videti, zavedajo in so kot nekakšen moto lanski produkciji ponatisnili staro slikanico *Pokonci izpod korenin* Sibylle von Olfers, ki jo je že za naše dedke in babice prepesnil Oton Župančič. Ilustracije imajo vse značilnosti svoje dobe: obrobljena pobarvana risba, neorganska, skonstruirana kompozicija, učlovečenje narave, vse je ljubko in ljubeznivo. Slikanica sledi podobnim težnjam po svetu, kjer se s pomočjo ponatisov starih slikanic vračajo k tradicionalnemu opisnemu načinu ilustriranja kot protiutež nekaterim sodobnim, predvsem poljskim tokom, ki so z abstrakcijami in otrokom nerazumljivimi likovnimi rešitvami postali sami sebi namen.

Še najbližje temu novemu načinu so ilustracije Kostje Gatnika, kjer se secesijska risarska tradicija prepleta z vplivi risanih filmov, televizije in stripov, ki so zamenjali romantične okvire in olepšave. Njegov *Vžigalnik* H. Ch. Andersena se torej v glavnem naslanja na tujo tradicijo stripov, likovne rešitve so precej formalne, bližnji plani so črno obrobljeni, daljni ne, poudarjene so perspektive, ki nas kakor v Disneyevih filmih tako lepo popeljejo v svet naše majhnosti in otroštva. Glavni junaki so karikirani, celo lepa kraljična je bolj podobna kaki glavni junakinji iz cawboyskih filmov ali reklami na TV. Ilustracije zbujaajo v gledalcih, podobno kot Tom in Jerry, danes zelo pogost potrošniški in pasivni način opazovanja sveta prek televizije, ki se prenaša tudi v vsakdanje medčloveške odnose: varno skrit gledam ves svet skoz ekran in vsi ljudje so smešni, grdi in neumni in so na svetu samo zato, da

se smejim njihovim napakam in me zabavajo.

Zanimiva je primerjava med Gatnikovimi ilustracijami in ilustracijami Marjana Mančka v slikanici *Kozlovska sodba v Višnji gori* Josipa Jurčiča. Na prvi pogled je ilustratorski pristop podoben: kolorirana, rahlo senčena risba, smešno karikirani liki. Vendar pa je velika razlika: Manček se naslanja na našo tradicijo, njegovi liki so človeški v svoji smešnosti, v njih z veseljem prepoznamo svoje sosede, prijatelje in sami sebe. Risba, ki mu je delala še nekaj težav v *Mojci Pokrajculji*, je osvobojena in živa, razvil je svoj osebni stil in zaslužen letošni zlati plaketo na razstavi ilustracij Zlatno pero Beograda.

Poleg navedenih dveh ilustratorjev se je med moški ilustratorski izbor zbirke Velika slikanica uspešno uvrstil tudi Marijan Amalietti. Z njim smo dobili še tretjega Martina Krpana, poleg Smrekarjevega in Kraljevega. Amalietti je sicer zelo dober risar, vendar pa njegov Krpan ostaja neoseben, podrejen arhitekturi, tako da je slikanica bolj podobna priročniku za prostoročno risanje kot pa slikanici za otroke. Tradicija je ustvarila trdno podobo Krpana, zato je bil ta ponovni podvig že v svoji zamisli tvegan. Velik napredek pa je Marijan Amalietti pokazal v slikanici *Potepuh in nočna lučka* Svetlane Makarovič. Ilustracije so likovno bogate in radožive. Z njimi se je ilustratorju uspelo dvigniti nad nivo arhitektonske skice. S to slikanico in morda še boljšo *Maruško Potepuško* je uspel Amalietti vstopiti polnovredno v slovenski ilustratorski prostor.

Poleg teh novejših avtorjev se na duhovito risbo naslanja tudi starejši ilustrator Milan Bizovičar. Na žalost pa se njegov *Najmočnejši fantek na svetu* Lojzeta Kovačiča v ni-

čemer ne razlikuje od njegovih zadnjih slikanic: ilustracije, čeprav na prvi pogled privlačne in živopisane, so v resnici prazne, delane kot na tekočem traku.

Od mlajših ilustratorjic je udeležena v zbirki Velika slikanica Marija Lucija Stupica s slikanico *Plašček za Barbaro* Vitomila Zupana. To je predelava slikanice, ki je že prej izšla v Čebelici. V ilustracijah, predvsem v obdelavi obraza, se čuti vpliv ameriškega ilustratorja Mauricea Sendaka. Slikanici manjka človečnosti in topline, figure se premikajo po praznem sintetičnem prostoru, kot bi bile na luni, kar je v nasprotju s tekstom, z otroškim opazovalnim duhom in s smislom za kopičenje podrobnosti. Videti je, da je ilustratorica v krizi, tako da je *Kraljična na zrnu graha* še vedno njena najbolj sveža in originalna slikanica.

Posebno mesto med Velikimi slikanicami ima *Maček Muri* Kajetana Koviča z ilustracijami Jelke Reichman, ki je zelo priljubljena med otroki in starši. Hvaležna tema z dopadljivimi komunikativnimi ilustracijami velikih ljubkih mačk je zelo privlačna, vendar večjih likovnih vrednosti slikanica nima.

Od starejših ilustratorjic, prejšnjih favoritov Mladinske knjige, vztraja v zbirki Velika slikanica le še Lidija Osterčeva s slikanico Janeza Vipotnika *Tinka Tonka*. Ilustracije so nekomunikativne in otrokom neprivlačne, ker se izgubljajo v formalnih likovnih rešitvah, ki s svetom otrok nimajo nobene zveze. Statičnost figur ne dopušča niti medsebojnih komunikacij njih samih niti z gledalci.

S ponatisom *Kekčevih zgodb* Josipa Vandota zaključujem pregled lanskoletne zbirke Velika slikanica. Ilustracije Maričke Koren se naslanjajo na kmečko naivo panjskih

končnic, zato so statične in nekoliko neosebne.

Zbirka Mala slikanica je manj reprezentančna tako po formatu kot tudi po izboru ilustratorjev. Zastopani so bolj raznoliki avtorji, različnih, trenutno manj modnih in »moških« stilov kot v zbirki Velika slikanica.

Med njimi izstopa tako po formatu kot tudi po svežini in vsebini *Maruška Potepuška* Marijana Amalietti. To je strip slikanica brez besed, ki jo odlikuje duhovitost, radoživa risba in ubrana barvna skala. V tej slikanici se je avtor dokončno osvobodil arhitektonskih skic in spregovoril s svobodnejšim likovnim jezikom.

Sledita dve slikanici Marjance Jemec Božič, ki sta stilno zelo različni, kar kaže na ilustratorkin nešablonski pristop k različnim temam. V slikanici *Kurir Markec* Franceta Bevka se delno naslanja na tradicijo partizanskih ilustracij, ki jo je vpeljal Seljak Čopič, vendar ilustratorka ohranja svoj osebni izraz tako v izboru barv kot v komponiranju. *Diko na potepu* Janeza Vipotnika pa je stilno in barvno precej neenoteno.

Pehar suhih hrušk Ivana Cankarja je ponatis slikanice, ki nam predstavlja ilustratorko Lidijo Osterčevo na njenem višku iskanja likovnih rešitev v strukturah in kompoziciji. Tega v novejših slikanicah ne zna več doseči.

Maj je, maj Danila Gorinška z ilustracijami Zdenke Golob-Borčič predstavlja zanimivo osvežitev s svobodnimi ilustracijami, ki se navezujejo na poljske otroške ilustracije. Zanje je značilna sproščena risba in nekonvencionalne barvne rešitve.

Ilustratorka Marička Koren v slikanici *Deklica in kač* Lojzeta Zu-

panca nespremenjeno nadaljuje svoj dekorativni način, ki izhaja iz naše folklore panjskih končnic. Njene ilustracije so prijazne, duhovite v detajlih, statične in ne prinašajo kakih težjih likovnih rešitev tako glede risbe kakor tudi barvne kompozicije, saj dostikrat ozadja pušča kar bela.

Ivanček Bedaček Aca Mavca se uvršča med sedanji modni tok »moških« ilustracij. V risbi niha med Disneyem in Gasparijem z ne dovolj razčiščenim odnosom med prostorskimi in barvnimi likovnimi rešitvami. Trda enakomerna črta ne dopušča večjih likovnih občutljivosti, zato deluje slikanica kot poslikanka brez osveženih barvnih odnosov.

Zbirka Čebelica je zbirka malih, večinoma črnobelih slikanic, ki vpečuje nova ilustratorska imena ali pa so stranski produkt že priznanih ilustratorjev. Zato so to v glavnem slikanice še nepriznanih avtorjev, narjene z večjim trudom in prizadevnostjo kot slikanice že uveljavljenih avtorjev.

Med mladimi najbolj izstopata ilustratorka Kamila Volčanšek, ki je zelo skrbno in originalno ilustrirala *Mojskro Maro* Alojza Gradnika, in ilustrator Božidar Grabnar s slikanico *Volk in medved* Janeza Trdine. Njegova živahna perorisba, podložena s svetlotemnimi barvnimi lisami, kaže na samostojno iskanje pri nas še nepreizkušenih likovnih izraznih možnosti v slikanicah. Poleg teh dveh so še malo manj originalni avtorji, kot na primer Darinka Pavletič Lorenčak s slikanico *Runo* Janeza Vipotnika, kjer se ilustratorka precej naslanja na likovni izraz Cite Potokarjeve. Kvalitetni nivo ilustracij zelo variira, od otroško naivnega do ornamentalno skonstruirane kompozicije. Po naslovni strani so- deč pa se z barvnimi problemi še ni

dosti ukvarjala. Agata Freyer je v slikanici *Svatba na poljani* Cvetka Golarja pokazala velik smisel za ornamentiranje, tako da njene risbe ne delujejo kot ilustracije, ampak kot okraske. Matjaž Schmidt, ki se je do sedaj že uveljavil predvsem kot ilustrator za odrasle, je ilustriral z veliko risarske spretnosti *Kraguljčke* Ljudmile Prunk Utve.

Od že uveljavljenih ilustratorjev se je dela lotil najbolj resno Marjan Manček v *Podkovani žabi*, kjer je po svoji navadi prijazno duhovit in originalen. Ilustracije Milana Bizovičarja v slikanicah *Stolp iz voščilnic* Ele Peroci in *Dolgouhec in medved* pa so narejene površno šablonsko in pod običajnim avtorjevim nivojem. Kostja Gatnik je v slikanici *Ko sem še majhen bil* Zvonimira Baloga uporabil svoj preizkušeni stil mešanice secesije in stripov. V slikanici zelo moti razmetana kompozicija strani, ki ne ustreza mediju knjige. Zanimiva je primerjava ilustracij Melite Vovk-Štihove v prenovljeni slikanici *Ptice in grm* Vide Brest z ilustracijami prve izdaje. Prenovitev se je izkazala za neuspešno, ker sedanje ilustracije ne dosežajo starejših v spontanosti in čistosti izraza.

Menjava generacij v Mladinski knjigi je prinesla hitre in velike spremembe. Nacionalni likovni koncepti, namenjeni le uveljavljanju na tujem tržišču, so se preživeli, zato so se odprle možnosti za nova ilustratorska imena in nove likovne kon-

cepte. Včasih že skoraj nekritično naslanjanje na tujo modno tradicijo stripov, risank in nemške secesije je zaradi dolgoletne »slovenske« zaprtosti razumljivo. Videti je, da stili, ki presegajo trenutne modne tendence v mednarodnih otroških ilustracijah, do nas še niso prišli. Trenutno stanje v slovenski otroški ilustraciji je prehodno, izgrajujejo se novi likovni pristopi, ki trenutno iščejo stik z zunanjim svetom, ki k nam prodira preko televizije in uvoženih stripov. Trenutno pri nas še ni imen, ki bi na tuje vplive znala odgovarjat s samo-svojo zrelo, na naših tleh zraslo govorico. Temu se najbolj približuje Marjan Manček, ki gradi svoje ilustracije v našem okolju.

Za konec bi še poudarila, da je slikarstvo za otroke veliko slikarstvo, ki je za razliko od galerijskega dosti bolj živo in vplivno, ker je otrokom danes nujno potrebno za razvoj. Ker je v nenehnem stiku s svojim občinstvom, je vedno aktualno in zahtevno, saj bogata otroška fantazija dopušča prilagoditve najrazličnejših slikarskih stilov.

Z likovnim nivojem otroških slikanic je mogoče meriti določeno kulturno stopnjo svetovnega likovnega prostora, sedanja odprtost založniške hiše Mladinska knjiga, ki odgovarja demokratizaciji družbenega sistema in razbijanju monopola, pa daje dovolj možnosti za kvalitetno likovno rast otroške ilustracije pri nas.

Alenka Vogelgnik

NOVA PESNIŠKA ANTOLOGIJA NOVEJŠE SLOVENSKE LIRIKE ZA MLADE BRALCE

Pa da bi znal, bi vam zapel. Izbral in uredil Niko Grafenauer. Ilustr. Lidija Osterc. Ljubljana, Mladinska knjiga 1977. (Knjižnica Sinjega galeba. 205.)

V zbirki Sinjega galeba je konec leta 1977 izšla antologija novejše slovenske poezije z naslovom *Pa da bi znal, bi vam zapel*, ki jo je uredil Niko Grafenauer in prinaša malone stopetdeset pesmi. Izbor dopolnjujejo krajši uvod, spremna beseda in osnovni bio- in bibliografski podatki o avtorjih.

Knjižnica Sinjega galeba, ki izhaja že 25 let in si s širokim in solidnim izborom, obsegajočim več kot dvesto knjig, zasluži pohvalo, žal še vedno ni dovolj razširjena. Zdi se, da živi nekoliko v senci Kondorja, posebno pa Moje knjižnice.

Založba MK bo z antologijo *Pa da bi znal, bi vam zapel* zelo ustregla mladim bralcem, ki že dalj časa pogrešajo cvetnik novejše slovenske poezije. Niko Grafenauer si je postavil zahtevno, vendar tudi hvaležno nalogo, da mlademu človeku razgrne sodobno slovensko pesniško tvornost. Izboru je urednik pridružil še Kosovela in to opravičil s tem, da smo celotno Kosovelovo pesniško delo spoznali pravzaprav šele v zadnjih nekaj letih in da je njegova poezija vogeln kamen v razvoju novejše slovenske lirike. Čeprav se nam zdi ta izvzetek tvegan, nas izbor Kosovelovih pesmi, zastopanih v cvetniku, prepriča, da je urednik kljub vsemu ravnal prav, ko je napravil izjemo. Še več: nevsiljive primerjave v nekaterih tematskih krogih kažejo, kako velika je bila škoda za razvoj naše lirike, ker smo »popolnega« Kosovela spoznali šele v zadnjih dveh desetletjih.

Ko ocenjujemo pričujoči izbor, moramo imeti pred očmi dovolj razviden urednikov namen: privabiti mladega bralca, da bo segel po poeziji, ki prerašča njegovo šolsko obzorje, a zahteva le samohoten in čustveno odprt pristop. To pa pomeni, da so pesmi dostopne že učencem višjih razredov osnovne šole. Izbor pesmi za vsak tematski krog (socialna in vojna tematika, mati — otroštvo, ljubezen, človek in svet, domacija in domovina) je pretehtan in uglašen na valovno dolžino mladostnika: urednik se izogiba težjih, slogovno manj pristopnih besedil predvsem mlade pesniške generacije; odbira zlasti to, kar omogoča komunikacijo, in celo v zadnjem razdelku ni ekstremnih stvaritev, čeprav se srečamo s Šalamunom, Zagoričnikom, Jesihom in drugimi. Omenjeni tematski krogi dobro »pokrivajo« svet mladega bralca in njegovo čustvovanje, zato bo antologija prav gotovo odmevna. Knjižničarji jo lahko brez zadržkov priporočijo slehernemu mlademu človeku, odprtemu za pesniško besedo. Želeti bi bilo, da bi izbor nekoliko bolj upošteval satiro (Brvar, Fritz, Kocbek in še kdo); to bi antologijo razgibalo in ustvarilo večje ravnotežje v izboru, zlasti v razmerju do sentimentalnega intimizma.

In izbor avtorjev?

Kakor je idejna zasnova cvetnika primerna, spremna beseda pregledna, tematska razčlemba klasična, preskušena, tako je tudi izbor avtorjev in njih besedil v splošnem sprejemljiv. Seveda je vsak cvetnik glede izbora bolj ali manj oseben. Drugače tudi ne more biti, če je pred urednikom več tisoč pesmi, med njimi pa množica stvaritev, ki se malo-

ne enakovredno potegujejo za izbor. Če se spričo tega ne bom spuščal v posameznosti, naj mi bo vendar dovoljeno zapisati nekaj pripomb. Kakor se strinjam z vključitvijo Kosovela v cvetnik, tako bi želel najti med domovinsko liriko tudi Kajuhovo ime, saj smo dobili zaokroženo izdajo njegovih pesmi prav tako šele po vojni. V tem razdelku pogrešam še kako značilno Borovo pesem in še koga. Zato je ta tematski krog nezaokrožen.

Idejno-vsebinska zasnova antologije je bila nekaterim avtorjem že sama po sebi bliže kot drugim, zato pa ne najdem opravičila za odsotnost Franceta Pibernika v predzadnjem razdelku. Njegova »kmečka«

poezija, ki smo jo spoznali predvsem iz njegovega *Septembra*, nedvomno sodi v izbor. Preslabo sta, menim, zastopana Makarovičeva in Kocbek.

Oprema združuje tradicijo (stilizirano drevo) z močnimi barvnimi učinki.

Biografskih in bibliografskih podatkov nisem preverjal, vendar primer Janka Glazerja, kjer sta dva groba spodrsnjaja (leto smrti je pravilno 1975; napačno pa je tudi, da je študiral zemljepis), opozarja, da bi kazalo vse podatke temeljito preveriti, saj se bo nanje oprl prenekateri dijak.

Novi antologiji želimo uspešno pot med bralce, ljubitelje poezije.

Janko Čar

PRVA ANTOLOGIJA PESMI ZA OTROKE

Muris Idrizović: Glasovi djetinstva. Banjaluka, Glas 1977.

Sodobna književnost za otroke je vse bolj deležna pozornosti — pa ne samo izvirna dela, temveč tudi kritike o njih, esejistične analize, izbori v antologijah in literarnozgodovinski pregledi. Hkrati pa — temu povsem nasprotno — še vedno prevladuje mišljenje, da je ta literarna panoga manj pomembno področje ustvarjalnosti, da so njihovi avtorji poprečni pisatelji: skratka — na književnost za otroke zro omalovažujoče, ker se v njeno umetniško tkivo vpletajo elementi namenske naravnosti in didaktičnosti. No, ne oziraje se na takšna in podobna mnenja pa dandanes vse več ljudi veruje v ustvarjalno besedo, name-njeno mladim bralcem, zato pa jo

tudi moramo množično popularizirati.

To si prizadeva na primer Muris Idrizović, dolgoletni urednik sara-jevske Svjetlosti, literarni zgodovinar, kritik in prevajalec. Že več kot desetletje in pol spremlja sodobno književnost za otroke in je doslej objavil številne kritike, eseje, članke in prispevke o problemih, pisateljih in knjigah za otroke, predvsem iz Bosne in Hercegovine. Uredil je in kot urednik objavil številne zbirke poezije in proze v knjižnicah Mladi dani, Bambi in Školska lektira, pred kratkim pa je napisal obsežno študijo z naslovom *Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, Svjetlost 1976), v kateri je literarnozgodovinsko in teoretično osvetlil razvoj tovrstne književ-

nosti od najstarejših časov pa do danes. Toda Idrizović je mimo otroške literature pokazal zanimanje tudi za druge panoge književnosti in pisatelje: napisal je več člankov, predgovorov in esejev o nekaterih naših literatih: o B. Čopiću, E. Petroviću, H. Djikiću, B. Stankoviću, J. Vidmarju, A. Ingoliću in drugih ter iz slovenščine prevedel več pesniških zbirk in proznih besedil, med temi pa se odlikujejo njegovi prevodi del J. Javorška, J. Vidmarja, F. Bevka, I. Cankarja, A. Ingoliča.

Idrizovićeva najnovejša knjiga *Glasovi djetinjstva*, ki je izšla kot »Antologija poezije za djecu u Bosni i Hercegovini« ima dvojni pomen: literarnozgodovinski in literarno-estetski; prvi — ker je izbor tovrstnega pesništva na določenem območju in je zato pionirski in izredno važen podvig. Drugi pomen je v tem, da knjiga po svoji strukturi in kriteriju nakazuje nadaljevanje konkretne uporabe Idrizovićeve študije: če je v njej genetično in s teoretičnimi zahtevki razčlenjeval pojave in iz njih izvajal sintetične sklepe, je vse to v tem delu praktično in konkretno uporabljeno. Zato doživljamo delo *Glasovi djetinjstva* kot sestavni del avtorjeve študije *Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini*. Kdor temeljito prebira obe knjigi, doživlja svojevrstno celovitost: njen začetek je v avtorjevi teoretični skici, logično pa se uresničuje v njegovem preglednem izboru pesmi za otroke.

Po ugotovitvi, da v Bosni in Hercegovini književnost za otroke »egzistira gotovo pola veka«, Idrizović svoje delo *Glasovi djetinjstva* razveje v štiri poglavja: Pogovor, Izbor, Napomena i Bio-Bibliografija, poudarjajoč takoj časovni razpon antologije: »Ovaj antologijski izbor prati poeziju za djecu od njenog začetnika Luke Milovanova Georgijeveća iz Osata kod Srebrenice, zatim se nado-

vezuje na pjesništvo mostarskog i sarajevskog kruga pjesnika, zadržavajući se najviše na savremenom pjesništvu začetom četrdesetih godina, kada se ova poezija konstituiše kao samostalno umjetničko biće.« In nadalje: »Poeziji tog vremena, u stvari, posvećena je glavna pažnja i izvršen izbor potvrđenih pesnika, dok je pjesništvo drugih prikazano fragmentarno. Uzeti su u obzir i neki talentovani pjesnici već godinama prisutni u ovoj poeziji, a koji još niso objavili samostalne zbirke.« Pred vedoželjnim bralcem se razgrne plodovit rezultat prizadevnega sestavljalca, ki z vrednotenjem tradicije odkriva tudi pesniške dragotine sodobnosti. Drugače povedano: Idrizović je spretno povezal preteklost s sedanostjo — namreč glede na genezo stvaritev — in tako vzpostavil kontinuiranost pesniškega ustvarjanja: v antologijo je uvrstil nekatere pesnike, ki so se uveljavili v naši književnosti, toda njihov prispevek k poeziji za otroke so bile predvsem domoljubne, patetično-didaktične pesmi, ki delujejo hladno, brez »obilja svog belog i sjajnog cveća« (B. Popović), kakor tudi plejado poetov precej drugačne orientacije in pesniške senzibilnosti, ki pa so tesno povezani z življenjem in s svetom otroštva.

V kompoziciji takšnih pesniških kombinacij Idrizovićev izbor prinaša stihe, ki zvene po starinsko — izpod peresa Luke Milovanova, Alekse Šantića, Jovana Dučića, Svetozara Čorovića, Isaija Mitrovića in Vere Obrenović-Delibašić, pesnikov, ki so iz časovne odmaknjenosti govorili o življenju in svetu pa delno tudi o otroštvu in otroku, vendar na način, ki je v današnji pesniški govorici nenavaden. Njihovim stihom manjka čar sodobne poetičnosti otroških pesmi, čeprav ti pesniki obravnavajo motive, podobne tema-

tiki v sodobnem pesnikovanju in razmišljanju (svet rastlinstva in živalstva, tematika o življenju otrok in njihovih igrah). Seveda, Idrizović je v središče svoje panoramske podobe pesništva za otroke postavil številnejšo in »pesniško bolj razvneto« plejado ustvarjalcev, ki dandanes izpovedujejo svoj pesniški svet in odnos do otroštva: to so zvečine pesniki, ki so si sorodni po lirični usmerjenosti, pogosto se zelo dobro znajdejo v svetu otrok; njihov vidik glede duhovnih in materialnih komponent človeka in življenja je najpogostejše izražen s personifikacijo, z metaforiko, s simboliko in vselej s humanizacijo doživljanja v resničnosti. Idejna in čustvena obzorja teh pesnikov segajo v drugačne etično-estetske sfere, v večini primerov brez slehernega moraliziranja, pragmatizma in pesniškega utilitarizma.

Povsem razumljivo je, da je Idrizović, omenjajoč generacijske značilnosti omenjenih pesniških pojavov, moral navesti tudi pesnike na prehodu, torej tiste ustvarjalce, ki pomenijo prelomnico v poeziji za otroke v Bosni in Hercegovini ali pa so na neki način bili glasniki preusmeritve v pesniškem ustvarjanju na tem zemljepisnem področju. Tako je v tej antologiji med dvajsetimi pesniki mogoče opaziti dva pesnika na prehodu, to sta: Branko Ćopić, ki mu je otroštvo »zaljuljani dečji san« ali metafora za vse lepo in dobro v življenju, in Ismet Bekrić, ki je presegel tradicionalno pesem za otroke in v svojih stvaritvah uresničuje sodobno pesniško pravljico, v kateri se spretno združujeta urbani in rustikalni svet in tako avtorju nudijo pesniški navdih tovarniške hale kakor tudi banjaluški parki.

Idrizović je v antologiji *Glasovi djetinjstva* med ta dva pesnika uvr-

stil ostale pesniške ustvarjalce iz Bosne in Hercegovine in ob tej priložnosti afirmiral njihovo izpoved v pesmih za »mali svet«, ki je pač takšna, kakor jo narekuje njihovo tako imenovano podaljšano otroštvo ali ohranjeni odmevi spominov, ki jih obujajo — po besedah F. Bučika — kakor bi sposojen ali lasten filmski trak vrteli nazaj. Povsem razumljivo je, da ubranost pesniške govornice v tej antologiji preglasuje globlji in bolj melodiozni glas tistih pesnikov, ki kažejo več duha in smisla za komunikacijo pesnik — mladi bralec, to je tistih pesnikov, ki svoj poetični kozmos oblikujejo iz jasne in enostavne podobe sveta, dostopne mladim občudovalcem lirične besede. Čeprav so ti pesniki zagovorniki romantike in idiličnosti, takšno vzdušje je pač prevladovalo v tradicionalnih smereh pesnikovanja, s svojimi stvaritvami pritegnejo pozornost in osvežijo sodobno poezijo s svojo neposrednostjo, s spontanostjo in pristnim doživljanjem sveta (Šukrija Pandžo, Nasiha Kapidžić pa tudi Vanja Rorić).

Toda avtor ta krog pesnikov in njihovo tematiko razširi in popestri z uvrstitvijo svojevrstnih in vsekar osvežujočih kompozicij otroške poezije: to potrjujejo lirične miniaturre zgodaj umrlega Zorana M. Jovanovića, ki svoje pesmi za otroke kombinira iz otroške igre in nebesnih višav (»balona i vasiona«) ter izredne človeške plemenitosti, ki jo v njegovih stilih simbolizira mravljinček žlahtnega srca.

V Idrizovićev izbor pa so seveda uvrščeni tudi ostali pesniki sorodnih pa tudi različnih pogledov na svet in otroštvo. Med njimi najprej tisti, ki se šele uvajajo v pesništvo za otroke, iskaje v njem potrdilo svojega talenta (V. Milošević, D. Jeknić), za njimi se vrste še vedno nepriznani »mojstri stihov« (K. Deraković, I.

Kajan, S. Isak), nato tisti, ki so že objavili prvo zbirko (S. Rakita. E. Osmančević, S. Bašić, K. Coco) in naposled nadarjeni pesniki, dobri opazovalci iskrivega duha, katerih pogled na svet otroštva je nekoliko naturalističen in bizaren v želji, da otrokom že v zgodnjem otroštvu odkrijejo biološko in materialno plat realnosti in pri tem kljubovalno vztrajajo, ker je njihov življenjski namen — »belom svetu da prkose« (Rajko Petrov Nogo).

Muris Idrizović, ki je temeljito doumel vso celovitost vzdušja, razmer in pesniških pojavov, je med nastajanjem antologije *Glasovi djetinjstva* zelo spretno usmerjal svoj zorni kot, zavedajoč se, da bo le ta knjiga resnično izbor, da bo edino na ta način lahko javnosti predstavil rast in smeri otroške poezije v Bosni in Hercegovini.

Vsekakor, ob izidu Idrizovićeve knjige se utegne primeriti, da se temu ali onemu malicioznemu ali neelastičnemu kritiku vsilijo vprašanja, na katera je avtor odločno in jasno pa tudi med vrsticami sam odgovoril, na primer: ali so *Glasovi djetinjstva* antologija, pregled ali izbor; ali so vsi pesniki upravičeno uvrščeni v knjigo; nadalje vprašanje kriterija itd., kar vse utegne biti pomembno in se da popraviti in do-

polniti pri urejanju ponatisa te knjige.

No, če premostimo ta vprašanja in nekatera posamezna, nasprotujoča si mnenja, upoštevajoč dejstvo, da je pred nami prvi izbor in prva selekcija poezije za otroke v Bosni in Hercegovini, je Idrizovićeva knjiga *Glasovi djetinjstva* vsega posnemanja vreden podvig v književnosti določenega območja. To delo je dragoceno in pomembno še zlasti zato, ker je izšlo prav v času, ko se pri nas pojavljajo podobni zborniki (pregledi in antologije srbske, hrvaške, makedonske in slovenske poezije za otroke), pa se tovrstna poezija iz Bosne in Hercegovine enakovredno vključuje v pesništvo jugoslovanskih narodov. Še več — ta knjiga bo kot izbor obogatila literaturo o otroški književnosti, ki že tako ni obsežna. Torej, *Glasovi djetinjstva* stopajo v življenje kot zaželeno bitje, njihov avtor pa zasluži še eno priznanje, ker je z znanjem in s prizadevnostjo ter z ljubeznijo do te panoge književnosti prvi populariziral pesmi za otroke s tem izborom in tako dal možnost svojim naslednikom, da ga na podobnem ali na istem področju dejavnosti potrdijo ali dopolnijo.

Voja Marjanović

(Prevedla Gema Hafner)

ORNAMENTI BESEDNEGA TKANJA V PROZI

Voja Marjanović: Dečji pripovedači. NIRO »Dečje novine«, Gornji Milanovac 1977.

Nedavno je izšlo nekaj knjig, predvsem Danojlovičeva *Naivna pesma* in Milaričevi *Signalni sunca*, ki dokazujejo, da se fenomen otroške

poezije nahaja v središču teoretičnega zanimanja.

Geografski kritik Voja Marjanović, četudi je sam pripomogel k osvetlitvi problematike čustveno-pomenske celovitosti v otroški poeziji in zavračal ekskluzivnost ludistič-

nega koncepta (zakaj po njegovem mnenju mora pesem za otroke vsebovati »čitavo oazu životnog smisla«), se je v svojih sedmih knjigah, ki so doslej izšle, v glavnem ukvarjal z vrednotenjem epske forme — to je pripovedk in romanov, ki so po svoji vsebinski opredeljenosti realistični ali fantazijski.

Njegova najnovejša knjiga *Dečji pripovedači* obsega 15 esejev o jugoslovanskih pripovednikih za najmlajše, katerih dela so izšla v obdobju od leta 1967 do leta 1977, zato pa knjiga nudi ne le karakterističen pregled stvaritev tega nadarjenega in zelo razgledanega kritika mlajše generacije, temveč tudi temeljito osvetli razmere in dominantne točke v reliefni podobi sodobne proze za otroke.

Medtem ko poezijo za otroke prevevajo dinamika novih iskanj, spreminjena senzibilnost, ki odraža težnjo razdvojene osebnosti po celovitosti svoje otroške eksistence, po prvotnosti bitja in bivanja, je pripovedna besedna umetnost, razen v izjemnih primerih, še vsa v okvirih tradicionalno-realističnih oblik pripovedi in mišljenja, je preslikovanje »djeteta u svijetu i svijeta u djetetu«. Takšen odnos do predmetnosti otroškega sveta, pojavov, dogodkov, ki pogosto hranijo v sebi sledove spominov, avtobiografske simptome razpoznavanja v vrvežu življenja in časa, pogosto pogojuje nekatere stalne lastnosti literarne organizacije stvaritve: pripoved, v kateri je pisatelj nenehno navzoč, večstopenjska fabula, kronološka kompozicija, prevladovanje akcijskega nad psihološkim, opisa dogodkov nad opisom stanja, pri manj nadarjenih zastopnikih takšnega literarnega pristopa otrokom pa tudi moralistična tendenca, ki vsekakor ni v prid resničnosti in življenjskosti.

Zato pripovedna proza ne more prikriti svoje male gibljivosti in nespremenljivosti v literarni obravnavi, ki je istovetna pri Matu Lovraku v njegovih najznačilnejših romanih *Vlak u snijegu* (Vlak v metežu) in *Družba Pere Kvržice* (Tovarišija Petra Grče), ki so izšli že leta 1933, in tudi v delih recimo Andjelke Maritić, ki so nastala po drugi svetovni vojni.

Marjanović, ki s širokim zamahom uvršča v svoje delo vse pomembnejše pripovednike na jugoslovanskem ozemlju (*Dečji pripovedači* so prva knjiga zelo ambiciozno zamišljenega pregleda celotne jugoslovanske proze), kaže veliko mero tolerance, tenak posluh za posamezne glasove in za njihovo svojevrstno odmevnost, smisel za prikazovanje samoniklih komponent umetniškega besedila, hkrati pa tudi preudarno presojo, zato so njegovi dokončni sklepi in ugotovitve brez patine pridobljenega in v njih ni sentimentalnosti lastne otroške navezanosti na dela, ki so branje otroških let.

Kljub svojim afinitetam uvršča Marjanović v svojo knjigo tudi takšne avtorje, ki s celovitostjo svojih literarnih stvaritev ne zadovoljujejo njegovih kriterijev vrednotenja, toda iz celotnega književnikovega opusa izbere in pojasnjuje tista dela, ki so po njegovem mnenju reprezentativna, in sicer glede na to, kako pisatelj dojema otroka in otroštvo, kakor tudi glede njegove oblikovne obravnave. Tako se v tej izbiri združujeta subjektivna ocena in sprejeta skala vrednotenja.

Značaj literarne snovi, ki jo Marjanović s svojim raziskovalnim interesom osvetli kakor s snopom močne svetlobe, pogojuje uporabo številnih metod in različnih prijemov, ki so literarnozgodovinski, socialno-psihološki pa vse do biografskih, simboličnih, lingvistično-stilističnih,

strukturalnih in interpretacijskih, s katerimi zajame ali pa zaseka v živo snov besedne umetnine. Pri tem pa v prvi vrsti upošteva delo kot celoto in šele potem ovrednoti njegove oblike in odnose v strukturi stvaritve.

Najbolje je prikazal tiste književnike, katerih delo emanira moč izvirnega navdiha in ustvarjalne osebnosti, ki tudi v okvirih določene obravnave najde nova področja — oaze avtonomnega sveta, utira poti, na katerih ni stopinj predhodnikov. Zato je avtor najbolj dognano napisal tiste strani, na katerih obravnava Oblakove *Modre prozore* (Modra okna) pa dela *Krilati karavan* Stevana Bulajića in *Sunčana obala* Alekse Mikića, medtem ko je razgrnil vso pestrost in bogastvo svojega interpretacijskega registra na straneh, posvečenih domišljijski in pravljичni prozi Branka V. Radićevića, Slavka Janevskega in Ele Peroci.

Pri nas so malo pisali o fantastiki v delih za otroke (pomembna izjema je dr. Milan Crnković, v novejšem času pa dr. Novo Vuković), Marjanović pa je, ne da bi se lotil teoretične razlage in diferenciranja oblikovnih pojavov te v bistvu zelo nestabilne kategorije, prikazal oblikovanje njenih vsebinskih jeder in načine njenih premikov v irealno, značilne za pravljico tega tipa v jugoslovanskem prostoru.

Vsekakor so stvaritve Slavka Janevskega, zlasti *Šekerna prikazna* iz leta 1953, obogatitev in požlahtnitev realno obstoječih možnosti v bogati folklorni tradiciji pisateljevega domačega kraja, v kateri se fantastično kakor v pravljici pojavlja kot sestavina naravnega reda stvari, kot neodtujljiva izkušnja pravljичnega junaka, ki sploh lahko obstoji samo v svojem nadrealnem izmišljenem svetu. Fantastika *Karambe Barambe* pa je bolj znansirana in zmode-

lirana »čas kao bajka, čas kao maštovita priča, kao fikcija i kao san, a koja je, ipak, uvek jedna nova realnost.«

Branko V. Radićević, izhajajoč iz istih pripovednih, folklornih premis (»Ja, u stvari prepričavam sve ono, što sam davno, davno, kada sam bio dete, čuo od svoje majke. I opet, moram da priznam, mati je moja mnogo lepše pričala«) je v *Učenom mačku* še bolj pa v *Bajci o šaljivdžini* povezal tradicionalno z modernim, pravljичno z bizarnim, prenesel barve fresk pod cirkuški šotor, prepletal grotesko in bajko, spajal folklorne izkušnje jezika z njegovo novo zvočnostjo, pomešal drobce realnosti in sanj, vnašal v pravljичni svet humoristično-satirične elemente in tako zvaril svojo poetično alkemijo, spojine originalne in banalne, ki se jim čudiš in so ti hkrati zelo znane.

Ela Peroci, izhajajoč iz sveta pravljичne dediščine, je najsubtilnejše razpredla niti moderne fantazijske pravljice, ki je vsa v celoti rezultat »visokog reda imaginacije«. Pisateljica na robu vsakdanjosti odkriva čudežno deželo drugačnih razsežnosti in nenavadnega časovnega ter vzročno-posledičnega zaporedja stvari. V njej nastaja območje popolne svobode, realne eksistence neobstojnega in čudežnega. Medtem ko Perocijeva opazuje irealni svet otroštva, ne odklanja njegovih stikališč in prepletanja z realnostjo in njeno materialnostjo. V bistvu se ta dva svetova ne ločujeta in si ne nasprotujeta. Zato Marjanović ugotavlja, da je pri obravnavi otroštva »fikcija samo piščev ugao posmatranja, njegova distanciranost od deteta, mada sve drugo odgovara savremenom i stvarnom«.

Ta knjiga Voje Marjanovića je nastala kot rezultat intimnega odnosa do otroške literature in pozornosti

ga spremljanja njenih pojavov na prostranem jugoslovanskem ozemlju. Ugotavlja literarne smeri in njihovo trajanje ter osvetljuje razmere v težnji, da bi posameznosti in konkretnosti pripomogle k temu, da se dokoplje do splošnejših in obsež-

nih dognanj, ki so elementi, s katerimi oblikuje svojo veliko sintezo, k njej pa je — kakor k smiselnemu jedru — usmerjena vsa njegova dejavnost teoretika in kritika.

Zorica Turjačanin
(Prevedla Gema Hafner)

ZA IZVIRNO LEPOSLOVJE

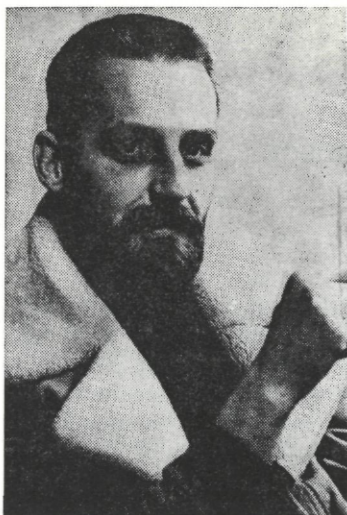
JOŽE SNOJ: AVTOMOTO MRAVLJE
PESMI ZA PUNČKE

Utemeljitelj žirije

Obe Snojevi knjigi za otroke, fantazijski roman *Automoto mravlje* in zbirka *Pesmi za punčke*, združujeta značilne, izvirne in samosvoje snovne in estetske sestavine, ki imajo vse pogoje, da s svojimi posebnostmi pritegnejo pozornost in misel bralcev različnih starostnih stopenj. Obe deli zato predstavljata pomembno obogatitev našega sodobnega mladinskega pripovedništva in pesništva.

Automoto mravlje so fantazijsko razgibana pripoved o dogodivščinah dveh otrok v stehnziranem in strogo organiziranem svetu mravelj, kamor ju zanese avtorjeva ustvarjalna domišljija. V situacijah, ki jih fantiča prepoznavata in spretno obvladujeta, bo pozorni bralec odkril prenekatero reminiscence na sodobni stehnzirani in vase zaprti svet, še posebno urbane civilizacije, pa odtujenih odnosov med ljudmi. Za mladega bralca so nedvomno privlačne spretno podane stopnje v fabulativni zgradbi pripovedi, katere posebnost ni le fantazijska razgibanost, pač pa v enakovrednem pomenu tudi tekoč, igriv jezik, poln logičnih in zato razumljivih besednih novotvorb, ki bralca usmerjajo na pota še neuporabljene izrazne možnosti slovenskega jezika.

Pesmi za punčke so napisane iz enotnega jedra, iz doživetja materinstva in otroštva. Uganko rojstva upodablja pesnik v tej sicer ne preveč preprosti poeziji z metaforiko, odprto za različne stopnje bralčevega interesa, predvsem pa popolnoma nekonvencionalno sproščeno, brez zadržkov, vendar na ravni afirmativne človečnosti.

Jože Snoj, književnik, publicist, književni in gledališki kritik, urednik. Rojen leta 1934 v Mariboru. Na ljubljanski filozofski fakulteti študiral slavistiko in primerjalno književnost, diplomiral leta 1960. Deloval kot lektor in novinar pri časopisnem podjetju Delo, zdaj je urednik pri Državni založbi Slovenije.

Objavlja poezijo, prozo, kritiko, publicistična dela. Prvo knjižno izdajo za mladino objavil 1969 in prejel zanjo Levstikovo nagrado.

DELA ZA MLADINO:

Barabákos in kosi ali kako si je Pokovčev Igor po pravici prislužil in pošte-no odslužil to ime. Ilustr. Božo Kos. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Cicibanova knjižnica.)

Levstikova nagrada 1969.

Lajna drajna. Ilustr. Jože Ciuha. Ljubljana, Mladinska knjiga 1971. (Cicibanova knjižnica.)

Stop za pesmico. Ilustr. Jože Ciuha. Ljubljana, Mladinska knjiga 1973. (Cicibanova knjižnica.)

Avtomoto mravlje. Ilustr. Melita Vovk-Stih. Ljubljana, Mladinska knjiga 1975.

Levstikova nagrada 1976.

Pesmi za punčke. Ilustr. Lidija Osterc. Ljubljana, Mladinska knjiga 1976. (Cicibanova knjižnica.)

Levstikova nagrada 1976.

IVAN SELJAK ČOPIČ — AFRIŠKE PRIPOVEDKE

BEVK: KNJIGA O TITU

DEFOE: ROBINSON CRUSOE

Utemeljitev žirije

Žirija je po pregledu bogate žetve mladinskih ilustracij v knjigah, izdanih v letih 1975 in 1976, ugotovila, da je pretežna večina ilustriranih izdaj nad kvalitetnim poprečjem, ki je pri nas že nekaj let visoko in trajno. Očiten je nastop mlajših generacij, ki so v našo zdaj že tradicionalno otroško ilustracijo, za katero je značilna predvsem likovna izbrušenost in slogovna poenostavitev predstavljenega sveta do take mere, da je včasih interpretiran v izčiščenih, vsem razumljivih podobah — znakih, prinesla predvsem dve novi komponenti: prvo, realistično, včasih kar »superrealistično« odzivanje na življenjsko stvarnost z vsemi nadrobnostmi akcije, situacije, mimičnih razpoloženj, psiholoških označitev protagonistov, ki tovrstno ilustracijo po eni strani veže na našo staro realistično, po drugi pa upošteva odmeve popartistično-stripovskih rešitev. In drugo, izrazito spontano ilustracijo, osebno odzivno, s črto seizmografsko zapisujočo vse podoživljajske utripe avtorja — slikarja ob literarni predlogi, ilustracijo, ki nas očara prav s svojo nekonvencionalnostjo, saj se izogiblje vsakršnji vkalupljeni stilizaciji. Med avtorji te mlade vrste sta izstopala s svojim delom predvsem akademski slikar Kostja Gatnik in Marjan Manček. Vsekakor je to zvrst ilustracije, ki se obeta v prihodnjih letih še razrasti in resno konkurirati tipu ilustracij, ki smo jih omenili na začetku. Vzlic temu pa je bila žirija soglasnega mnenja, da je prav med danes že »tradicionalnimi« ilustracijami letos nekaj takih izrazitih dosežkov, ki pomenijo novo stopnjo v razvoju avtorjev, hkrati pa tako očitno stopnico v vzponu slovenske ilustracije, da mora med njimi iskati nagrajenca. Najvidneje so izstopali trije avtorji: Ivan Seljak Čopič, Marlenka Stupičeva in Ančka Gošnikova. Pri vseh treh je opaziti nedvomne novosti v sproščanju njihove slikarske imaginacije pa poustvarjanja takšnega likovno sugestivnega razpoloženja, da doživljamo te ilustracije kot iskreno likovno poetiko.

Žirija se je odločila podeliti letošnjo Levstikovo nagrado Ivanu Seljaku Čopiču, ki je v *Afriških pripovedkah*, *Robinsonu Crusoe* in *Knjigi o Titu* ob treh različnih literarnih predlogah z izjemnim posluhom za vsebinske različice teh del ustvaril ustrezno likovno ponazoritev. Ob vrhunski kvaliteti barvnih ilustracij si zaslužijo še posebno pohvalo njegove črno-bele risbe, s katerimi je dosegel malokrat videno umetniško intenzivnost. Zato so te njegove ilustracije eden izmed prelomnih, tudi v daljši zgodovini naše ilustracije izstopajočih vrhov in se enakovredno postavljajo ob Pregljevo *Iliado* in *Odisejo*, Marlenke Stupice *Sneguljčico*, *Trnuljčico* in *Pastirja* ter ob Bizovičarjevo *Abecedarijo*.

Ivan Seljak Čopič se je rodil leta 1927 v Idriji. Od 1945 do 1949 je študiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Izpopolnjeval se je v Parizu. Leta 1970 je dobil Levstikovo nagrado za ilustracije v otroškem periodičnem tisku Ciciban, Pionir, Pionirski list. 1976 je prejel Priznanje partizanskega kurirja, ki ga festival Kurirček podeljuje ustvarjalcem za mladino.

Druga priznanja: Kajuhova nagrada, Nagrada vstaje, nagrada Prešernovega sklada, nagrada Mlado pokolenje.

Akaderskega slikarja Ivana Seljaka Čopiča štejemo med tiste slovenske ilustratorje, ki so že v NOB polagali s svojim grafičnim in risarskim delom temelje naše sedanje ilustracije. In med tiste slikarje, ki je njih slikarski in grafični razvoj neposredno povezan z razvojem na ilustrativnem področju. Še več, rekli bi lahko, da je Čopičevo ilustrativno prizadevanje vplivalo značilne lastnosti tudi njegovemu »čistemu« slikarskemu delu. Od začetnih, po svojih partizanskih učiteljih in vzornikih Nikolaju Pirnatu in Francetu Miheliču vzgledovanih ilustracij, ki so z ostro črto skušale poustvariti realne podobe akterjev dogodkov in povesti, njihovo zunanjo in psihološko karakterizacijo, je Čopič po študiju na akademiji že v letih specialke začel ubirati nova pota. Spodbujen od postkubističnih deformacij predmetnih obrisov je začel graditi lasten sodoben likovni slog, ki bi ga najlažje označili za ekspresivno sintetičnega. Realnim predmetom in osebam ni jemal oblik, ki so zanje značilne, niti jih ni členil na analitično

kubistične »fasete«, marveč jim je spreminjal občutena razmerja dolžin in širin ter jih tako prečaral v svojevrstne arabske, v obrise nekakšne oplemenitene realnosti. Že v Bevkovi *Knjigi o Titu* je leta 1955 pokazal, kolikšna je izrazna moč tovrstnih pretanjenih transformacij domišljij-sko umetniškega sveta. Splošno občudovanje je vzbudila njegova mojstrska likovna »prepesnitev« Andričeve umetnine *Aska in volk*, ki je potrdila Čopiču lasten ilustrativno umetniški svet. Tudi njegove številne ilustracije po knjigah in periodičnem časopisju so dokaz Čopičeve plodne domišljije, ki je vselej znala najti tekstom najrazličnejših zvrsti najbolj ustrezno interpretacijo v obliki in barvi. Vrstile so se uspele likovne »preobleke« mnogih spominov, povesti in črtic iz NOB (*Gregec Kobilica*, *Partizanski obrazi*, *Velika žrtev*), pa večje knjige iz domače in svetovne literature vse do *Robinsona Crusoea in Afriških pripovedk*, ki so mu prinesle Levstikovo nagrado.

Če bi skušali z likovno razčlemba ugotoviti, v čem je prikupnost in

likovna vrednost Čopičevih ilustracij, bi morali podčrtati zlasti dve prvini. Prva je že omenjeni tanek posluh za preoblikovanje predmetnih obrisov v čiste, vsebinsko izrazne like, ki vzlic vezanosti na izbrane realne predloge, denimo na človeške in živalske figure, na rastlinski in krajinski repertoar njegovih predstavitev, govorijo posebno govorico, lastno avtorjevimi ustvarjalnim hotenjem. Pri nas ne poznamo ilustratorja, ki bi bolj občuteno in hkrati bolj domiselno doumljal vidne podobe iz žive in nežive narave, katere je v besede prelila pisateljska domišljija. To je svet nove, umetniške resničnosti, ki živi v naših podoživetjih bolj resničen in zapomljiv kot tisti, ki ga beležimo vsak dan s svojimi očmi. Barva Čopiču ni glavna izrazna prvina, čeravno si je tudi tu dogradil svojo lastno paletto, po kateri ga moremo spoznati na prvi pogled. Zato pa vre največja moč njegovega izražanja iz občuteno grajene kompozicije. V njej je Čopič posnemanja vreden mojster, ki zna že z razdelitvijo slikovne ploskve, z razvrstitvijo akterjev slike zdaj v zgo-

ščene gruč, zdaj enakomerno porazdeljene po vsej površini, zdaj uporabljene kot protiutež velikim »praznim«, nenaseljenim lisam kompozicije, dosegati kar največji in najprepričljivejši izraz.

Ta kratka predstavitev akademskega slikarja Seljaka Čopiča ne bi bila popolna, če ne bi omenili tudi njegovega dela na področju slikarstva in grafike. S posebnim smislom za govorico črte in oblike je ustvaril nekaj nadpoprečnih ciklov grafik v linorezu in litografiji. V njegovem opusu je manj oljnih slik kot akvarelov, ki jim je znal vlti sebi lastno barvitost z dodatki prej omenjene trdne gradnje oblik in kompozicije. Še bolj pomembno pa je njegovo »monumentalno slikarstvo«, ki se je prelilo v številne zidne dekoracije v malone vseh zidnih tehnikah od sgrafitov do mozaikov in fresk. Najdemo jih po različnih družbenih in reprezentančnih poslopih, kot so republiška skupščina, Brdo pri Kranju, novinarski dom, kulturni dom v Zagorju in drugi.

Marijan Tršar

KNJIŽNE ILUSTRACIJE ZA MLADINO

Levec Peter: **Koraki v svobodo.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1945.

Sergeev J. V.: **Znanost in praznoverje.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1946.

Na juriš, naprej, partizan. Zgodbe in povesti. Ljubljana, Mladinska knjiga 1947.
Več ilustratorjev.

Pahor Jože: **Otrok črnega rodu.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1947.

Gajdar Arkadij [ps.] = Arkadij Petrovič Golikov: **Komandant snežene trd-**

njave. Ljubljana, Mladinska knjiga 1948.

Tri hčere. Tatarska pravljica. Ljubljana, Mladinska knjiga 1952. (Cicibanova knjižnica.)

Strle Franc: **Med proletarci.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1953.

Bevk France: **Knjiga o Titu.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1955.
Levstikova nagrada 1955.

Seliškar Tone: **Posadka brez ladje.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1955.

- (Sinji galeb. 26—27.)
 Levstikova nagrada 1955.
- Seliškar Tone: **Vesele in žalostne o mu-
 lah.** Ljubljana, Mladinska knjiga
 1957.
- Kunaver Pavel: **Neizprosni sever.**
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1958.
- ari hčere. Mongolska narodna. Ljub-
 ljana, Mladinska knjiga 1961. (Čebelica. 62)
- Seliškar Tone: **Vesele in žalostne o mu-
 lah.** Ljubljana, Mladinska knjiga
 1962. (Izbrana mladinska dela. 3.)
- Andrić Ivo: **Aska in volk.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1963. (Cicibanova
 knjižnica.)
 Levstikova nagrada 1963.
- Bevk France: **Knjiga o Titu.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1964. (Sinji galeb
 99.)
- Kranjec Miško: **Otroci, čigavi ste?**
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1964.
 (Sinji galeb. 103.)
 V knjigi tudi ilustracije Lajčija Pan-
 durja.
- Seliškar Tone: **Posadka brez ladje.**
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1965.
 (Izbrana mladinska dela. 7.)
- Aveline Claude: **Vagon 7 — sedež 15.**
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1965.
- Jurca Branka: **Gregec Kobilica.** Ljub-
 ljana, Mladinska knjiga 1965. (Čebelica. 99.)
- Pahor Jože: **Otrok črnega rodu.** Ljub-
 ljana, Mladinska knjiga 1965. (Moja
 knjižnica. Razred V/4.)
- Bevk France: **Knjiga o Titu.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1967. (Moja knjiž-
 nica. Razred III/3.)
- Pahor Jože: **Otrok črnega rodu.** Ljub-
 ljana, Mladinska knjiga 1967. (Moja
 knjižnica. Razred V/4.)
- Znidarčič Asta: **Zlati mrak.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1968.
- Geitzhaus Heinrich: **Sanje o eldoradu.**
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1971.
 (Sinji galeb. 155.)
- Grabeljšek Karel: **Partizanski obrazi.**
 Ljubljana, Borec 1972. (Kurirčkova
 knjižnica.)
- Jurca Branka: **Gregec Kobilica.** Ljub-
 ljana, Partizanska knjiga 1973. (La-
 stovke.)
- Babica in vnučka. Dopolnjevanka.
 Ljubljana, Mladinska knjiga 1973.
 (Cicibanova knjižnica.)
- Defoe Daniel: **Robinson Crusoe.** Ljub-
 ljana, Mladinska knjiga 1975. (Zlata
 knjiga.)
 Levstikova nagrada 1976.
- Afriške pripovedke. Ljubljana, Mladin-
 ska knjiga 1976. (Zlata ptica.)
 Levstikova nagrada 1976.
- Bevk France: **Knjiga o Titu.** Ljublja-
 na, Mladinska knjiga 1976. (Zlata
 knjiga.)
 Levstikova nagrada 1976.
- Seliškar Tone: **Velika žrtev.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1976. (Čebelica.
 193.)
- Murnik Rado: **Lepi janičar.** Ljubljana,
 Mladinska knjiga 1976. (Zlata
 knjiga.)
- Campagne Claude: **Zbogom mojih pet-
 najst let.** Ljubljana, Mladinska knji-
 ga 1977.

Utemeljitev žirije

V svoji poljudnoznanstveni slikanici *Kras* je avtor v zgoščenem besedilu pojasnil pojem krasa in pojem kraških pojavov, opisal geološke in pedološke procese ter nastanek kraških značilnosti in pojavov, kot so jame, ponikalnice, vrtače in doline, kapniki, škraplje, siga in lehnjak.

Z nevsiljivim vzgojnim pristopom je popeljal obiskovalca iz enega v drugo kraško okolje, ga približal naravi in njenim stvaritvam, obenem pa sproti predstavljal napore, prizadevanja in raziskovalne dosežke geologov, jamarjev, biologov in drugih raziskovalcev krasa.

Na koncu besedila so vprašanja za preskušanje znanja ter tablica za igro Človek ne jezi se, ki veselo popelje bralca med zanimivosti in lepote našega krasa. Vse besedilo spremljajo barvni posnetki (76), ki nazorno dopolnjujejo besedilo in plemenitijo estetsko podobo zelo prikupne publikacije.

Delo Rajka Pavlovca, priznanega pisca strokovnih in znanstvenih razprav ter vnetega in rednega sodelavca mladinskega tiska, bo gotovo opravilo svojo vzgojno in izobraževalno vlogo, saj bo enako dobro služilo v šoli in zunaj nje.

Rajko Pavlovec se je rodil 15. januarja 1932 v Ljubljani. Diplomirani inženir geologije, doktor geoloških znanosti, izredni profesor za geološke predmete na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo univerze v Ljubljani. Opravlja pomembne dolžnosti: predstojnik odseka za geologijo pri fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, predsednik Prirodoslovnega društva Slovenije, tajnik Društva Exlibris Sloveniae. Delo z mladino: vodja 4. in 5. mednarodnega mladinskega raziskovalnega tabora v Cerknici leta 1970 in 1971, kot knjižni urednik pri založbi Mladinska knjiga je uredil med drugim leksikon *Mladi vedež od A do Ž* (Ljubljana, Mladinska knjiga 1973). Za mentorsko delo z mladino je 1970 prejel priznanje republiške konference Zveze mladine Slovenije.

Samostojni publikaciji

Kras. Ljubljana, Mladinska knjiga 1976.
(Pelikan.)
Levstikova nagrada 1976.

Iz življenja kontinentov. Ljubljana,
Mladinska knjiga 1977. (Pelikan.)

Objave v periodičnem tisku za mladino

CICIBAN. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Prepir pod zemljo. 1973, št. 1.
Neuspeli lov. 1973, št. 2.
Kamela, ki orje po polju. 1973, št. 3.
Reko so prestavili. 1973, št. 4.
Tovornjaki, večji kot hiša. 1973, št. 5.
Konj, ki je imel posebne navade. 1973,
št. 6.
Reka s tremi imeni. 1973, št. 7.
Vulkan je uničil mesta. 1974, št. 8.
**Mladi vedež — velik kup zanimivosti in
lepih slik.** 1974, št. 8.
Veliki popotniki med ptiči. 1974, št. 9.
Sotočje dveh rek pod zemljo. 1974, št. 10.
Grlica prodira v Evropo. 1974, št. 11.
Rešena žaba. 1974, št. 12.
Netopirjeva večerja. 1974, št. 13.
Red pri mravljah. 1974, št. 14.
Muca je ustavila promet. 1974, št. 15.
Hotel za mušice. 1974, št. 1.
Srečanje z medvedom. 1974, št. 2.
Človek prodira v vesolje. 1974, št. 3.
Burja lahko prevrne vlak. 1974, št. 4.
Pesek na puščavski cesti. 1974, št. 5.
Pes, ki je vabil k igri. 1974, št. 6.
Reka zarezuje breg. 1974, št. 7.
Muzej globoko pod zemljo. 1975, št. 8.
Človek pomaga človeku. 1975, št. 9.
Ne muči živali. 1975, št. 10.
Godi se mi krivica. 1975, št. 11.
Ptičja kopel v blatu. 1975, št. 12.
Kažipot v puščavi. 1975, št. 13.
Sol na obali. 1975, št. 14.
Lov na divjega petelina. 1975, št. 15.
Močeračev beg. 1975, št. 1.
Nagnjena hiša. 1975, št. 2.
Tekoče zlato vre iz zemlje. 1975, št. 3.
Polžki v zavetišču. 1975, št. 4.
Lisica razkazuje svoje mladiče. 1975,
št. 5.
Stopinje v kamnu. 1975, št. 6.
Ježevo trdno spanje. 1975, št. 7.
Živahne veverice. 1976, št. 8.
Velika prijateljca. 1976, št. 9.
Divje živali na cesti. 1976, št. 10.
Gorski pašniki. 1976, št. 11.

Človek in živali. 1976, št. 12.
Premeten ptiček. 1976, št. 13.
Gamsi se sankajo. 1976, št. 14.
Zgodba o mačku. 1976, št. 15.
Otok, ki ni več otok. 1976, št. 1.
Postrani drevje. 1976, št. 2.
Celine potujejo. 1976, št. 3.
Poplava v podzemlju. 1976, št. 4.
Izumrli ptiči. 1976, št. 5.
Dolgouhi zajec. 1976, št. 6.
Morje narašča in upada. 1976, št. 7.
Plazovi v gorah. 1977, št. 8.
Orlovi mladiči. 1977, št. 9.
Umazana voda. 1977, št. 10.
Strupen zrak. 1977, št. 11.
Potok je drvel skozi hišo. 1977, št. 12.
Megla ovira promet. 1977, št. 13.
Naši predniki izpred tisočletij. 1977,
št. 14.
Krave so prišle same domov. 1977, št. 15.

MLADINA. Ljubljana, Mladinska knjiga.

**Ostanki ledenodobnih živali v podze-
meljskih jamah.** 1958, št. 26.
Kovačnica boga Vulkana. 1958, št. 31.
**Po sledovih starodavnih jezer na Slo-
venskem.** 1959, št. 2.
Srečanje z mamutom. 1959, št. 5.
Veter — njegovo življenje in delovanje.
1959, št. 13.
**Morje — preoblikovalec zemeljske po-
vršine.** 1959, št. 23.
Kaj je lehnjak? 1959, št. 35.
Divje živali sredi Basla. 1960, št. 7.
Sprehod v naše podzemlje. 1961, št. 16-17.
Najbolj fantastična vrtina. 1961, št. 19.
Skrivnosti našega Barja. 1961, št. 36.
Edinstveno podzemlje na svetu. 1962,
št. 16.

MLADI ROD. Celovec. (Ponatis iz Ci-
cibana)

Tovornjaki, večji kot hiša. 1975, št. 7-8.
Red pri mravljah. 1975, št. 9-10.
Hotel za mušice. 1975, št. 1-2.
Muca je ustavila promet. 1976, št. 9-10.
Tekoče zlato vre iz zemlje. 1976, št. 3-4.

PIONIR. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Sprehodi v svet okamenin. 1971, št. 4.
Idrija in njeno tekoče srebro. 1972, št. 1.
Sprehod med izumrle ptiče. 1972, št. 4.

Podpeški »marmor« — eden najlepših slovenskih okrasnih kamnov. 1972, št. 5.

Zanimivi kamnolomi sredi Istre. 1973, št. 7.

Knjiga je moja! 1973, št. 1.

Ali poznate Istro? 1973, št. 3.

Bogastvo iz zemeljske notranjosti. 1973, št. 3.

Mladi vedež — Kaj je leksikon in kako nastane? 1974, št. 7.

Veliki okamnili morski ježki v Istri. 1974, št. 7.

Srečanje z dr. Mirkom Malezom — raziskovalcem sledov pračloveka. 1974, št. 10.

Raziskovalna naloga za mlade geologe. 1974, št. 1.

Kamnolom pri Črnem Kalu. 1974, št. 3.

Kako si urediš geološko zbirko. 1974, št. 4.

Usedline — najpogostejše kamnine v Sloveniji. 1974, št. 5.

Po sledovih nekdanih ognjenikov na Slovenskem. 1975, št. 6.

Lehnjak, kamnina, ki nastaja pred našimi očmi. 1975, št. 2.

Skozi geološko zgodovino naših krajev. 1976, št. 6.

Okamnena riba. 1976, št. 3.

Mamut — velikan mrzlih obdobj preteklosti. 1976, št. 4.

Konj in njegovi predniki. 1977, št. 9.

PIONIRSKI LIST. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Zakaj zemlja drsi? 1977, št. 22.

Školjke in polži v »mrtvih« kamnih. (Kako so nastale Julijske Alpe). 1978 št. 26,

RODNA GRUDA. Ljubljana. (Ponatis iz Cicibana)

Gorski pašniki. 1977, št. 9.

TIM. Ljubljana. Tehniška založba Slovenije.

Mladim geologom na pot. 1963, št. 5.

Geološko kladivo, dleta in še kaj. 1963, št. 6.

Geološki kompas. 1963, št. 7.

Višinomer, lupa in steklenička za solno kislino. 1963, št. 8.

Nabiranje vzorcev na terenu. 1963, št. 8.

Po slovenski obali kot geolog. 1963, št. 9-10.

Urejevanje geološke zbirke. 1963, št. 2.

Apnenec in dolomit. 1963, št. 2.

Pirit in galenit za našo geološko zbirko. 1963, št. 2.

Cinabarit in še kaj za vašo zbirko. 1964, št. 5-6.

Kamenine in okamenine v Goriških brdih. 1964, št. 7-8.

Priprave kamenin za mikroskopiranje. 1964, št. 9-10.

Snežinke, sneg, led in njihove zanimivosti. 1964, št. 3.

Tabor mladih raziskovalcev. 1969, št. 1.

Druge objave

Kranj — Sv. Jošt — Škofja Loka. V: Geološki izleti po Sloveniji. Ljubljana, Mladinska knjiga 1958. (Mladi geolog 2.)

Več deset člankov v revijah *Proteus* ter *Življenje* in *tehnika*, od katerih so nekateri pisani za otroke oziroma mladino.

»Priznanje partizanskega kurirja«, ki ga festival Kurirček podeljuje vsako leto umetnikom za njihove izredne dosežke na področju umetniškega snovanja za otroke in mladino, sta za leto 1977 prejela književnika Mirko Petrović (na sliki desni) in Gligor Popovski (na sliki levi). Na slovesnosti v Mariboru 15. decembra 1977 sta o umetniškem ustvarjalnem delu nagrajencev spregovorila dr. Slobodan Ž. Marković, ki je predstavil Mirka Petrovića, in Aleksandar Popovski, ki je predstavil Gligora Popovskega.

Književnika Popovski in Petrović pri podelitvi priznanja

MIRKO PETROVIĆ

V srbski književnosti za otroke je že četrto stoletja pomembno prisoten ustvarjalec, ki je v svojem bistvu ostal deček. To je resnica. Ko je leta 1952 stopil na tla čarobnega sveta poezije, mu je bilo že petindvajset let. Očitno je začaran in se je zato naselil v njem, uživajoč v njegovi lepoti, toda ta svet tudi dopolnjuje z novimi stvaritvami, bogati njegovo lepoto z barvami, s sozvočji, z vzdusjem in z dogajanjem iz svojih literarnih besedil. Napovedoval je boj vsem tistim, ki so otroštvo ogrožali, ga napadali ali mu pretili. Vsa ta leta se je boril za pristne vrednote otroškega sveta, za otroško igro, za domišljijo in sanjarjenje, za obstoj in nemoteni razvoj otrok, za človečnost in svobodo otrokove osebnosti. Mirko Petrović, ki je

pravzaprav ostal deček (o njem teče beseda), je v zanosu te bojevite igre za življenje izgubil merilo, s katerim se določajo meje med stvarnostjo in svetom sanj: med resničnim bojem, ki ga je bil začel kot petnajstleten v domačem okolju v Sremu, na nekem dvorišču, na ulici ali na trikotnem trgu v Sremski Mitrovici, in med donkihotskim bojem, ki ga je deset let pozneje nadaljeval, ustvarjajoč pesmi, povesti, romane in drame, da bi prihodnje rodove obvaroval pred zlobo.

Mirko Petrović je prizorišča lastnih in ljudskih bojev prenesel na papir, popisal je stotine in stotine listov z literarnimi besedili, ki so zbrana v knjigah, uvrščena v razne revije in časnike vsepovsod po Jugoslaviji in Evropi, kdaj pa kdaj tu-

di v čitanke, ali pa so jih številni poslušalci ohranili v ušesih in srcih kot vesel odmev avtorjevega hripavega glasu. Na teh listih je zapisal, kako se je veselil življenja in trpel zaradi krivic, zatopljen v igro pozabljal na vse, ko pa je bilo potrebno, je razmišljal, opazoval in se vživljal v človeka ter z veliko zavzetostjo zamisli uresničeval v dejanja. Ne glede na to, ali so stvaritve Mirka Petrovića zbrane v knjigah (naštel sem jih osem) ali objavljene v revijah in zbornikih, so jih mladi bralci prebirali in jih bero v jezikih vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti ali prevedene v mnoge tuje jezike po svetu, se tako srečujejo z njimi, jih osvoje in ohranjajo, vtakane v svoja čustva in misli.

Mirko Petrović je v resnobni igri govoril oziroma zapisoval svoja sanjarjenja in svoje vizije ter prepričljivo prikazal zgodovino človeštva, zgodovino svojega naroda in svojo življenjsko zgodbo. Večino predstav tega poetičnega sveta je umetniško konkretiziral v času, v procesih, v dogodkih in junakih narodnoosvobodilnega boja. Življenjska stvarnost revolucije je navdihovala pisatelja. Svoje spomine, opažanja in doživetja je prepletel, jih dopolnil z domišljijo in ustvaril celo vrsto enkratnih poetičnih dogodkov, prizorov in vizij, ki so tako sugestivni in prepričljivi, da se ohranjajo kot legenda in nova stvarnost, kjer se plemenite ideje uresničujejo v dejanjih, izhajajoč iz stališč, v katerih je pisatelj našel vzor in navdih. Bralci novih rodov po svojih mestih iščejo ali si zamišljajo trikotne trge, ulice, bregove potokov in rek, shajališča in hiše, kjer bi se junaki Petrovićevih del — dečki in deklice — lahko igrali, se sprehajali, kramljali, se skrivaj dogovarjali, bili zaljubljeni drug v drugega, imeli radi ljudi in dobra dela, ljubili svobodo, se udele-

ževali razigranih potegovščin, sodelovali v akcijah rodoljubnih družin in v junaških podvigih. Sodobni bralci — dečki in deklice — postajajo svojevrstni sodelavci, iščejo svoje mesto med Petrovićevimi junaki, kakršne je ustvaril pisatelj, ali pa si jih sami zamišljajo, opredeljujejo se za pozitivne ideje in ideale, obsojajo nečlovečnost, izprience in pojave mračnjaštva: zoper vse to so se borili udeleženci ljudske vstaje. V tem časovnem in prostorskem okviru je slišati odmeve pesmi, ki jo je že zdavnaj (za današnje otroke pomeni to pred štiridesetimi leti) pred vojno začel igrati neki godec na dvorišču — kakor opisuje Petrović. Umetnost, ubirajoč strune, spletene iz pesnikovih besed, s to pesmijo povezuje melodijo pravega življenja in humanizma, ki so jo povzeli dečki-borci pa mladi graditelji v povojnih dneh in jo sodobni bralec doživlja kot svojo.

O čem vse je Mirko Petrović pripovedoval v svojih knjigah *Svirač u dvorištu*, *Deca velikog grada*, *Vesela vrteška*, v trilogiji *Dečaci s trouglastog trga*, *Rodjendan*, *Dan jučerašnji* — dan sutrašnji pa v romanu *Branka* in v najnovejši zbirki povesti *Kad kaskaju plavi konji*. Predvsem je pripovedoval o resnici in priznal, da ne čuti meja med življenjem in umetniško resnico. Pisatelj pravi: »Ja ne osećam potrebu da izmišljam. Čini mi se, da sam život svakodnevno piše toliko lepih priča da pisac treba samo da jih obradi i prenese na papir.« Njegove knjige so najboljši prepričljiv dokaz njegovih besed. Edino, kar se tudi avtorju ni zdelo poudariti, je to, koliko »pri obradi i prenošenju« življenjskih zgodb na papir v besedilu ostane tega, kar se je res primerilo, in koliko je tistega, kar se je njemu zdelo, da bi se utegnilo zgoditi. Petrović je pisal prozo tako prepričljivo, reali-

stično in doživeto, da tisti, ki bere njegove romane in povesti, ko pridejo v Sremsko Mitrovico, vprašujejo, kje je v tem mestu »trouglasti trg«, ali je na njem spominsko obeležje v počastitev hrabrih dečkov, ki so napadli poslopje nemškega okrajnega poveljstva, kje se nahaja ta ali ona ulica, kjer so se igrali ali se borili junaki Mirka Petrovića. Namesto odgovora na ta vprašanja in na mnoga druga (če so živi tisti junaki, ki so preživeli spopad, kakor piše v Petrovićevi knjigi), bi mi morali reči: blagor mestu, ki mu je literarna legenda povečala število trgov in ulic, lepši je ta svet, v katerem so preživeli dečki-borci še po desetletjih mladostni, kjer se trajno spominjajo junaštev padlih, kjer ljubezen, igre in pogum bogate življenje. Mirko Petrović je določeno obdobje, pokrajino in mesto upodobil kot literarno vizijo. Z umetniško silo svoje ustvarjalnosti je mračno in hkrati

svetlo obdobje narodnoosvobodilnega boja poveljčal v legendo, ki si jo mladi bralci vtisnejo v srce in živi iz roda v rod.

Dinamizem proze Mirka Petrovića izhaja iz globoko doživetih vsebin, iz dejanj, ki se uresničujejo v besedilih, iz potegavščin, ki so splet igre, domišljije in realnosti, bodisi, da si jih nosilci vlog le zamišljajo ali v njih resnično sodelujejo. Tudi taka doživetja pripomorejo k širjenju in vplivanju žlahtnih človeških lastnosti, ki tako postanejo mikavnejše in bolj sprejemljive. Uspešna umetniška prenašanja miselnosti NOB je tudi ena izmed odlik Petrovićevih del. Postal je ujetnik te tematike in že več kot petindvajset let v njej spet znova in znova najde in čudovito prikaže splošno veljavne človeške vrednote.

Slobodan Ž. Marković
(Prevedla Gema Hafner)

DELA ZA MLADINO

Svirač u dvorištu. Sarajevo, Svjetlost 1957. (Biblioteka Mladi dani.)

Ponatisi in nove izdaje:

- Sarajevo, Svjetlost 1964. (Školska lektira. 21.)
- Ilustr. Ibrahim Krzović. Sarajevo, Veselin Masleša 1965. (Lastavica. Izbor 100 knjiga. 76.)
- Ilustr. Saša Mišić. Beograd, Mlado pokolenje 1966. (Lektira za V raz. osn. škole.)
- Ilustr. Branko Miljuš. Beograd, Borba 1967. (Žar-ptica. Biblioteka za dečje popodne. Kolo XXXIII. 129.)
- Ilustr. Ibrahim Krzović. Sarajevo, Veselin Masleša 1967. (Lastavica. Izbor 100 knjiga. 83.)

- Ilustr. Saša Mišić. Beograd, Mlado pokolenje 1968. (Lektira za V razr. osn. škole.)
- Ilustr. Saša Mišić. Beograd, Mlado pokolenje 1970. (Lektira za V razr. osn. škole.)
- Ilustr. Saša Mišić. Beograd, Mlado pokolenje 1971. (Lektira za V razr. osn. škole.)
- Ilustr. Saša Mišić. Beograd, Mlado pokolenje 1972. (Lektira za V razr. osn. škole.)
- Beograd, Nolit 1976. (Lektira za V razr. osn. škole. 15.)

Imperator (Orden. Svirač u dvorištu.) Sarajevo, Veselin Masleša 1961. (Mala dačka biblioteka. Školska lektira za VII razr. osn. škole.)

Deca velikog grada. Ilustr. Željko Marjanović. Sarajevo, Veselin Masleša 1964. (Lastavica. 9.)

Ponatisi in nove izdaje:

- Sarajevo, Veselin Masleša 1969. (Lastavica.)
- Sarajevo, Veselin Masleša 1970. (Lastavica.)

Prevodi:

Decata na zemjata. Prev. Panče Mihajlov. Skopje, Nova Makedonija 1966. (Biblioteka Naš svet. Kolo III. 10.)

A nagyváros gyermekei. Ford. Geller Tibor. Ill. Milorad Mihajlović. Novi Sad, Forum 1967.

Dečaci s trouglastog trga. Ilustr. Sava Nikolić. Beograd, Mlado pokolenje 1964. (Biblioteka Neven. 10.)

Prevodi:

Dečki s troogelnega trga. Prev. Ivo Zorman. Ilustr. Sava Nikolić. Ljubljana, Borec 1966. (Kurirčkova knjižnica.)

Decata od triaglestiot plošad. Prev. Mile Markovski. Ilustr. Aco Kaevski. Skopje, Nova Makedonija 1966. [Cir.] (Biblioteka Razvigor. Kolo III. 6.)

Djelmoshat e sheshit trekandsh. Përktheu Hasan Vokshi. Ilustr. Aco Kaevski. Shkup, Nova Makedonija 1966. (Biblioteka Gëzimi.)

A feketé vitorlás. Ilustr. Jovan Lukić. Ford. Torok Csaba. Novi Sad, Forum 1968.

Copili din piata triunghiulară. Trad. Mihai Condali. Ilustr. M. Condali. Pancovia, Libertatea 1967.

Mostovi. Ilustr. Mihailo Pisanjuk. Beograd, Mlado pokolenje 1967. (Biblioteka Neven. 22.)

Ponatisi in nove izdaje:

- Sarajevo, Svjetlost 1967. (Biblioteka Mladi dani.)

Prevodi:

Mostovi. Roman. Prev. Vlado Firm. Ilustr. Mihajlo Pisanjuk. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967.

Dan jučerašnji, dan sutrašnji. Ilustr. Ljiljana Popović. Novi Sad, Kulturni centar 1969. (Detinjstvo. 5.)

Branka. Ilustr. Mladen Veža. Sarajevo, Veselin Masleša 1971. (Lastavica. 130.)

Prevodi:

Branka. Preložil Ján Jankovič. Ilustr. Anna Bartošová. Novy Sad, Obzor 1975. (Edícia Maj.)

Talasi Dunava. Ilustr. Ivan Petković. Titograd, Pionirski kulturni centar 1973. (Biblioteka za djecu Sokolić. Kolo III. 5.)

Treća obala Dunava. Ilustr. Dušan Gavela. Beograd, Vuk Karadžić 1975. (Zlatna grlica.)

Kad kaskaju plavi konji. Ilustr. Aleksandar Hecl. Beograd, Nolit 1977.

Drugi prevodi:

Deklica s 7 mandeljni. Prev. Marija Kovačić. Ilustr. Milan Bizovičar. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1974. (Čebelica. 167.)

Vesela vrteška. Prev. Panče Mihajlov. Ilustr. Mladen Tunik'. Skopje, Nova Makedonija 1965. (Biblioteka Drugarče. Kolo II. 5.)

Ringishpili. Përk. Jusuf Selimi. Ilustr. Mladen Tuniq. Shkup, Nova Makedonija & Detska radost 1965. (Biblioteka Fotosi. 5.)

Sen salincak. Cev. Nusret Diso Ülkü. Üsküp, Nova Makedonija 1965. (Tamuračuk kitaplari. Seri II. 5.)

Pesnik in prozaik Gligor Popovski sodi med avtorje, ki v makedonski književnosti za mladino izpričujejo zelo dolgo in plodovito prisotnost. Ne samo kot avtor množice knjig poezije in proze za otroke, radijskih iger in televizijskih scenarijev, marveč tudi kot dolgoletni urednik revij in listov za mlade je Gligor Popovski začrtal in še danes začrtuje globoko sled kot pobudnik in usmerjevalec dela svojih mlajših kolegov.

O tem zgovorno pričajo podatki o urejanju listov in revij za mlade: *Pionerski vesnik*, *Titov pioner* in *Razvigor*, danes pa ureja lista za najmlajše *Drugarče* in *Rosica*. Popovski je avtor mnogih pesniških knjig, od katerih so najpomembnejše *So trotinet po cel svet*, *Parada na cvekinjata* in *Skazna za najjunakot* ter v prozi *Drvarče*, *Skazna za deto Vilen*, *Dalečen svet*, *Skazni za Vozovija*, *Mornarot Nep*, *Biljana* in še posebej romani *Crvenata raka*, *Ispit in Bojan*. Pomembne so tudi njegove radijske igre *To je naš človek*, *Noč z neznancom* in *Kanarček generala Megalona*. Veliko priljubljenost pri mladih gledalcih si je pridobil kot avtor televizijske serije *Da vidam da vidam što da vidam*. Ta pisanost in obseg zbujaata spoštovanje in navdušenje, še posebno, če vemo, da avtor kljub različni tematiki izpričuje celovitost posebno v izraznem postopku.

Že v prvih literarnih objavah pesmi in črtic se je Gligor Popovski opredelil za klasičen realističen pristop h gradivu, kar pa ni v nasprotju z nekakšno romantično obarvanostjo pripovedi. To je posebej opazno v njegovih pesniških in proznih delih s tematiko revolucije in narodnoosvobodilnega boja, kjer junaki pogosto celo v vsakdanjem

teku vseljidskega odpora in borbe proti fašističnim okupatorjem dokazujejo herojstvo, ki že spominja na brezumje romantikov, prav tako pa čiste viteške odnose do premaganih oziroma onesposobljenih sovražnikov.

Že v črticah iz zbirke *Most* (izšla leta 1959), ki prinaša šestnajst krajših in daljših zgodb s temo NOB ter sodi med redke pri nas izdane knjige s tematsko enovitostjo, se talent Gligorja Popovskega kaže v najlepši luči. Čeprav se na prvi pogled zdi, da je avtor stopil na novo tematsko področje, na področje NOB in revolucije, je to delo v bistvu nadaljevanje že začete pripovedi o življenju otrok na vasi, kakor ga srečamo v knjigi *Drvarček* in kakor se kaže tudi v njegovih kasnejših proznih knjigah. V življenje otrok se preprosto vmeša vojna, okolje je isto, le da vanj stopajo prišleki, tujci, vsiljivci. Tu zanje ni prostora, njihova prisotnost moti in zbuja nerazumevanje, ko pa postanejo izzivalni, se otroci postavijo na stran svojcev, najprej najbližjih, staršev, sorodnikov, sovaščanov, pozneje pa na stran svojega rodu ali pa se kar samostojno in odkrito spopadejo s sovražniki. Tu ni ničesar posiljenega — od prvih spoznanj pa vse do nastanka sovražnosti in udeležbe v razpletu dogodkov. Nidžo, kakor tudi Timko, Gavro, Kirče, Mitko in drugi mali junaki Gligorja Popovskega so cvet in veselje vasi, so razposajeni in pridni, so nedeljiv del vaše vsakdanjosti, so bistvo atmosfere, prav tako kot črede ovac in meketajočih koz in oslov in psičkov, in kakor hitro kaj grozeče poseže mednje, v to atmosfero, najsi je to pes Karaman, ki ga ubijejo, ali požig vasi in nasilje nad vaščani, se

takoj vname upor in se rodi sovražstvo. Otrok zahrepeni po maščevanju in če mu ne pomagajo ali ga ne usmerijo odrasli, bo sam skoval svoje maščevalne načrte; navdušen bo in bo začutil veliko zadovoljstvo, da se mu je posrečilo maščevanje: niti trenil ne bo ob prizoru, ko zaradi njegovega maščevanja zleti v zrak kamion sovražnikovih vojakov in to je prav isti otrok, ki se tako zelo veseli življenja in ki tako zelo ljubi ljudi. Gligor Popovski nikjer ne reče, da pozverinjeni niso ljudje; že njihova dejanja sama bodo malega borca privedla tako daleč, da ne bo niti pomislil, da so.

Pozneje bo zelo težko prepričati otroka, da ranjeni vojak ni več sovražnik, a saj je vendar kot življenje samo, surov in plemenit obenem: odprl bo svoje veliko srce in bo pomagal ranjencu, da ozdravi. Nekaj globoko v njem mu pravi, da mora priti dan, ko bo treba plemenitost poplačati s plemenitostjo, dobroto z dobroto, ob človeku lahko živi samo človek z vsem tistim, kar ima rad in kar mu služi.

Na ustrezen način je izpovedana tudi vsebina romana *Rdeča roka*, duhovito besedilo o rdeči črki »R«, zapisani na starih zidovih vaških hiš; to je v resnici eden naših najboljše napisanih tekstov, za katerega je mogoče brez zadržka reči, da označuje našo atmosfero za razliko od določenega števila tekstov s podobno vsebino, ki te vselej postavljajo pred dilemo, ali se je to sploh dogajalo pri nas.

Kaj je tisto, kar označuje ta roman, da je takšen, kot je?

Vsekakor njegova nevsiljiva vsebina. Vse se začenja nekako samo po sebi. Mladinci se preprosto spremenijo v borce odpora, potem pa stopijo v vrste partizanov — iz svoje vsakdanje igre, iz svojih poletnih počitnic (Daskal) ali z obiska v tu-

jem sadovnjaku (Mogila). To je izredno naraven razvoj osebnosti: vojna še najde otroke, začenja se boj proti sovražnikom in izdajalcem, in v teku let se mladi čisto preprosto vključijo v boj, brez pismenih vabil, gnani samo od prastare težnje makedonskega naroda: živeti svobodno in se boriti za svojo prostost. Tako je vedno bilo in tako se je zgodilo tudi z njimi!

Avtor jih preprosto pusti živeti, da v vsakdanjosti minevajo njihovi poletni dnevi. Dramske momente jim doda mimogrede: pride sovražnikova vojska, v daljavi bobnijo strelci topov — člani rdečega »R« se odzovejo, organizirajo: najprej pripravijo okupatorju neprijetnosti, potem pa se odkrito spopadejo z njim! In, tu je že vse povedano tudi o moči ljudstva — iz prvega boja se vrnejo kot zmagovalci!

Tako tu kot v svojih črticah pripoveduje Gligor Popovski preprosto, brez nepotrebne navlake, včasih celo skopo. Na svoje junake gleda z dobroto in simpatijo (čustveno prevzet od zavesti, da je njihov ustvarjalec), vendar še za tiste osebe, ki so sovražne do početja večine ljudi, najde določene blage poteze. Tako niso samo izdajalci, grabežljivci, brezdušneži, pač pa hkrati ljudje. Kaj ni čisto človeško dejanje gozdarja Nikodima, ki iz svoje vasi, v kateri se lahko vsak hip razplamti ogenj bojišča, poskuša rešiti člane svoje družine?! Zato tudi ti liki živijo zelo plastično na straneh tega romana.

Seveda je osrednja osebnost tudi tukaj otrok, Mogila. Ne samo zato, ker je največkrat beseda o njem, pač pa tudi zato, ker ga avtor osvetljuje z več strani: je postopač, kliče ga mati, ki je v skrbeh zanj, njegov spopad z gozdarjem ima etične in moralne principe, njegovo maščevanje je umetniško utemeljeno... Mo-

gila je pobudnik, organizator in izvajalec zamisli, on provocira tudi glavne dogodke. To je eden od likov v makedonski mladinski literaturi, mimo katerega ne more nobena resna in kritična estetska analiza. Treba je reči, da je o Mogili napisal Gligor Popovski najtoplejše, najbolj nežne in najbolj žive strani svoje lepe proze.

Ob koncu se ustavimo še pri stvaritvah, kar jih je Popovski napisal za radiofonsko izvedbo. Tri njegove, vsekakor najboljše, radijske igre obpravnavajo tematiko NOB in revolucije. V dveh, *To je naš človek* in *Noč z neznancem*, se neposredno vrstijo prizori iz narodnoosvobodilnega boja, medtem ko tretjo, ki je najbolj izvirna tako po zamisli kot po obdelavi, lahko uvrstimo v ta tematski krog samo zaradi prepričanja, da njeno osnovno sporočilo izhaja iz spoznanja o grotesknosti zavojevalca.

Skozi vso ustvarjalnost Gligorja Popovskega, kar je je napisal na temo NOB in revolucije, se vleče njegov prezir do sovražnikov oziro-

ma odpadnikov. In vselej je v manjši ali večji meri njegov odnos do otroka in do svojega rodu grotesken. V radijski igri *Kanarček generala Megalona* doseže ta grotesknost višek: General brez trohice očitkov vesti pošlje v smrt na tisoče, tujih in svojih, a strašansko zboli zaradi smrti svojega kanarčka! Njegova zloba, ko se igra z življenjem milijonov, končno uniči tudi njega. Vendar kanarčka ni več! Uničeno je tisto, kar zna prepevati: dobrota, lepota, očarljivost! In kaj zdaj ostane? Za nadaljevanje vojne so že drugi generali: spet bodo pošiljali ljudi v smrt, sejali bodo smrt! A kanarčka ni več, ostala je le papiga! Danes se bo general še zabaval s papigo, kaj pa jutri?!

To je vprašanje, ki si ga niti avtor ne upa zastaviti. Vendar ga zastavlja celotna njegova proza s tematiko NOB in revolucije. Tu sta njegova človečnost in pravičnost v boju za svobodo in prostost!

Aleksandar Popovski
(Prev. S. Jug)

DELA ZA MLADINO:

Bajka za deteto Vilen. Ilustr. od avtor. Skopje, Detska radost 1952.

Ponatisi in nove izdaje:

Skazna na deteto Vilen. Ilustr. Kosta Bajadžievski. Skopje, Kočo Racin 1960. (Biblioteka Kolibri.)

— Skopje, Mislja 1972. (Pisatelji za deca.)

— Skopje, Kultura 1972. (Lektira za II odd.)

— Skopje, Naša kniga 1973. (Lektira za II odd.)

— Skopje, Kultura 1974. (Lektira za II odd.)

Skazna za Vilen. Skopje, Makedonska kniga & Naša kniga 1975. Lektira za II odd.)

Cvet. Pesni. Ilustr. avtorot. Skopje, Detska radost 1953.

Drvarče. Raskazi. Ilustr. avtorot. Skopje, Detska radost 1954.

Ponatisi in nove izdaje:

— Skopje, Kultura 1964. (Odrbana lektira.)

— Skopje, Naša kniga 1970. (Učilišno dzvonče.)

Prevodi:

Druvari. Përk. Lutfi Rusi. Ilustr. Aco Cvetkovski. Shkup, Nova Makedonija 1964. (Biblioteka gëzimi. 3.)

— Përk. Lutfi Rusi. Shkup, Nasha kniga 1977. (Lektura për klasën IV.)

Küçük oduncu. Cev. Sükrü Ramo. Resmleri cizen Aço Çvetkovski. Üsküp, Nova Makedonija & Detska radost 1964. (Sevinc kitaplari. Seri I. 10.)

Rosica. Pesni. Ilustr. avtorot. Skopje, Detska radost 1956.

Dalečen svet. Ilustr. Gligor Popovski. Skopje, Kočo Racin 1957. (Detska biblioteka. Kolo II. 6.)

Ponatisi in nove izdaje:

- Ilustr. Spase Kunoski. Skopje, Kočo Racin 1964. (Biblioteka Zlatna klupa.)
- Skopje, Makedonska kniga & Detska radost 1967. (Odrana lektira za III odd. 4.)
- Skopje, Makedonska kniga & Detska radost 1967 [1970]. (Odrana lektira. III odd. 4.)

Bilo edno dete. Ilustr. avtor. Skopje, Kultura 1959. (Biblioteka Detska radost.)

So trotinet po cel svet. Skopje, Kočo Racin 1961.

Ponatisi in nove izdaje:

- Skopje, Makedonska kniga 1967. (Odrana lektira. III odd. 6.)
- Skopje, Makedonska kniga & Detska radost 1967 [1970]. (Odrana lektira. III odd. 6.)

Mostot. Ilustr. Mladen Tunik. Skopje, Kočo Racin 1963.

Ponatisi in nove izdaje:

- Ilustr. Mladen Tunik. Skopje, Makedonska kniga 1967. (Biblioteka Zlatna klupa.)
- Skopje, Makedonska kniga & Detska radost 1967. (Odrana lektira. V odd. 3.)
- Ilustr. Mladen Tunik. Skopje, Makedonska kniga 1970. (Biblioteka Zlatna klupa.)

Čudo vo gorata. Ilustr. Mladen Tunik. Skopje, Nova Makedonija 1965. (Biblioteka Drugarče. Kolo II. 9.)

Parada na cvek'injata. Pesni za deca. Ilustr. Aleksandar Cvetkovski. Skopje, Kočo Racin 1965.

Crvenata raka. Ilustr. Kole Manev. Skopje, Kočo Racin 1966. (Biblioteka Galeb.)

Ponatisi in nove izdaje:

- Skopje, Naša kniga 1973. (Lektira za VI odd. 2.)
- Skopje, Makedonska kniga & Naša kniga 1975. (Lektira za VI odd.)
- Skopje, Kultura 1975. (Lektira za VI odd.)
- Skopje, Nova Makedonija & Detska radost [1976]. (Verni drugari. Lektira za VI odd.)

Prevodi:

Crvena ruka. Prev. Josip Stošić. Ilustr. Mihajlo Pisanjuk. Sarajevo, Veselin Masleša 1964 (Lastavica. 104.)

Skazni za Vozovija. Skopje, Kultura 1967. (Biblioteka Detska radost.)

Prevodi:

Priče o Vozoviji. S makedonskog prevela Cveta Kotevska. Ilustr. Ekrem Čizmić. Sarajevo, Veselin Masleša 1972. (Lastavica. 142.)

Mornarot Nep. Ilustr. Mladen Tunik. Skopje, Makedonska knjiga 1971. (Lektira za deca.)

Biljana. Skopje, Mislja 1972. (Pisateli za deca.) Nagrada Mladega pokolenja.

Ispit. Ilustr. Orden Maneski. Skopje, Detska radost 1972. (Sončogledi.)

Skazna za najjunakot. Skopje, Makedonska kniga 1973.

Bojan. Ilustr. Orden Maneski. Skopje, Makedonska kniga 1973. (Literatura za deca.)

Prevodi:

Bojan. Prev. Slavko Jug. Ljubljana, Mladinska knjiga 1975. (Knjižnica Sinjega galeba. 189.)

Koga tato vozi. Skopje, Sovremen vozač 1977. Ilustr. (Biblioteka Deteto i saborak'ajot. 1.)

Drugi prevodi:

Tregime. Përktheu Lutfi Rusi. Ilustr. Ismail Rama. Shkup, Nova Makedonija 1971. (Biblioteka gëzimi.)

RAZSTAVA »JUGOSLOVANSKE OTROŠKE IN MLADINSKE KNJIGE« V MEDNARODNI MLADINSKI KNJIŽNICI MÜNCHEN

V Zvezni republiki Nemčiji živi trenutno okrog milijon tujih otrok in mladostnikov, starih od 1 do 18 let, med temi bržkone 220.000 z jugoslovanskim državljanstvom. Toda tudi v drugih visoko industrializiranih deželah — na Danskem, Švedskem, Nizozemskem, Belgiji, Švici, Franciji — je velik delež otrok predvsem iz južnoevropskih dežel.

Ti otroci so v večkratni meri prikrajšani:

1. Izpostavljeni so istim problemom kakor delavski otroci teh dežel, to je: malo finančnih sredstev za poklicno in kulturno izobraževanje in večinoma majhna intelektualna spodbuda pri starših.

2. Živijo v tujem jezikovnem in kulturnem okolju. Dosedanji izobrazbeni vzorci jim ne omogočajo niti zadovoljivega obvladanja materinščine niti jezika dežele, v kateri živijo. Koncentriranost na en jezik je problematična, ker rodbine delavcev na začasnem delu večinoma ne morejo vedeti, v katerem jezikovnem območju bodo njihovi otroci nekoč živeli in delali.

3. Doslej ni za otroke tujih delavcev nobene enakopravnosti v kulturni ponudbi. Kulturna komunikacija je pri njih močno koncentrirana na vizualnost (televizija) in pospešuje pasivno nerazmišljujoče vedenje, še posebno, ker spremljevalni tekst s televizije samo delno razumejo. Odtod izvirajo med drugim posebne težave, ki jih imajo otroci tujcev pri koncentraciji.

Še vedno primanjkuje v javnih in šolskih knjižnicah knjig, pisanih v materinščini. Ravno knjiga pa bi mogla imeti za tuje otroke prav po-

sebno funkcijo, ki bi pomagala premostiti težave:

1. kot sredstvo, da bi se igraje razvila jezikovna sposobnost in z njo tudi sposobnost izražati lastne probleme,

2. kot protiutež enostranski pasivno-vizualni komunikaciji (televizija),

3. kot posrednica kulturne, zgodovinske in družbene strukture matične dežele.

Že samo dejstvo, da obstajajo lastne knjige iz domovine, vzbuja v otrocih samozavest in razprši usodni občutek manjvrednosti v odnosu do tuzemskih otrok.

V javnih knjižnicah pogosto kažejo dobro voljo, da bi nabavili knjige za otroke tujih delavcev, manjkajo pa jim pri tem potrebno jezikovno znanje in informacije. Za ta vprašanja je pač najprimernejši informacijski center Mednarodna mladinska knjižnica (Internationale Jugendbibliothek v Münchnu) s svojim štabom sodelavcev, ki obvladajo več jezikov in imajo po vsem svetu razširjeno mrežo dopisnikov. Doslej je objavila poleg kataloga »Najboljše izmed najboljših« (slikanice, otroške in mladinske knjige iz 110 dežel ali jezikov) deset anotiranih izbirnih seznamov najboljše in dobre otroške literature iz južnoevropskih dežel; v šestih od teh so obdelane jugoslovanske otroške literature. Ti seznams so bili tako izdelani, da so nudili knjižničarjem, ki večinoma niso poznali jezikov južne Evrope, najnужnejše informacije: posnetek naslova, transliteracija (na primer pri knjigah v cirilici ali pa v grškem črkopisu), razvrstitev po starostnih skupinah, kratki povzetki. Vendar je

bila izbira pogosto premajhna, knjige velikokrat že razprodane, ko so jih naročali, in pogosto knjigarji niso mogli dobaviti vseh zaželenih knjig. Redke knjige, ki so prihajale v knjižnice, so otroci hitro prebrali. Razočarali so se in niso prišli več. Javni knjižničarji so iz tega povzeli zase alibi, češ da tuji otroci ne kažejo zanimanja za branje. Skrb, da bi pridobili otrokom tujih delavcev knjige, je popustila. Vendar se je Mednarodni mladinski knjižnici posrečilo, da so jo vse bolj in bolj podprle založniške zveze, institucije za otroške knjige, ministrstva za prosveto in angažirane osebnosti iz matičnih dežel ter je z njihovo pomočjo priredila razstave otroške in mladinske knjige sledečih dežel: Španije (jeseni 76), Italije (oktobra in novembra 77), Turčije (novembra in decembra 77), Jugoslavije (22. februarja do 31. marca 78). Zadnja razstava ima naslov »Jugoslovanske otroške in mladinske knjige 1973 do 1977«. Pripravile so jo Konferencija izdavača dečje i omladinske literature, Poslovne zajednice izdavača i knjižara Jugoslavije in Mednarodna mladinska knjižnica. Kakor prejšnje razstave obsega tudi ta okoli 550 naslovov, torej dovolj knjig, ki naj za daljšo dobo zadovoljijo otrokovo zanimanje za knjigo. Katalog naj bi služil kot nakupni seznam za javne knjigarne in nato tudi kot katalog za izposojanje knjig.

Da bi med drugim tudi pokazali dejansko potrebo jugoslovanskih otrok, staršev in vzgojiteljev po otroški knjigi, so organizirali tudi prireditve kot »Dan jugoslovanskih otrok v Münchnu« (Tag der jugoslawischen Kinder in München). Kljub tehničnim motnjam je okoli 300 jugoslovanskih otrok pozorno poslušalo in večkrat spontano navdušeno spremljalo nastop Andjelke Martić, Božidarja Timotijevića, Ivana Ku-

šana, Paje Kanižaja, Dragana Kuliđžana. Alenka Glazer je brala pesmi slovenskemu šolskemu razredu.

Na informacijskem večeru za jugoslovanske starše in učitelje so sklenili ustanoviti interesno skupino, ki bi se naj zavzela pri oblasteh mesta Münchna za čim hitrejšo ustvaritev zaloge jugoslovanskih otroških in mladinskih knjig v primernih mestnih knjižnicah. Spodbudni učinek razstave pa naj bi se nadaljeval tudi v drugih mestih, v katerih živi veliko jugoslovanskih državljanov. Zato bo razstava na voljo knjižnicam in drugim prirediteljem, z njo pa tudi vedno po 50 do 100 katalogov in lepakov. Pričakovati je novih impulzov, če bo razstava prikazana v času frankfurtskega knjižnega sejma v eni od frankfurtskih mestnih knjižnic.

Nadaljnji koraki:

Namen Mednarodne mladinske knjižnice je bil, da približa jugoslovanskim otrokom v tujini v prvi vrsti njihove lastne avtorje v materinščini. V nasprotju z drugimi deželami ni bilo težav pri sestavi izbora 550 dobrih naslovov domačih avtorjev. Vendar berejo jugoslovanski otroci tudi Pipi Langstrumpf (Piko Nogavičko) rajši v materinščini. Zato bi bilo treba kmalu sestaviti tudi izbor najboljših prevodov mednarodno priznanih otroških knjig v jugoslovanskih jezikih. Približno 70 % inozemskih otrok, ki obiskujejo šole v Zvezni republiki Nemčiji, ne konča osnovne šole. Njihove slabe šolske možnosti bi se mogle na ta način nekoliko izboljšati, če bi jim bile v prostem času na voljo dovolj zanimive strokovne knjige v materinščini. Doslej komajda obstaja kaka specifična otroška ali mladinska literatura za tako imenovane »otroke zdomcev«, ki bi se pečala z njihovimi posebnimi temami in problemi.

Lahko bi si zamislili sodelovanje jugoslovanske založbe s kako nemško založbo za objavljanje niza takih knjig. Prav posebno bi bilo pri tem potrebno pospeševati pisateljske talente med tujimi delavkami in delavci.

»Otroci so velika fascinacija sedanjega Jugoslavije in predmet stalne

in posebne skrbi,« piše Dušan Radović u uvodu k razstavnemu katalogu. Menim, da zaslužijo jugoslovanski in sploh vsi otroci, ki živijo v inozemstvu, prav posebno skrb. Potrebujemo posebno podporo gostiteljske kot tudi matične dežele.

Alois Stadler

MEDNARODNA RAZSTAVA MLADINSKIH KNJIG IN SEMINAR V BOLOGNI

Vsakoletna »Fiera del libro per ragazzi« v Bologni je z mednarodno udeležbo utrdila sloves specializirane prireditve in poteka od 1. do 4. aprila v znamenju počastitve rojstnega datuma Hansa Christiana Andersena. Lanskoletna razstava je ponudila knjižne natise in periodiko iz 1976. in nekaj iz 1977. leta; razstavljalci so upoštevali tovrstni tisk od predšolske dobe do mladostniške, pri tem pa so močno prevladovale knjige in revialika do 14. leta. V prerezu razstavljenih knjig je prevladovalo leposlovje, zelo močan delež pa je imela poljudnoznanstvena literatura, mladinska informatika, knjige praktične narave. Prav ta delež knjižnega tiska je v porastu. Pri tem ne gre za učbenike, torej za nekaj, kar lahko neposredno uporabimo pri pouku. Omeniti je treba delež avdiovizualnih sredstev, naj se ta navezujejo na knjigo kot temelj, ali pa obratno. Tudi pri avdiovizualnih sredstvih je upoštevan razpon od predšolske dobe do mladinskega in mladostniškega obdobja. Na razstavi so bile zastopane zlasti evropske založbe, pa tudi iz drugih predelov sveta, vendar z izjemo Japonske v manjši meri. Tudi neuvrščene dr-

žave so imele lepo priložnost, ki pri tej in oni državi ni bila izrabljena. V leposlovju je očitno, da je za mladostnika vidno manj napisanih in tiskanih knjig kot za nižjo starostno stopnjo, čeprav je potreba po takih knjigah povsod večja, kot se kaže navzven. Na splošno je pri leposlovju zastopana klasika v raznih izdajah, likovnih možnostih, seveda pa je zelo bogat in kar v ospredju razstave delež sodobne mladinske književnosti. Nerazdružljiva je povezava besedila z ilustracijami, slednje kažejo različno raven.

Na razstavi so Jugoslavijo predstavljale tri založniške hiše, in sicer Mladinska knjiga iz Ljubljane, Mladost iz Zagreba in Vuk Karadžić iz Beograda. Nobena od založb ni dovolj izrabila priložnost, da v polni meri prezentira jugoslovansko mladinsko knjigo, še najbolj je to storila Mladinska knjiga. Pri tovrstni razstavi tujci presojujejo mladinsko književno produkcijo po količini in po kakovosti zgolj iz razstavnega gradiva. Ker jeziki jugoslovanskih narodov in narodnosti že sami po sebi predstavljajo oviro za tujce, je zelo bistveno vlogo odigrala ilustracija knjig, ne le kot vsebinsko vodi-

lo, pač pa tudi po stopnji estetske doseženosti. Zanimanje obiskovalcev je to potrdilo. Marsikateri domači ilustrator spada v vrh sedanjega trenutka tovrstnega ustvarjanja, če jih primerjamo z zelo lepimi dosežki drugod v povprečju — tega se doma včasih premalo zavedamo.

Vzporedno z razstavo knjig je potekala mednarodna razstava mladinskih ilustracij. Žal je Jugoslavijo zastopala edinole Marlenka Stupica. Ob njenem deležu pa bi bilo umestno, da bi poskrbeli vsaj za nekaj jugoslovanskih ilustratorjev različnega sloga, za različno starostno obdobje. Presenetili in navdušili so Japonci z bogato bero odbranih ilustratorjev, ki znajo neprisiljeno ohranjati vezi tradicije in jih navezovati na docela moderen izraz, pri čemer je vedno spoštovana starost, ki ji je namenjena podoba.

V okviru celotne prireditve je potekal tudi seminar o stripu. Kot izgleda, ni bil prvi te vrste, poleg teoretičnih vprašanj je vključil tudi čisto praktične probleme. Claude Moliterni, predsednik seminarja in eden najvidnejših francoskih raziskovalcev stripa, je poudaril vse vidnejšo emancipacijo evropskega stripa. Drugi referenti so govorili o kakovosti stripa, o problemu nasilja, sodelujoči so opozorili na neizrablje-

ne možnosti stripa v izobraževalne namene.

Celotna razstava je bila izredno obsežna, komajda pregledna v teh dnevih, vendar pa vsebinsko zgovorna o globalnem stanju mladinske književnosti: tej posvečajo povsod po svetu posebno skrb, tudi v državah, ki so se komaj otresle kolonializma, zavedajoč se pomena tovrstnih knjig in revij. Vmes je bilo najti tudi primere kiča (knjiga, ilustracije, strip), vendar pa je kar vidno prevladovala umetniška kvaliteta. Ob leposlovju gotovo narašča število knjig poljudnoznanstvene, poučne, informativne in praktične vsebine. Kjer imajo v tem pogledu že nekaj tradicije, tam skrbijo, da se tovrstne knjige pomikajo glede starostne stopnje navzdol, seveda ob upoštevanju dojemljivosti. Opazen delež je imela tudi literatura, ki želi družbenopolitično informirati mladino o svetu, državah in perečih problemih, pri čemer gotovo prednjači levičarski tisk. V prevladujočem mladinskem leposlovju pa prednjačijo sodobni pisatelji, kar govori o zavestno drugačni leposlovni paravnosti, kot jo pozna klasika, pa tudi o težnji, da umetnik spregovori v sedanjem prostoru in času.

Igor Gedrih

DOMA IN PO SVETU

Detskaja literatura, ugledni mesečnik za literarno kritiko in bibliografijo, ki že dvanajsto leto izhaja v Moskvi, posveča celotno junijsko (šesto) številko letnika 1977 sodobni književnosti in umetnosti za mladino v SFRJ.

Za uvodnimi besedami Gustava Krkleca, tedanjega predsednika Zveze književnikov Jugoslavije, se v pestrem zaporedju zvrstijo številni strokovni sestavki, ki skušajo v zgošчени obliki z različnih vidikov predstaviti sovjetskemu bralcu sodobno književnost za mladino v jugoslovanskem prostoru, nadalje založniško problematiko in politiko, smeri knjižne vzgoje mladih bralcev, mladinske knjižnice pri nas, kritiko in strokovno teoretične probleme s tega področja, likovno oblikovanje tiska za mladino, festivalsko dejavnost (Zmajeve dečje igre, Festival Kurirček, Festival djeteta v Šibeniku) ter risani film za otroke.

Avtorji sestavkov so jugoslovanski strokovnjaki iz posameznih republik in pokrajin. O slovenskem prostoru informirajo sovjetske bralce naslednji avtorji: dr. Kristina Brenkova (*Slikanice pri založbi Mladinska knjiga*), Marjana Kobe (*Slikanica — knjiga nad knjigami*), Leopold Suhodolčan (*Bralne značke*), Jože Filo (*Festival Kurirček*) in

Martina Šircelj (*Knjižnice za mladino v Sloveniji*).

Številko informativno bogati krajši bio- in bibliografski »leksikon« nekaterih pomembnih sodobnih besednih ustvarjalcev za mladino. Likovno pestri (in hkrati informira) številko tudi bogat izbor črno belih in barvnih ilustracij iz različnih kvalitetnih knjižnih izdaj za mladino, ki so po osvoboditvi izšle v jugoslovanskem knjižnem prostoru.

Slovenska ilustratorka Marlenka Stupica je prejela novo mednarodno priznanje. Na mednarodnem Bienalu ilustracij za otroke v Bratislavi 1977 je bila za svojo likovno ustvarjalnost ponovno odlikovana z zlato plaketo.

Kajuhovo nagrado za leto 1977, ki jo svojim najboljšim edicijam podeljuje založba Borec v Ljubljani, je žirija med drugimi podelila tudi mladinskemu tekstu (v rokopisu) Branka Šömna *Med v laseh*.

Na Mednarodnem knjižnem sejmu 1977 v Beogradu (24. do 30. X.) je doživela veliko priznanje založba Mladinska knjiga v Ljubljani. Prvo nagrado za grafično (likovno) opre-

mo med mladinskimi izdajami je prejela namreč slikanica brez besed *Maruška potepuška* avtorja Marijana Amaliettija.

V okviru Slovenskega knjižnega sejma 1977 ki je pomenil zaključno prireditev Meseca knjige (15. 10. do 15. 11.), sta prejela nagradi Marijan Manček za likovni delež v slikanici Leopolda Suhodolčana *Sedem naga-jivih* in Miha Vipotnik za ilustracije in grafično opremo slikanice France-ta Bevka *Mož v peči*. Obe slikanici sta izšli v zbirki Lastovke pri založbi Partizanska knjiga v Ljubljani.

Prešernova nagrada 1977 pisatelju Antonu Ingoliču. Eden od nestorjev med sodobnimi pisatelji za mladino, avtor trajne otroške uspešnice *Tajno društvo PGC*, je zaslužen prejel Prešernovo nagrado »za sodobna zgodovinska pričevanja in za književnost za otroke in mladino«, kot je zapisala v svoji utemeljitvi predloga strokovna žirija.

28. mednarodna razstava otroških in mladinskih knjig (28. Internationale Kinder- und Jugendbuchausstellung). Med 1. in 20. 12. 1977 je Internationale Jugendbibliothek v Münchnu predstavila javnosti izbor najboljših, najbolj izrazitih in najbolj reprezentativnih dosežkov svetovne knjižne produkcije za mladino v preteklem letu.

V Knežji dvorani Bavarske državne biblioteke, v kateri ta razstava že več let uspešno gostuje, se je tokrat predstavilo štirideset dežel sveta z več kot 4000 knjižnimi eksponati. Mimo dežel z močno knjižno tradicijo in vitalno sodobno ustvarjalnostjo za mladino, kot so v Evropi zlasti nordijske dežele, nadalje USA,

iz Azije pa predvsem Japonska, so tokrat prvič razstavljale svoje mladinske knjige na primer Koreja, Island in Libanon. Močan poudarek razstavi so tokrat prispevale tudi doslej na področju mladinske književnosti v mednarodnem merilu manj afirmirane dežele, kot so Turčija, Kanada in Portugalska. Splošni vtis: oživiljena klasika, ponatisi klasičnih avtorjev, klasične teme; od izrazite težnje k antiavtoritarnim besedilom (neredko s socialno poanto) kot inovativni značilnosti preloma šestdesetih in začetka sedemdesetih let je sedaj opaziti vrnitev h »konservativnejšim« trendom tako pri izboru besedil kakor tudi v ilustracijah, kjer tako rekoč ni več izrazitega likovnega eksperimenta (ki se je odražal predvsem v slikanici), marveč skušajo knjige tudi po likovni podobi čim »razumljiveje« komunicirati z mladim uporabnikom. Veliko je odličnih primerov ustvarjalno inovativnega »vzorovanja« pri ilustratorjih 19. stoletja, na drugi strani pa — zlasti pri izdajah tako imenovanega non fiction (strokovnega) področja — veliko imenitnih in domiselnih foto-oprem.

Na jugoslovanskem razstavnem panoju je izrazito izstopala založba Mladinska knjiga iz Ljubljane, ne nazadnje zaradi likovno in tekstovno pestrih in kvalitetnih slikanic, ki jih je na tiskovni konferenci pred otvoritvijo s priznanjem »ujelo« tudi oko bavarske televizije.

Nagrada »Grigor Vitez« podeljuje Savez društava Naša djeca za najuspešnejša dela hrvaške mladinske književnosti in za ilustracije v mladinskih delih. Za leto 1977 sta nagrado prejela pisatelj Kazimir Klarić za knjigo *Imam rep* in ilustrator Vasko Lipovec za ilustracije knjige *Kapetan gola brka*, ki jo je napisal

Vojan Jelić. Obe knjigi sta izšli v zbirki Modra lasta pri založbi Školska knjiga v Zagrebu.

Detinjstvo. Časopis o književnosti za decu. Novi Sad. III (1977) 1—4.

Zmajeve dečje igre v Novem Sadu že dvajset let spodbujajo in spremljajo književno ustvarjalnost za otroke, prirejajo redna posvetovanja in na svojih prireditvah združujejo mladinske pisatelje in druge ustvarjalce vseh naših narodov in narodnosti. V dolgoletni založniški dejavnosti so zbirki Detinjstvo pred tremi leti pridružili še revijo Detinjstvo.

V letniku 1977 so objavljeni referati s področja poetike književnosti za otroke, ki so jih Dalibor Cvitan (Problemi pjesništva za djecu), Jovan Dundjin (Svojstva i obeležja savremene srpske poezije za decu), Mišodrag Drugovac (Književnost za decu — kritika književnosti za decu: mogućnost i pretpostavke) in Milovan Vitezović (Gledanje duge) imeli na prireditvi Zagrebački književni razgovori decembra 1976. Drugi tematski sklop tvorijo besedila na temo Zmaj i savremenost, ki so jo obravnavali junija 1977 na Tribini Zmajevih dečjih igara. Objavljena so besedila naslednjih avtorjev: Dragiša Vitošević (Zmajeva »dečja svestranost«), Novo Vuković (Zmaj i tzv. nova poetika dječje pjesme), Božidar Kovaček (Zmaj Jovan Jovanović i fantastika), Milica Buinac (Novo u starom), Dragoljub Jeknić (Ala j' lep ovaj svet), Muris Idrizović (Zmaj Jova i savremena moderna pjesma za decu), Risto Trifković (Ko su Zmajevi nasljednici danas), Dragutin Ognjanović (Humorna vrednost Zmajeve poezije za decu), Zorica Turjačanin (Zmaj u čitankama).

V rubriki Portreti Jože Snaj predstavlja Kajetana Koviča, natisnjenih je 15 Kovičevih pesmi v prevodu in trije odlomki iz knjige Moj prijatelj Piki Jakob ter Kovičevo besedilo Moj pogled na književnost za decu. Druga stalna rubrika je Traganje za izgubljenim detinjstvom, v kateri Draško Redjep predstavlja nove pesniške zbirke z izborom značilnih pesmi in z esejističnimi utrinki o zbirki in posamezni pesmi. Med številnimi književnimi kritikami naj opozorimo na dva prispevka o štirih pesniških antologijah, ki so jih izdale Zmajeve dečje igre leta 1975 in med njimi v prevodu Grafenauerjevo Sončnico na rami — Suncokret na ramenu.

V tem letniku je objavljenih še nekaj pregledov in dve bibliografiji (Bibliografija knjiga i članaka o nastavi književnosti u osnovnoj školi objavljenih u 1976. godini in Tekstovi o književnosti za decu Jovana Jovanovića Zmaja).

IZ FRANCIJE

La Joie par les livres in CRILJ

Francija šteje okrog šestdeset organizacij in ustanov, ki se pečajo z mladinsko literaturo. Dve med njimi sta po razsežnosti svojega programa in velikopoteznosti svoje akcije mednarodnega značaja. To sta: La Joie par les livres (veselje s knjigami) in Centre de recherches et d'information pour la littérature de jeunesse (Center za raziskovanje mladinske literature in informacije o njej), znan pod kratico CRILJ.

La Joie par les livres je začela delovati kot privatna ustanova leta 1965; sedem let pozneje (1972) je postala državna ustanova, dodeljena

Ecole Nationale Supérieure des Bibliothèques in tako podrejena ministrstvu za univerze ter vezana na njegov proračun. Ustanova La Joie par les livres ima vse potrebne stroške za teoretično in praktično delovanje na področju mladinske literature. Ima svojo istoimensko knjižnico, ki je po svoji zgradbi in organizaciji pionirska ustanova in je za zgled drugim. Knjižnica posluje v Clamartu, enem od delavskih predmestij Pariza. Njene naloge so navaditi otroka, da z veseljem bere, in vzgojiti njegovo senzibilnost ter kritični čut. V ta namen ima več čitalnic, ustreznih otrokovi starosti, in uporablja najrazličnejša sredstva. Tako na primer prireja komentirano in ilustrirano branje, organizira razne igre v zvezi s prebranimi slikanicami in knjigami, ima »ure pravljic«, svoj atelje za risanje, barvanje, izrezovanje in sestavljanje posameznih elementov in celot. Za otroke, ki že znajo brati, prireja skupinsko branje s komentarjem, razstave, lutkovne igre in filmske skicirke na podlagi prebranih pripovedi in pravljic, razpolaga tudi s tiskarno, v kateri otroci sami tiskajo svoje glasilo. Mladostnikom je namenjena vrsta najrazličnejših krožkov, ki ustrezajo njihovim zmožnostim in interesom, na primer pesniški krožek, gledališki krožek, razstavní krožek, bralni in tako naprej. Namen vseh teh dejavnosti je dvojen: otrokom širijo obzorje, knjižničarkam in strokovnemu osebju pomagajo pri proučevanju otroških reakcij, interesov in ustvarjalnih zmožnosti.

La Joie par les livres ima svoj dokumentacijski center sredi Pariza v enem od poslopij Nacionalne biblioteke. Ta center razpolaga z dokaj bogatim fondom starih knjig in z vso mladinsko ter ustrezno strokovno literaturo zadnjih dvanajstih let. Knjižnica dobiva letno povprečno

14.000 besedil (dolžnostni izvodi). La Joie par les livres izdaja revijo La Revue des livres pour les enfants, ki objavlja poročila in članke o mladinski književnosti, izbrano bibliografijo in popis najboljših mladinskih knjig. S tem pomaga drugim mladinskim knjižnicam, v katerih osebje ne more vsako leto prebrati 14.000 knjig in iz njih izbrati najboljše za nabavo. La Joie par les livres prireja vsako leto tečaj o mladinski literaturi, ki se odlikuje po izboru in kvaliteti predavateljev in predavanj. Omenimo naj še, da v center prihajajo na staž knjižničarji, ki se posvečajo izrecno mladinski literaturi.

CRILJ ali **Centre de recherches et d'information pour la littérature de jeunesse** je nekaj let mlajša ustanova privatnega značaja in zato so njena materialna in akcijska sredstva omejena. Ustanova je zasnovana kot koordinacijski center. Njeni člani so lahko posamezniki, skupine, društva in ustanove. CRILJ ima svoje podružnice v vseh francoskih pokrajinah. Deluje prek svojega administrativnega sveta in štirih delovnih komisij:

1. **Production-Animation** (produkcija, animacija) — razpolaga s skrbno sestavljeno potujočo razstavo. Ta se na povabilo napoti v otroške vrtce in šole, podjetja in tovarne, počitniške kolonije in drugim z nalogo, da seznani starše in otroke z mladinsko knjigo ter sproži debate o posameznih knjigah in problemih, ki jih zastavlja mladinska literatura.

2. **Documentation-Information** (dokumentacija, informacija) — njena naloga je sestaviti izčrpen pregled osebnosti in ustanov, ki se v Franciji pečajo z mladinsko literaturo. Doslej izdelani seznam vsebuje 160 osebnosti in 60 ustanov. Njen

nadaljnji namen je sestaviti inventar in centralno kartoteko vseh virov za proučevanje mladinske literature in navodila za njeno uporabo.

3. Formation-Enseignement (strokovna izobrazba, pouk) — ta komisija je izdelala program tečaja, ki bo vsako leto od februarja do maja na Haute Etude pratique v Parizu.

4. Recherches (raziskovanja) — vodi evidenco o študijah, disertacijah, kolokvijih, simpozijih, seminarjih in kongresih na področju teorije in prakse mladinske literature.

Alain Fourment. La Presse des jeunes de 1768 à 1977.

Mladinsko časopisje od 1768 do 1977 je naslov doktorske disertacije, ki jo je Alain Fourment zagovarjal 3. decembra 1977 na univerzi Pariz II.

Zajetna študija obdeluje mladinsko časopisje v Franciji od prvega mladinskega lista do danes. Zanimiva je ugotovitev, da si je mladinsko časopisje že od samih začetkov lastilo vzgojno nalogo in da se skozi stoletja kot rdeča nit ponavlja izrek: časopis za mladino ni zabava za otroke, ni razbremenitev za matere; časopis za mladino vzgaja otroka v dejavno bitje, pomaga mu do avtonomije, do razširitve spoznanj, prispeva k razcvetu njegove osebnosti in usklajuje njegove odnose z družbo. Mladinsko časopisje vzgaja bodočega človeka.

Pred veliko francosko revolucijo je mladinsko časopisje vzgajalo bodoče moške in žene, da bi bili vdani bogu in kralju. Po revoluciji je mladinsko časopisje nekoliko zaspalo, da se je nato prebudilo z laicizacijo in splošno dostopnostjo ljudskega šolstva od 1830 naprej. Časopisje za mladino si je takrat nadelo razsvetljevalsko nalogo in se zavzemalo za plemenite ideje, kot na primer za

odpravo suženjstva in celo za žensko emancipacijo. Priznani pisatelji za odrasle so čutili za dolžnost, da sodelujejo v mladinskem časopisju. Med sodelavci takratnih listov je najti imena vseh velikih sodobnih književnikov od Alfreda de Musseta do Balzaca, od Aleksandra Dumasa do Georges Sandove. Zvemo tudi, da je Balzacova sestra Laure de Surville pisala za mladino pod psevdonimom Lelio in da je objavljala svoje pripovedi stara mati generala de Gaulla.

Mladinsko časopisje je stopilo v 20. stoletje kot mogočni gospodarski, kulturni in moralni dejavnik. Takratna buržoazija je prek mladinskih listov vcepljala mladim patriotizem, zavest o civilizacijskem poslanstvu Francije, a hkrati smisel za denar in varčevanje. Iz daljne Amerike pa je sočasno prihajal komercialni časopis, katerega namen je bil zgolj denarni dobiček. Slika je izpodrivala besedo, prilagajali so se manj zahtevnemu bralcu, šlo je za trgovsko blago in ne več za vzgojo. Proti takemu časopisu se je usmeril ideološki tisk. *Humanité* je že leta 1911 kot socialistično glasilo oznanjal, da bo »z otroki ljudske šole pripravil revolucijo«.

Po drugi svetovni vojni prihaja komercialna plat mladinskega časopisa vse bolj do izraza. Nastaja časopisje »idolov« in »zvezd« — idolov modernih ponevk in zvezdnic plitvih filmov. Radio, televizija, publicistika, film in gramofonske plošče vsiljujejo mladinskemu časopisju svoje programe in novitete. Časopisje, ki se ne zna prilagoditi novim zahtevam, propada. Pojavlja se polarizacija ideološkega časopisja; na eni strani odlično urejeno in razkošno ilustrirano napredno katoliško časopisje, na drugi bolj popularno levičarsko, ki rado posega v tako imenovani »bande illustrées«, v kate-

ri večinoma komična risba prevladuje nad besednim izrazom.

Takšno, kakršno je, je mladinsko časopisje v Franciji donosna veja narodnega gospodarstva, saj je leta 1975 bilo prodanih skupaj 382 milijonov izvodov.

Časopisje o mladinski literaturi v francoščini: Nous voulons lire! - Ed. Talence.

Trousse-livre. - Ed. Paris.

La revue des livres pour enfants. - Ed. Paris.

Du côté des enfants. - Ed. Colmar.

Livres jeunes aujourd' hui. - Ed. Paris.

Livres service-jeunesse. - Ed. Saint Mandé.

Nos enfants et leurs livres. - Ed. Bruxelles.

Les enfants et la ville — Otroci in mesto

V pariškem kulturnem centru Georges Pompidou se je pravkar končala zanimiva razstava Otroci in mesto. Pravzaprav so na istem mestu in o isti temi bile prirejene kar tri razstave, ki so se medsebojno dopolnjevale. Poročali bomo le o razstavi v zvezi z mladinsko literaturo. Šlo je za razstavo ilustracij in citatov iz mladinskih knjig, zlasti slikanic, ki pričajo, kako sodobni avtorji in ilustratorji doživljajo mesto in kako ga posredujejo otrokom. Razstava sedaj potuje po različnih francoskih mestih.

Že leta 1970 je strokovnjakinja za socialno plat mladinske literature Marie-José Chaumbart de Lauwe ugotovila, da je urbano okolje le poredkoma okvir življenja in udeleževanja junakov mladinske knjige. Opozorila je na dejstvo, da mladinski pisatelji še vedno prikazuje-

jo podeželje kot normalno okolje mladine.

Sodeč po omenjeni razstavi ta že sedem let stara ugotovitev v veliki meri velja še danes. Avtorji še vedno prikazujejo urbano okolje kot zoprni aglomerat, ki steguje daleč naokoli svoje kremplje, požira travnike in gozdove ter jih nadomešča z nebotičniki in geometrijskimi naselji brez individualnosti in brez duše. Ta betonska naselja, obdana z avtomobilskimi cestami, tičijo v zastrupljenem zraku in uničujejo živce prebivalcev z ropotom in hrupom. Na tem ozadju sivih zidov in jeklene reke avtomobilov se gibljeta zbežan in zgubljen človek, ki teka po opravih, ter bled in žalosten otrok, ki se dolgočasi in hrepeni po zelenih travnikih in domačih živalih (Bernard Oudien, Laurence Carzou, Claude Roy).

Le manjšina avtorjev si prizadeva, da bi spravila meščana z njegovim mestom in poiskala primerno rešitev za uskladitev potreb človeka, posebej otroka, z zahtevami moderne megalopolis.

Medtem ko prva skupina kliče Bežimo iz mesta! Vrnimo se na podeželje!, čeprav dobro ve, da taka rešitev ni mogoča, druga skupina priporoča ukrepe, s katerimi bi življenje v mestu naredili prijetnejše. Tako predlagajo olepšanje mesta — na oknih, balkonih, verandah in terasah naj bi se bohotalo cvetje, krasi le naj bi jih barvaste lučke, trgi, parki in vrtovi naj bi postali kot nekoč sprehajališča, na katerih bi poslušali javne koncerte z zanimivimi sporedi.

Drugi si zamišljajo cvetlična naselja (»cité-jardin«), v katerih naj bi sončna energija nadomestila mastni in gosti dim mazuta in antracita. Nekateri avtorji so celo spravili ves mestni promet in vse tovarne v podzemne tunele, da bi meščani dihali

Pri teh pozitivnih avtorjih otrok ni le pasivni opazovalec; avtor mu

Zlata Pirnat-Cognard

VSEBINA

	Stran
Oton Župančič o otroku in otroški književnosti (Izbrala A. G.)	5
Martin Šircelj: Kratek oris razvoja slovenskega mladinskega slovstva	9
Taras Kermauner: Kaj je na sredi jezika?	15
Vili Vuk: Literarnost scenarijev	27
Mitja Vošnjak: Razmišljanja o Slovenskem pionirju po petintridesetih letih	30
Marko Aljančič: Pionir	36
Muris Idrizović: Šestindvajsetletnica Vesele sveske	41
Hristo Georgijevski: Kratek pregled časopisov in revij za otroke v SR Srbiji	46
Bistrica Mirkulovska: Prispevek k negovanju in razvoju tradicij NOB na straneh lista Pionerski vesnik 1945—50	49
Rifat Kukaj: Periodika za otroke v Socialistični avtonomni pokrajini Kosovo	52
Listi za otroke v Jugoslaviji	54

OCENE — POROČILA — BIBLIOGRAFIJE

Alenka Vogelnik: Pregled otroških slikanic Mladinske knjige v letu 1977	57
Janko Čar: Nova pesniška antologija novejšje slovenske lirike za mlade bralce	62
Voja Marjanović: Prva antologija pesmi za otroke	63
Zorica Turjačanin: Ornamenti besednega tkanja v prozi	66
Levstikove nagrade za leto 1976	70
Bibliografija Jožeta Snoja	71
Marijan Tršar: Ivan Seljak Čopič	73
Bibliografija Ivana Seljaka Čopiča	74
Bibliografija Rajka Pavlovca	76
Priznanje partizanskega kurirja	79
Slobodan Ž. Marković: Mirko Petrović	79
Bibliografija del za mladino Mirka Petrovića	81
Aleksandar Popovski: Gligor Popovski	83
Bibliografija del za mladino Gligora Popovskega	85
Alois Stadler: Razstava »Jugoslovanske otroške in mladinske knjige« v Medna- rodni mladinski knjižnici München	87
Igor Gedrih: Mednarodna razstava mladinskih knjig in seminar v Bologni	89

ZAPISI

Doma in po svetu	91
Zlata Pirnat-Cognard: Iz Francije	93

MARIBORSKA KNJIŽNICA
KNJIŽNICA KAMNICA
Oddelek za odrasle

OTROK IN KNJIGA

7

Revijo ureja s sodelovanjem uredniškega odbora

Darja Kramberger

Opremil Matjaž Vidic

Izdali

Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice

Pedagoška akademija Maribor

festival Kurirček

Pionirska knjižnica Ljubljana

Založila

Založba Obzorja Maribor

Za založbo Drago Simončič

Natisnilo

ČGP Mariborski tisk

1978 v Mariboru

MARIBORSKA KNJIZNICA
KNJIZNICA KAMNICA

05

OTROK ... VII.